

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

TOMAS ČEBATORIUS
Teisės ir valdymo išteklių studijų programa

EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO
KRIMINOLOGINĖ CHARAKTERISTIKA
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
doc. Dr. Tomas Rudzkis

Vilnius, 2014

TURINYS

IVADAS	3
1. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO TEORINĖ ANALIZĖ.....	7
1.1. Ekonominių nusikalstamų veikų samprata	7
1.2. Ekonominio nusikalstamumo struktūra	12
2. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO SKLAIDA.....	15
2.1. Ekonominio nusikalstamumo rodiklių 2004–2013 m. analizė	15
2.2. Asmenų, įtariamų įvykdžius ekonominius nusikaltimus, kriminologinė charakteristika.....	38
3. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO IR MAKROEKONOMINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ ..	47
3.1. Makroekonominių determinantų pagrindimas.....	47
3.2. Tyrimo metodologija	52
3.3. Ekonominio nusikalstamumo būklės ir makroekonominių rodiklių analizė	54
IŠVADOS.....	60
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	62
ANOTACIJA.....	68
ANOTATION.....	69
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71
PRIEDAI	72

IVADAS

Temos aktualumas. Ekonominiai nusikaltimai priskiriami nusikaltimų grupei, kurioje vyksta daugiausia pokyčių. Nuolat keičiasi jų formos ir atlikimo metodai. Netolimoje praeityje daugelio šiandien įprastų ekonominių nusikaltimų, pavyzdžiui, nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui, net nebūtų įmanoma įsivaizduoti. Svarbu pažymėti ir tai, kad šalių ekonomikoms vis labiau persipinant, ekonominis nusikalstamumas irgi įgauna globalų mastą. Kaip pažymi H. Sjögren ir G. Skogh, ekonominiams nusikaltimams peržengiant valstybių sienas, reikalinga kurti bendrus tarptautinius reglamentus, kurie padėtų suderinti skirtingų šalių praktikas kovojant prieš ekonominį nusikalstamumą, ir iš naujo permąstyti tai, ką žinome apie ekonominį nusikalstamumą.¹ Šios aplinkybės skatina aktyviai analizuoti ekonominio nusikalstamumo raidą ir tendencijas, nagrinėti naujas veikos formas ir tyrinėti kriminologinę charakteristiką.

Ekonominis nusikalstamumas yra viena aktualiausių Lietuvos socialinių problemų. Lietuvos laisvosios rinkos instituto skaičiavimais šešėlinės ekonomikos rodikliai 2013 m. Lietuvoje siekė 26 proc. bendrojo vidaus produkto (šis rodiklis vienas didžiausių Europoje).² Be finansinės žalos valstybei, privačiam sektoriui ir asmenims, ekonominių nusikaltimų daroma netiesioginė žala turi ir daugiau pasekmių: destruktiviai veikiama šalies ūkinė veikla, skatinamas visuomenės narių tarpusavio nepasitikėjimas, vadinamoji šešėlinė, už įstatymo ribų funkcionuojanti, ekonomika trukdo numatyti ir vykdyti valstybės ekonominę politiką, išpučia arba nepagrįstai sumažina prekių ir paslaugų kainas. Pasaulinės ekonominės krizės metais itin išaugęs ekonominių nusikaltimų skaičius paskatino naujus ekonominio nusikalstamumo tyrimus ir diskusijas šia tema.

Ekonominio nusikalstamumo rodiklių ir struktūros pokyčių analizė, kriminologiniai asmenų charakteristikos tyrimai yra svarbūs siekiant efektyvinti kontrolės mechanizmus ir prevencijos programas. Šis darbas aktualus tuo, kad jame yra analizuojama ekonominio nusikalstamumo Lietuvos Respublikoje sklaida, naujausi 2004 – 2013 metų ekonominio nusikalstamumo statistiniai duomenys. Šiuo darbu siekiame papildyti tyrimų lauką apie ekonominio nusikalstamumo ir šalies makroekonominių rodiklių ryšį.

¹ Sjögren, H.; Skogh, G. *New Perspectives on Economic Crime*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2004, p. 127.

² Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2013, 1(2), p. 7. [žiūrėta 2014-04-04].
<http://files.lrinka.lt/LSE2013_2/LSE.pdf>.

Temos ištirimo lygis. Vienas pirmųjų atkreipęs dėmesį į asmenų, turinčių aukštą socialinę padėtį ir aukštas užimamas pozicijas organizacijose, daromus nusikaltimus buvo E. Sutherland, kuris pasiūlė tokius nusikaltimus įvardinti „baltų apykaklių“ nusikaltimais (angl. k. *white collar crime*).³ Darbe remiamasi H. Sjögren, G. Skogh, R. Burke⁴ veikalais, korporacijų ir „baltų apykaklių“ nusikaltimus išsamiai nagrinėjusių D. Vaughan, H. Pontell, G. Geis⁵ išvalgomis. Viena iš populiariausių kryptų, kuria analizuojamas ekonominis nusikalstamumas, yra kriminologinė ekonominius nusikaltimus vykdančio asmens analizė. Darbe apžvelgiami skirtingas pozicijas reprezentuojančių autorių tyrimai: S. Caneppele, F. Calderoni⁶, D. Weisburd, E. Waring⁷.

Ekonominių nusikaltimų ir makroekonominių rodiklių ryšys nėra plačiai analizuotas. Dažniausiai mokslinėje literatūroje yra analizuojamas nusikaltimų nuosavybei ir kuriuo nors vieno makroekonominio rodiklio ryšys. Sudarant tyrimo metodiką remtasi švedų mokslininko N. Krüger 2011 m. publikuotu darbu apie ekonomikos svyravimų ir nusikalstamumo ryšį.⁸ Siekiant išsirinkti tinkamiausius makroekonominius determinantus, kurie padėtų paaiškinti ekonominio nusikalstamumo sklaidą, darbe apžvelgti ir kitų autorių tyrimai, kuriuose buvo nagrinėjamas nedarbo, bendrojo vidaus produkto ar alternatyvių makroekonominių rodiklių ryšys su tam tikromis nusikalstamomis veikomis: G. Becker⁹, R. Rosenfeld, R. Farnango,¹⁰ C. Detotto, E. Otranto,¹¹ D. Cantor, K. Land.¹²

Lietuvos mokslinėje literatūroje galima aptikti darbų analizuojančių ekonominį nusikalstamumą skirtingais aspektais. V. Piesliakas nagrinėjo skirtumus tarp ekonominių

³ Sutherland, H. White-Collar Criminality, *American Sociological Review*, 1940, 5(1): 1-12. [žiūrėta 2014-01-03]. <<http://cooley.libarts.wsu.edu/criminology/Documents/sutherland.pdf>>.

⁴ Burke, R. H. *An Introduction to Criminological theory*. Oregon: Willan publishing, 2005.

⁵ Pontell, H.; Geis, G. *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*. New York: Springer, 2007.

⁶ Caneppele, S.; Calderoni, F. *Organized Crime, Corruption, and Crime Prevention*. London: Springer, 2014.

⁷ Weisburd, D.; Waring, E. *White-Collar Crime and Criminal Careers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

⁸ Krüger, N. A. The impact of economic fluctuations on crime: a multiscale analysis. *Applied Economic Letters*. 2011, 18: 179-182. [žiūrėta 2013-04-02]. <<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504850903508267>>.

⁹ Becker, G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. 1968, 76 (2): 169-217. [žiūrėta 2013-05-02]. <<http://www.wv.uni-magdeburg.de/bizecon/material/becker.1968.pdf>>.

¹⁰ Farnango, R.; Rosenfeld, R. The impact of economic conditions on robbery and property crime: the role of consumer sentiment. *Criminology*. 2007, 45(4): 735-769. [žiūrėta 2014-02-02]. <http://www.researchgate.net/publication/227723243_the_impact_of_economic_conditions_on_robbery_and_property_crime_the_role_of_consumer_sentiment*/file/5046352b0cb363f60b.pdf>.

¹¹ Detotto, C.; Otranto, E. Cycles in Crime and Economy: Leading, Lagging and Coincident Behaviours. *Journal of Quantitative Criminology*. 2012, 28: 295-317. [žiūrėta 2014-02-02]. <<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10940-011-9139-5>>.

¹² Cantor, D.; Land, K. Unemployment and Crime Rates in the Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis. *American Sociological Review*. 1985, 50: 317-332. [žiūrėta 2013-11-27]. <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2095542?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103589242327>>.

nusikaltimų sampratos Europos valstybių ir JAV teisėje¹³, R. Burda daktaro disertacijoje nagrinėjo ekonominių nusikaltimų sampratą bei tyrimo metodikos koncepciją¹⁴. T. Rudzakis analizavo nusikaltimus daromus komercinio draudimo srityje.¹⁵ Nusikalstamumo latentiskumą analizavo A. Kiškis, G. Babachinaitė¹⁶. Šių mokslininkų darbais taip pat remiamasi tyrimo metu. Ekonominį nusikalstamumą iš kriminologinės pusės nagrinėjo S. Kuklianskis, A. Dapšys ir A. Jovaiša,¹⁷ V. Justickis, J. Bluvšteinas. Svarbu paminėti Lietuvos kriminalinių ir socialinių–ekonominių rodiklių ryšių analizę, kuria atliko V. Rudzkienė¹⁸, nors minėtame tyrime ekonominis nusikalstamumas ir nebuvo tyrinėtas atskirai. Šią spragą bus siekiama užpildyti šiuo darbu.

Mokslinis naujumas ir reikšmė. Darbe didelis dėmesys skiriamas šalies makroekonominių rodiklių ir ekonominio nusikalstamumo ryšiui nustatyti. Šis ryšys nebuvo išsamiai tyrinėtas Lietuvos kontekste. Darbe sukonstruotas ir panaudotas regresijos modelis, padedantis paaiškinti ekonominio nusikalstamumo ir makroekonominių šalies rodiklių ryšį.

Tyrimo problema. Didėjantis ekonominis nusikalstamumas Lietuvoje yra aktuali socialinė problema ir būtina analizuoti jo priežastingumą, atsakyti į klausimą kaip kinta ir kas lemia ekonominį nusikalstamumą. Vienas iš esminių šio tyrimo klausimų: kaip šalies ekonominė situacija veikia ekonominį nusikalstamumą?

Tyrimo objektas – ekonominis nusikalstamumas Lietuvos Respublikoje.

Analizei pasirinktas 2004–2013 m. laikotarpis. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas¹⁹. Šie metai į analizę neįtraukti, nes tik dalis nusikalstamų veikų buvo užregistruoti pagal naujai įsigaliojusį kodeksą.

Tyrimo dalykas – ekonominio nusikalstamumo rodikliai 2004–2013 m. Lietuvos Respublikoje, asmenys įtariamai ekonominių nusikalstamų veikų vykdymu, ryšiai tarp makroekonominių Lietuvos rodiklių ir ekonominio nusikalstamumo.

¹³ Piesliakas, V. Ekonominiai nusikaltimai Europos Valstybės ir JAV teisėje. *LPA Mokslo darbai*. 1993, 1.

¹⁴ Burda, R. *Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000.

¹⁵ Rudzakis, T. *Nusikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.

¹⁶ Babachinaitė, G.; Kiškis, A.; Rudzakis, T.; Uscila, R. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos: metodinis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. [žiūrėta 2013-12-15]. <http://www3.mruni.eu/~akiskis/alfredo-str-latent_nus_tyrimo_metodikos2009.pdf>.

¹⁷ Dapšys, A. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. *VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumo, vykusio 1993 12 2-4 Vilniuje, straipsnių rinkinys*. Vilnius: Teisės institutas, 1995.

¹⁸ Rudzkienė, V. Lietuvos kriminalinių ir socialinių – ekonominių rodiklių ryšių analizė. *Jurisprudencija*. 2002, 26(18): 99-106.

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1733.

Tyrimo tikslas – pateikti nusikalstamų veikų ekonomikai Lietuvos Respublikoje kriminologinę charakteristiką ir identifikuoti ekonominio nusikalstamumo ryšį su makroekonominiais rodikliais.

Siekiant įgyvendinti tikslą, iškelti šie **uždaviniai**:

1. Išanalizavus ekonominio nusikalstamumo teorinę sampratą, atskleisti ekonominio nusikalstamumo struktūrą;
2. Išanalizuoti ekonominio nusikalstamumo sklaidą Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.;
3. Pateikti asmenų, įtariamų įvykdžius nusikalstamas veikas ekonomikai, kriminologinę charakteristiką;
4. Įvertinti ekonominio nusikalstamumo ir šalies makroekonominių rodiklių ryšį.

Tyrimo hipotezė: Ekonominiai nusikaltimai yra atvirkščiai priklausomi nuo šalies ekonominio augimo rodiklių: ekonominio pakilimo metu yra įvykdoma mažiau ekonominių nusikaltimų nei ekonominio nuosmukio metu.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė – pasitelkiama apibūdinant ekonominio nusikalstamumo sampratą bei atliekant teorinę makroekonominių determinantų analizę;
- Statistinė ir lyginamoji analizė – naudojamos nagrinėjant ekonominį nusikalstamumą ir jį charakterizuojant;
- Regresinė analizė – naudojama ekonominio nusikalstamumo ir makroekonominių rodiklių ryšiui nustatyti.

Darbo struktūra. Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas. Pirmame skyriuje yra analizuojama ekonominių nusikalstamų veikų samprata ir ekonominio nusikalstamumo struktūra. Antrame skyriuje pateikiama statistinių duomenų analizė apie ekonominio nusikalstamumo Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m. sklaidą. Šiame skyriuje taip pat pateikiama asmenų, įtariamų (kaltinamų) įvykdžius ekonomines nusikalstamas veikas, charakteristika. Trečiame skyriuje pagrindžiami tyrimui pasirinkti makroekonominiai determinantai, pristatoma tyrimo metodologija ir įvertinamas ekonominio nusikalstamumo ir šalies makroekonominių rodiklių ryšys. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados ir naudotos literatūros sąrašas.

1. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO TEORINĖ ANALIZĖ

Gilinant į ekonominio nusikaltimo sąvoką, galima susidurti su įvairiausiais jo apibūdinimais: „ekonominis nusikaltimas“, „finansinis nusikaltimas“, „nusikaltimas ekonomikos srityje“, „nusikaltimas ūkininkavimo tvarkai“ ir t.t. Būtų sunku rasti vieningai priimtą vieną ekonominio nusikaltimo sampratą. Nuomonių įvairovei šiuo klausimu įtaką daro skirtinga šalių teisės tradicija, kultūra, nacionalinė valstybių politika. Kaip pažymi R. Burda, skirtingų teisės mokslų atstovai ekonominius nusikaltimus taip pat apibūdina skirtingai.²⁰ Šios darbo dalies tikslas – išanalizavus ekonominio nusikalstamumo teorinę sampratą, atskleisti ekonominio nusikalstamumo struktūrą. Šiame skyriuje išskiriami ekonominiams nusikaltimams būdingi požymiai ir priskiriamos nusikalstamos veikos, apibrėžiamos darbe naudojamos sąvokos.

1.1. Ekonominių nusikalstamų veikų samprata

Jau istoriniuose šaltiniuose buvo įvardinami ir atpažįstami nusikaltimai, nukreipti prieš šalies ekonomiką, tokie kaip mokesčių vengimas, prekių falsifikacija, tyčiniai apdraustų laivų skandinimai.²¹ Opia problema buvo įvardinamas pinigų padirbinėjimas. Reikia pastebėti, kad pinigų padirbinėjimas į monetas įlydant mažiau tauriojo metalo neretai buvo atliekamas net valstybiniu lygmeniu. Nors ekonominiai nusikaltimai buvo neatsiejama visuomenės gyvenimo dalis, tokio pobūdžio nusikaltimai didesnio teoretikų ir teisininkų dėmesio susilaukė tik 19 a. pabaigoje. Vienas pirmųjų „ekonominio nusikaltimo“ sąvoką 1872 m. Londone įvykusioje konferencijoje „Nusikaltimų prevencija ir mažinimas“ pasiūlė britų mokslininkas E. C. Hill.²² Jis nurodė, kad ekonominiai nusikaltimai yra klaidingai priskiriami smulkiems nusikaltėliams. Jo nuomone, ekonominis nusikaltimas yra susijęs su aukštesniu visuomenės sluoksniu ir jo atstovų užimamomis pareigomis ar vykdoma veikla. Hill įvardijo šias ekonominio nusikaltimo atlikimui patogias pareigybes: oficialūs valstybių tarnautojai, įmonių valdytojai, verslininkai ir kiti įtakingi asmenys iš

²⁰ Burda, R., *supra* note 14, p. 12.

²¹ Rudzakis, T.; Panomariovas, A. Nusikalstamų veikų draudimo srityje kriminologinės sampratos problema. *Jurisprudencija*. 2006, 6(84): 49.

²² Bingzhi, Z.; Yunfend, W. On Limiting and Abolishing the Death Penalty for Economic Crimes in China. *Chinese Sociology and Anthropology*. 2009, 41(4): 15. [žiūrėta 2013-10-25].

<<http://connection.ebscohost.com/c/articles/44768337/limiting-abolishing-death-penalty-economic-crimes-china>>.

aukštesnių visuomenės sluoksnių ar ekonominių klasių, kurie pasinaudoję savo užimama padėtimi, turimais resursais ir nusikalstamomis veikomis siekia pagerinti savo finansinę padėtį.²³

Alternatyvią sąvoką 1939 m. pasiūlė amerikiečių kriminologas H.E. Sutherland. Apibūdinant nusikaltimus padarytus asmenų, kurie turi įgiję aukštą socialinę padėtį, pripažintą statusą visuomenėje ir nusikalstama veikla užsiima pasinaudodami savo padėtimi, Sutherland pasiūlė naudoti sąvoką „baltų apykaklių“ nusikaltimai (angl. k. „white-collar crimes“).²⁴ Aiškindamas minėtus nusikaltimus, Sutherland didelį dėmesį skyrė nusikaltimo subjekto požymiams: socialinei padėčiai, profesijai, turimiems ryšiams su įvairiomis organizacijomis ar įmonėmis.²⁵ Reaguodamas į tokį „baltų apykaklių“ nusikaltimų sąvokos apibrėžimą H. Edelhertz pasiūlė šių nusikaltimų požymius sieti ne su nusikaltėlio asmenybe, o atsižvelgiant į jo veikimo būdą (lot. k. *modus operandi*). Jis pateikė tokį šių nusikaltimų apibrėžimą: „tai yra neteisėta veikla, kuri atliekama nesmurtinėmis priemonėmis pasinaudojant gudrumu ar slėpimu, siekiant gauti pinigų ar naudos, išvengti mokesčių ar atsiskaitymo už sąskaitas, įgyti pranašumą verslo srityje arba siekiant asmeninės naudos“.²⁶

Literatūroje aptinkama skirtingų pozicijų, ar „baltų apykaklių“ nusikaltimai ir ekonominiai nusikaltimai yra viena kitai adekvačios sąvokos. JAV mokslininkai J. Helmkamp, R. Ball ir K. Townsend mano, kad „ekonominio nusikaltimo“ sąvoka negali būti sutapatinta su „baltų apykaklių“ nusikaltimais. Anot minėtų autorių, „ekonominiai nusikaltimai“ iš principo orientuoti į ekonominį aspektą, o „baltų apykaklių“ nusikaltimai itin glaudžiai susieti su asmens užimama pozicija (pabrėžiamas socialinis aspektas).²⁷ R. H. Burke „baltų apykaklių“ nusikaltimo sąvoką susiaurino iki asmens atliekamo nusikaltimo prieš organizaciją, kurioje jis dirba.²⁸ J. E. Conklin „baltų apykaklių“ nusikaltimus apibūdino kaip veikas, kurios apima nusikaltimus verslo sektoriuje, pavyzdžiui, klaidinga reklama, pažeidimai nukreipti prieš pačias įmones, taipogi įstaigų darbuotojų nusikaltimai įmonių atžvilgiu, tokie kaip lėšų pasisavinimas bei iššvaistymas, sukčiavimas.²⁹ Tuo tarpu A. Cottino pristatydamas „baltų apykaklių“ nusikaltimų sąvoką ją išplėtė teigdamas, kad ji apima korporacijų, ekonominius, profesinius bei organizacinius nusikaltimus, kurie yra sietini su šalies ekonomika. Pastebėta, kad šis autorius, atvirkščiai nei dauguma mokslininkų, ekonominius

²³ Bingzhi, Z.; Yunfend, W., *supra* note 22, p. 14-40.

²⁴ Sutherland, H., *supra* note 3, p. 11-12.

²⁵ Carrabine, E., *et al. Criminology: A Sociological Introduction*. New York: Routledge, 2008, p. 195.

²⁶ Shover, N.; Hochstetler, A. *Choosing White-Collar Crime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 6.

²⁷ Pontell, H.; Geis, G., *supra* note 5, p. 177.

²⁸ Burke, R. H., *supra* note 4, p. 287.

²⁹ Conklin, J. E. *Criminology*. Boston: Prentice Hall, 2012, p. 46.

nusikaltimus įvardijo „baltų apykaklių“ nusikaltimų sudedamąją dalimi.³⁰ Režiumuojant galima teigti, šių dviejų sąvokų nereiktų sulieti. Šiame darbe bus apsiesta ties ekonominių nusikaltimų sąvoka. „Baltų apykaklių“ nusikaltimų sąvoka daugiausia yra paplitusi Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ji turi ryškų socialinį aspektą, nusikaltimai yra itin glaudžiai susiejami su asmens profesija, aukštu statusu, pagarba visuomenėje bei jo specifiniais įgūdžiais. Kriminologines charakteristikas apie „baltų apykaklių“ nusikaltimus atliekantį asmenį galima panaudoti siekiant geriau suprasti dalį ekonominių nusikaltimų, pavyzdžiui, tuos, kurie yra atliekami asmenų turinčių aukštą padėtį įmonėse, organizacijoje ar visuomenėje.

H. Sjögren ir G. Skogh nurodo, kad ekonominiai nusikaltimai dažnai apibūdinami kaip sąmoningai ir organizuotomis priemonėmis vykdomi nusikaltimai, kurie yra susiję su tam tikru formaliu arba neformaliu bendradarbiavimu. Jie pastebi, kad šie nusikaltimai kartais gali būti tapatinami su kita nusikaltimų forma – organizuotais nusikaltimais (pastaroji sąvoka paprastai siejama su narkotikų prekyba bei jų gamyba, kontrabanda, nelegalia prekyba ginklais ar žmonių organais, prostitucija, prekyba žmonėmis, neteisėtais azartiniais lošimais ir kitais panašiais nusikaltimais). Anot šių mokslininkų, nereiktų tapatinti šių dviejų sąvokų, nes ekonominiai nusikaltimai dažnu atveju yra vykdomi lygiagrečiai kartu su legalia asmens vykdoma ūkine veikla.³¹ Svarbu pabrėžti, kad dalis ekonominių nusikaltimų gali būti priskirti organizuotų nusikaltimų grupei, tačiau ne visi organizuoti nusikaltimai yra priskiriami ekonominiams nusikaltimams.

Young-Cheol Jeong savo straipsnyje nurodo, kad sąvokos „finansiniai nusikaltimai“, „ekonominiai nusikaltimai“ ir „nusikaltimai finansų rinkoje“ gali būti naudojami kaip viena kitai adekvačios sąvokos.³² Su šio autoriaus argumentacija nėra sutinkama. Finansiniai nusikaltimai yra tik viena iš ekonominių nusikaltimų sudedamųjų dalių.

Ekonominiai nusikaltimai gali būti aiškinami ir per specifinius visuomeninius ir ekonominius procesus bei santykius, kurie yra baudžiamosios teisės gynimo objektas.³³ Ši samprata formuojama remiantis baudžiamosios teisės gynimo objektu, t.y. remiamasi specifiniais visuomeniniais ir ekonominiais procesais bei santykiais. H. Sjörgen ir G. Skogh ekonominius nusikaltimus įvardina kaip nusikaltimus, kurių pagalba norima gauti pelno vykdant legalią įmonės veiklą, bet neteisėtomis priemonėmis. Šiais nusikaltimais kėsinama į privačių asmenų interesus,

³⁰ Sumner, C. *The Blackwell Companion to Criminology*. Wiley-Blackwell Publishing, 2007, p. 344.

³¹ Sjögren, H.; Skogh, G., *supra* note 1, p. 129.

³² Jeong, Y. C. *Legal Compliance and Korea's Financial Services Market: A Strategic Approach*. *Pacific Rim Law & Policy Journal Association*. 2011, p. 487. [žiūrėta 2014-02-02].

³³ <http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/1026/20PacRimLPolyJ483.pdf?sequence=1>.

³³ Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio Universiteto Leidybos centras, 2010, p. 467.

privatųjį ir viešąjį sektorius.³⁴ D. Vaughan nurodo, kad ekonominius nusikaltimus galima suskirstyti pagal šiuos ginamus objektus: valstybės ir mokesčių mokėtojų interesus, įmonių veiklą ir verslo interesus.³⁵ Vokietijos kriminalinės teisės tyrinėtojas K. Lindemann teigia, kad ekonominiai nusikaltimai yra neteisėti veiksmai nukreipti prieš šalies nacionalinę ekonomiką ir jos funkcionalumą užtikrinančias sistemas bei organizacijas. Jais kėsiamasi į nacionalinės ekonomikos interesus bei jos administravimą valstybiniu lygiu.³⁶

Kita kryptis siekiant atskleisti ekonominių nusikaltimų sampratą yra formuojama remiantis tokių nusikaltimų ypatingais požymiais arba bruožais.³⁷ V. Piesliakas bei R. Burda svarbiausiais tokių nusikalstamų veikų požymiais laiko šiuos:

1. veika padaroma komercinėje – ūkinėje sferoje;
2. veika susijusi su kaltininko tarnyba;
3. veikos tikslas – valstybės nustatytos tvarkos ekonomikai reguliuoti pažeidimai, kurie kelia pavojų sąžiningo ūkininkavimo principams kaip vertybei, ginamai įstatymo;
4. veika yra savanaudiška, t.y. ja siekiama neteisėtai praturtėti ar išvengti nuostolių apvagiant kitas visuomenės grupes.³⁸

Tyrinėdamas ekonominius nusikaltimus V. Puznikov jiems priskiria nusikaltimus, kurie yra daromi ekonomikos sferoje ir kurių tiesioginis motyvas yra ekonominė nauda. Jis nurodo, kad ekonominis nusikalstamumas yra sistemingas, turintis tęstinį pobūdį ir pasireiškia legalioje ūkinėje veikloje.³⁹ J. Ferguson nurodo, kad ekonominiai nusikaltimai yra vykdomi tam tikrų ūkio sričių darbuotojų – profesionalų, kurie plėtoja sudėtingus verslo sandorius, kuriuose yra labai daug galimybių atsitiktinai ar neatsitiktinai pažeisti nustatytą, įstatymais apibrėžtą, tvarką. Vykdamas šiuos nusikaltimus smurto faktorius nevaizdina pagrindinės reikšmės, ekonominiam nusikaltimui įtaką daro asmens užimamos pareigos.⁴⁰

Aptartos abi kryptys formuojančios ekonominio nusikaltimo sampratą (atsižvelgiant į teisės gynimo objektą ir remiantis tokių nusikaltimų ypatingais požymiais arba bruožais) turi trūkumų ir nepadedą iki galo jos atskleisti. Šiame darbe bus pasinaudota siūlymu formuoti kompleksinę kriminologinę ekonominių nusikaltimų sąvoką remiantis baudžiamosios teisės ginamu gėriu, į kurį

³⁴ Sjögren, H.; Skogh, G., *supra* note 1, p. 1.

³⁵ Pontell, H.; Geis, G., *supra* note 5, p. 589.

³⁶ Bingzhi, Z.; Yunfend, W., *supra* note 22, p. 15.

³⁷ Babachinaitė, G., *et al. Kriminologija: vadovėlis*, *supra* note 33, p. 467.

³⁸ Piesliakas, V., *supra* note 13, p. 42.

³⁹ Burda, R., *supra* note 14, p. 22.

⁴⁰ Ferguson, J.; Marzilli, A. *White-Collar Crime*. New York: Chelsea House Publisher, 2010, p. 55.

kėsinamasi tam tikrais bruožais pasižyminčiomis nusikalstamomis veikomis, kurias detalizuoja baudžiamasis šalies įstatymas.⁴¹

Remdamiesi 1961 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁴² specialiosios dalies skirsniuose nustatyta atsakomybę už nusikaltimus nuosavybei, ūkininkavimo tvarkai, finansams bei tarnybai, A. Dapšys ir K. Jovaiša ekonominius nusikaltimus apibūdino kaip neteisėtus nusikalstamus veiksmus bei metodus ekonomikos srityje, kuriais kėsinamasi į valstybės bei gyventojų ekonominius interesus, nuosavybę, ūkinę, komercinę, finansinę veiklą, įskaitant neteisėtą valdymą, tvarkymą ir disponavimą materialinėmis vertybėmis, lėšomis bei intelektinės veiklos produktais.⁴³

2000 m. rugsėjo 26 d. patvirtintame Baudžiamajame kodekse⁴⁴, siekiant diferencijuoti nusikalstamas veikas, jos išskiriamos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Šiame darbe naudojama „ekonominių nusikalstamų veikų“ sąvoka apima tiek nusikaltimus, tiek baudžiamuosius nusižengimus. Tarptautinėje nusikalstamumo statistikoje naudojami būtent nusikalstamų veikų skaičiai, kai analizuojamas bendras registruotas nusikalstamumas, nors angliškas vartojamas terminas yra „crime“.⁴⁵ Sąvokos „nusikalstamos veikos ekonomikai“, „nusikaltimai ekonomikoje“ ir „ekonominiai nusikaltimai“ darbe bus naudojami kaip sinonimai.

Šiame darbe sąvoka „ekonominis nusikalstamumas“ apibrėžiama kaip sistema savanaudiškų nusikalstamų veikų, kurias padaro asmenys, ekonominių santykių sistemoje atliekantys tam tikras funkcijas, ir kuriomis kėsinamasi į ūkinėje ir komercinėje veikloje naudojamą nuosavybę, nustatytą ekonominių procesų valdymo tvarką ir ekonomines asmenų teises.⁴⁶ Šios sąvokos sinonimas „nusikalstamumas ekonomikos srityje“. Aktuali ekonominio nusikalstamumo kriminologinė sąvoka yra susieta su šiuo metu galiojančiu baudžiamuoju įstatymu⁴⁷ ir juo ginamu gėriu. Kitame poskyryje bus analizuojama ekonominio nusikalstamumo struktūra remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įvardintomis nusikalstamomis veikomis.

⁴¹ Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*, supra note 33, p. 471.

⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.

⁴³ Dapšys, A., supra note 17, p. 92-93.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

⁴⁵ Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, 3(81): 32-39.

⁴⁶ Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*, supra note 33, p. 472.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1733.

1.2. Ekonominio nusikalstamumo struktūra

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. patvirtintoje „Ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ išskirtos šios ekonominės nusikalstamos veikos: grobimai (vagystės), turto prievartavimas, iššvaistymas, komercinis kyšininkavimas, korupcija, fiktyvi ūkinė-komercinė veikla, kontrabanda, vartotojų apgaudinėjimas, prekių, jų kainų klastojimas, pajamų slėpimas ir vengimas mokėti mokesčius, aplaidžiai atlikta apskaita, netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimas, jų paleidimas į apyvartą, valiutinių operacijų taisyklių pažeidimas, dokumentų klastojimas, tarnybinių įgaliojimų viršijimas ir kitokie veiksmai.⁴⁸ Konkrečios nusikalstamų veikų formos buvo nurodytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁴⁹ specialiosios dalies skirsniuose, kuriuose nustatyta atsakomybė už nusikaltimus nuosavybei, ūkininkavimo tvarkai, finansams ir tarnybai. Nusikalstamos veikos, sietinos su ekonominiais nusikaltimais, buvo aprašomos skirtinguose BK skirsniuose. Remiantis minėtu 1961 m. gruodžio 3 d. Baudžiamuoju kodeksu Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (IRD) pateiktose ataskaitose apie užregistruotas nusikalstamas veikas Lietuvoje iki 2002 m. būdavo išskirtos dvi rodiklių grupės: kriminaliniai ir ekonominiai nusikaltimai. Buvo patvirtintas galutinis sąrašas veikų, kurios būdavo priskiriamos ekonominiams nusikaltimams.⁵⁰ Toks bendras nusikalstamų ekonominių veikų grupavimas į vieną rodiklį buvo labai naudingas analizuojant ekonominio nusikalstamumo tendencijas visoje Lietuvoje ir atskiruose jos administraciniuose vienetuose.

„Nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje“ patvirtintoje 2003 m. kovo 20 d. aprašant ekonominių ir finansinių nusikalstamų veikų formas kaip aktualiausios išskirtos šios: pinigų plovimas, sukčiavimai, turto pasisavinimas ar iššvaistymas ekonomikos srityje, netikrų pinigų gamyba ir realizavimas, kontrabanda, intelektinės nuosavybės teisių pažeidimai, mokėjimo kortelių klastojimas ir kompiuteriniai nusikaltimai.⁵¹ Reiktų pastebėti tai, kad šiame dokumente korupcija nebelaikoma ekonominiu nusikaltimu, nors ja yra daroma didelė žala šalies ekonomikai.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 954 „Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 72.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.

⁵⁰ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie ekonominius nusikaltimus Lietuvos Respublikoje (Forma Nr. 1-Ž). [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2002&menuo=12&rt=1&oldYear=2003&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1>.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 32-1318.

Nuo 2003 m gegužės 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse⁵² (BK) atsirado skyrius pavadintas „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ (XXXI skyrius), tačiau jame buvo išvardinta tik dalis ekonominių nusikalstamų veikų. Mokslinėje literatūroje apibendrinama, kad Lietuvoje ekonominiams nusikaltimams priskirtinų nusikalstamų veikų ratas apibrėžtas šiuose BK⁵³ skyriuose: **XXIX sk.** – „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“; **XXX sk.** – „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“; **XXXI sk.** – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“; **XXXII sk.** – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“. Visos pagal šiuos keturis BK skyrius užregistruotos nusikalstamos veikos šiame darbe yra priskiriamos ekonominiams nusikaltimams bei baudžiamiesiems nusižengimams. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad dalis ekonominių nusikalstamų veikų yra randamos ir kituose BK specialiosios dalies skyriuose, tai yra:⁵⁴

XXVIII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“: 179, 182, 183, 184, 186, 187 str.;

XXXIII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“: 225, 226, 227, 228, 228¹, 229 str.;

XXXVIII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai aplinkai ir žmonių sveikatai“: 270², 271¹, 272, 273, 275 str.;

XLII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai“: 295, 296, 297 str.;

XLIII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valdymo tvarkai, susiję su dokumentų ar matavimo priemonių klastojimu“: 300, 301, 302, 302¹, 303, 304, 305, 306 str.

Kai kurios nusikalstamos veikos pagal šiuos BK skyrius (XXVIII, XXXIII, XXXVIII, XLII, XLIII sk.) gali būti nukreiptos prieš valstybės ekonomiką, įmonių finansinius interesus, tačiau gali daryti žalą ir nesusijusią su ekonomika. Gali susidaryti tokios situacijos, kada tam tikrų nusikalstamų veikų nebus galima vienareikšmiškai priskirti prie nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų nuosavybei, ekonomikai, šalies valdymo tvarkai: žala gali būti padaroma ir asmens nuosavybei, ir šalies ekonomikai arba ir šalies ekonomikai, ir valdymo tvarkai.

Pastebima, kad nėra galimybės iš bendro nusikalstamų veikų skaičiaus oficialiai pateikiamose statistinėse ataskaitose išskirti ekonominiams nusikaltimams priskirtų nusikalstamų veikų kaip tai buvo galima padaryti iki 2002 m. Mokslininkams siekiant analizuoti ir įvertinti

⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1733.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*, supra note 33, p. 473.

ekonominį nusikalstamumą reikia pasirinkti užregistruotas nusikalstamas veikas, kuriomis yra daroma žala valstybės ekonomikai, o kuriomis ne, ir tik tada daryti atitinkamus skaičiavimus bei išvadas. Toks šių nusikalstamų veikų išsibarstymas kriminologams sukelia papildomų sunkumų nagrinėjant ekonominį nusikalstamumą šalyje.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, nusikalstama veika nukreipta prieš ekonomiką gali būti įvykdyta tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuje. Šios nusikalstamos veikos tiesioginis motyvas – ekonominė nauda, siekiant pasipelnyti arba išvengti galimų ekonominių nuostolių. Nusikaltimai ekonomikos srityje yra atliekami sistemingai ir turi tęstinį pobūdį. Šių nusikalstamų veikų neriboja valstybių sienos. Tam tikri ekonominiai nusikaltimai gali būti priskirti organizuotų nusikaltimų grupei, tačiau ne visi organizuoti nusikaltimai yra priskiriami ekonominiams nusikaltimams. Smurtas įgyvendinant šias nusikalstamas veikas nevaicina pagrindinio vaidmens. Lietuvoje naudojama kriminologinė ekonominio nusikalstamumo sąvoka yra apibrėžiama remiantis baudžiamosios teisės ginamu gėriu, pagal į jį nukreiptas tam tikrais požymiais pasižyminčias nusikalstamas veikas, kurios yra detalizuotos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsniuose. Šiame darbe pristatant ekonominio nusikalstamumo Lietuvoje kriminologinę charakteristiką remiamasi tik tais straipsniais, kurie nekelia diskusijų (dviprasmybių dėl baudžiamojo įstatymo ginamo gėrio). Lyginamoji analizė apie šalyje užregistruotą ekonominį nusikalstamumą atliekama remiantis statistiniais duomenimis apie BK XXIX–XXXII skyriuose išvardintas nusikalstamas veikas.

2. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO SKLAIDA

Atsižvelgiant į pirmame skyriuje išdėstytus argumentus ir į statistinių duomenų prieinamumą, buvo nuspręsta ekonominį nusikalstamumą nagrinėti pagal keturis BK⁵⁵ skyrius: XXIX sk. – „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“; XXX sk. – „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“; XXXI sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“; XXXII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“. Šio darbo rėmuose ekonominio nusikalstamumo rodiklis susidės iš užregistruotų nusikalstamų veikų pagal šiuos minėtus skyrius (ekonominis nusikalstamumas yra suvokiamas kaip nusikalstamų veikų pagal šiuos skyrius visuma). Šioje darbo dalyje pirmiausia bus pristatomi bendri ekonominio nusikalstamumo struktūriniai pokyčiai. Po to kiekvienas iš analizuojamų baudžiamojo kodekso skyrių aptariamas atskirai, siekiant išryškinti šių nusikalstamų veikų struktūros pokyčius, sklaidą šalyje ir kitimo tempus. Antrame šio skyriaus poskyryje pateikiama asmenų, įtariamų (kaltinamų) nusikalstamų veikų ekonomikai padarymu, kriminologinė charakteristika.

2.1. Ekonominio nusikalstamumo rodiklių 2004–2013 m. analizė

Atliekant ekonominio nusikalstamumo kriminologinę analizę, būtina trumpai apžvelgti esminius šalies makroekonominius ir socialinius rodiklius. Ši informacija yra aktuali siekiant geriau suprasti ir paaiškinti nusikalstamumo rodiklius ir tendencijas. Nagrinėjamo laikotarpio rėmuose Lietuvos gyventojų skaičius dėl emigracijos, mažo gimstamumo ir kitų priežasčių sumažėjo 12,4 proc. (nuo 3,377 mln. iki 2,958 mln.). Penkiuose didžiausiuose šalies miestuose gyveno daugiau kaip trečdalis šalies gyventojų (2004 m. – 39 proc. visų gyventojų, 2013 metai – 41 proc.).⁵⁶ Atsižvelgus į vidinę migraciją ir bendrą gyventojų skaičiaus mažėjimą, šiame darbe nagrinėjant ekonominio nusikalstamumo kitimą šalyje yra analizuojamas nusikalstamų veikų skaičius 100 tūkst. gyventojų, o lyginant šalies rajonus – nusikalstamų veikų skaičius 10 tūkst. gyventojų. Tokio išvestinio rodiklio naudojimas užtikrina tinkamą duomenų palyginimą, leidžia daryti statistiškai

⁵⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2003, Nr. 38-1733.

⁵⁶ Lietuvos statistikos departamentas prie LRV. Gyventojų skaičius metų pradžioje. Požymiai: gyvenamoji vietovė, administracinė teritorija. [žiūrėta 2014-03-09]. <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>>.

patikimas išvadas. Nusikalstamumui analizuoti naudojamos nusikalstamos veikos, nes jos atitinka visas kriminalizuotas veikas.

Lietuvos bendrasis vidaus produktas (BVP) nuo 2004 m. iki 2013 m. išaugo beveik dvigubai (nuo 63,00 mlrd. Lt. iki 119,47 mlrd. Lt.)⁵⁷. Nuo 2004 m. iki 2008 m. Lietuvos BVP kas metus padidėdavo vidutiniškai 15 proc. Išsiskiria 2009–2010 metų laikotarpis, kuomet Lietuvos BVP smuko dėl pasaulinės ekonominės krizės. Palyginus su 2008 m. duomenimis, 2009 m. BVP smuko beveik 20 mlrd. Lt. (18 proc.). Tai buvo didelis smūgis šalies ekonomikai: smuko vartotojų perkamoji galia, sumažėjo eksporto apimtys, užsienio investicijos. Tiktai 2012 m. šalies BVP pasivijo ir viršijo 2008 m. rodiklius.

Kitas svarbus šio tyrimo rodiklis – nedarbo lygis. 2004 m. vidutinis nedarbo lygis siekė 11,4 proc. Šis rodiklis mažiausias buvo 2007 m. – 4,3 proc. Krizės metu nedarbo lygis padidėjo daugiau kaip tris kartus – 2009 m. siekė 13,7 proc. Nedarbo lygio rodikliai nuo 2011 m. palaipsniui mažėjo, bet 2013 m. vis dar dvigubai viršijo 2008 m. rodiklius.⁵⁸ Išaugusį nedarbo lygį bei registruotų bedarbių skaičių šalyje būtų galima paaiškinti ne tik pasaulinės ekonominės krizės padaryta neigiama įtaka ir žmonių noru, kuo greičiau susirasti naują darbo vietą, bet ir siekiu gauti tam tikras socialines pašalpas ir lengvatas. Detaliau nagrinėjant registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykį pagal administracinius šalies vienetus, 2004–2013 m. didžiausias nedarbo lygis buvo Telšių, Alytaus, Tauragės, Panevėžio apskrityse, o mažiausias Kauno, Vilniaus bei Klaipėdos apskrityse. 2009–2013 m. didžiausias registruotų bedarbių skaičius buvo fiksuojamas 25–49 metų amžiaus asmenų tarpe. Ryšys tarp ekonominio nusikalstamumo ir BVP bei nedarbo lygio yra tikrinamas kitame šio darbo skyriuje.

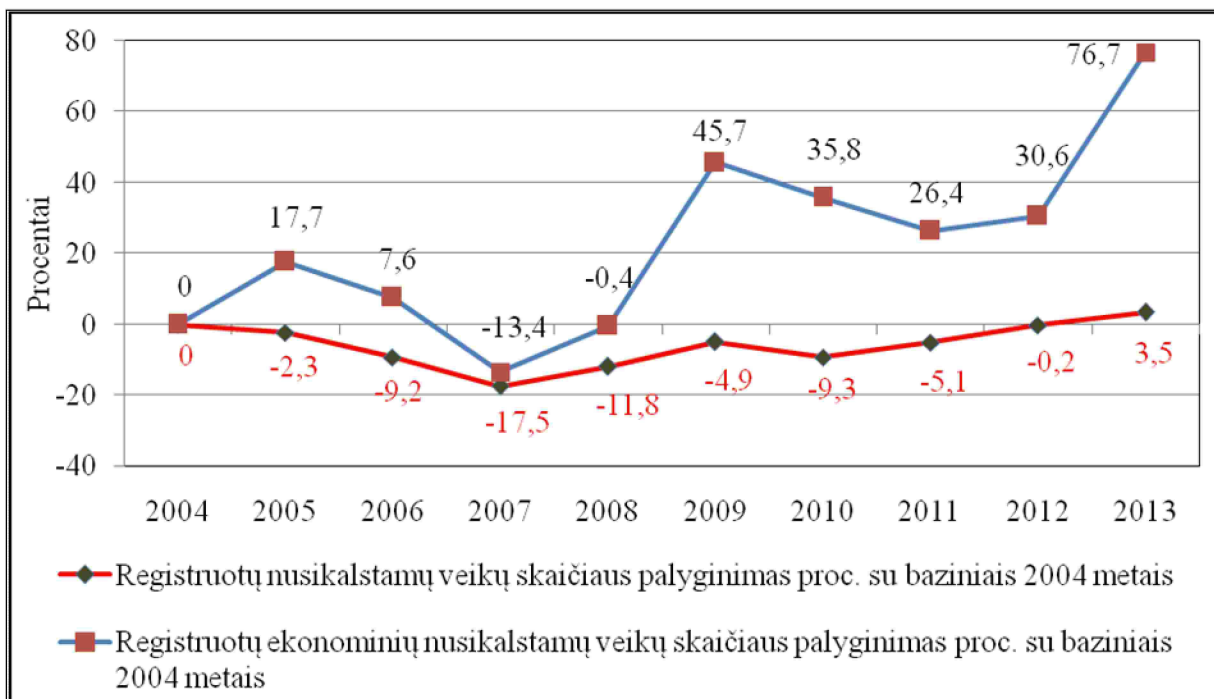
Aptarus svarbiausių makroekonominių rodiklių duomenis, galima nagrinėti ir lyginti bendro nusikalstamumo ir ekonominio nusikalstamumo rodiklius 2004–2013 m. Lietuvos teritorijoje. 2004 m. iš viso buvo užregistruotos 93 419 nusikalstamos veikos (2766 nusikalstamos veikos 100 tūkst. šalies gyventojų.), 2013 m. – 84715 nusikalstamos veikos (2864 nusikalstamos veikos 100 tūkst. šalies gyventojų.).⁵⁹ 2013 m. registruoto nusikalstamumo rodikliai palyginus su baziniais 2004 m. buvo padidėję 3,5 proc. (žr. 1 paveikslą). Iš paveiksle pavaizduotų dinaminių eilučių matyti, kad mažiausias nusikalstamumo lygis buvo fiksuojamas 2007 m. – tuo metu fiksuoti 17,5 proc. mažesni nusikalstamumo rodikliai nei lyginant su baziniais 2004 metais. Analizuojant nusikalstamų veikų

⁵⁷ Lietuvos statistikos departamentas prie LRV. Bendrasis vidaus produktas. Požymiai: statistiniai rodikliai ir ketvirtis. [žiūrėta 2014-02-01]. <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>>.

⁵⁸ Lietuvos statistikos departamentas prie LRV. Nedarbo lygis. [žiūrėta 2014-02-01]. <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>>

⁵⁹ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Užregistruotos nusikalstamos veikos Lietuvoje. [žiūrėta 2014-03-01]. <http://www.ird.lt/infusions/report_manager/crimes_lithuania.php?lang=lt>.

skaičiaus pokytį lyginant vienu metų rodiklius su praėjusių metų galima padaryti išvadą, kad bendras nusikalstamų veikų skaičius nagrinėjamo laikotarpio metu kito nežymiai.

1 paveikslas. Registruotų nusikalstamų veikų ir ekonominių nusikalstamų veikų skaičiaus palyginimas proc. su baziniais metais (2004 m.).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G)⁶⁰.

Lyginant bendro nusikalstamumo ir ekonominio nusikalstamumo rodiklius, vaizdžiai matyti, kad 2004–2013 m. užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius didėjo. 2004 m. 100 tūkst. gyventojų teko 155 tokio pobūdžio nusikalstamų veikų, o 2013 m. – 274. Ekonominių nusikalstamų veikų skaičius 100 tūkst. gyventojų lyginant 2004 m. ir 2013 m. rodiklius padidėjo 76,7 proc. Absoliučiais skaičiais matuojant ekonominių nusikalstamų veikų skaičius padidėjo 1,5 karto, nuo 5233 nusikalstamų veikų 2004 m. iki 8098 – 2013 m. (žr. 1 priedą). Galime pastebėti, kad ekonominio pakilimo metais 2005–2007 m. registruojamų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius turėjo tendenciją mažėti. Analizuojant absoliučias reikšmes mažiausias nusikalstamų veikų ekonomikai skaičius buvo užregistruotas 2007 m. – 4337 nusikalstamos veikos ekonomikai (134

⁶⁰ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G>.

veikos 100 tūkst. gyv.). Išaugusį ekonominių nusikaltimų rodiklį 2008–2009 m. galima sieti su 2008 m. pasaulyje kilusia finansų krize, kuri stipriai paveikė ir Lietuvos ekonomiką. Sumažėjo vartotojų perkamoji galia, smuko gamybos ir paslaugų sektorių pajėgumai. Vėluojantys atsiskaitymai už suteiktas paslaugas įmonės privertė mažinti savo gamybos apimtis arba trauktis į „šešėlinę“ ekonomiką – slėpti gaunamo pelno dalį, vykdyti apgaulingą apskaitą, vengiant atsiskaityti su kreditoriais, įvykdyti apgaulingą įmonės bankrotą ir t.t.

Staigus užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų šuolis pastebimas ir 2013 m. Palyginus 2013 m. ekonominio nusikalstamumo rodiklius su 2012 m., jie išaugo net 35,6 proc. 2013 m. buvo užregistruotas didžiausias nusikalstamų veikų ekonomikai absoliutus skaičius per visą analizuojamą laikotarpį. Šiuo atveju svarbu pažymėti, kad užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius yra tiesiogiai proporcingas atitinkamų teisės pažeidimų skaičiui bei juos tiriančių tarnybų aktyvumui.⁶¹ Tad staigų rodiklių padidėjimą 2013 m. būtų galima sieti su padidėjusiu šalies teisėtvarkos institucijų dėmesiu ekonominiams nusikaltimams. Kaip pavyzdį būtų galima paminėti Generalinės prokuratūros į 2012–2014 m. strateginį veiklos planą, kuriame kaip prioritetinė veikla įtraukta kova su ekonominio ir finansinio pobūdžio nusikaltimais.⁶²

Reikia atkreipti dėmesį, kad ekonominio nusikalstamumo latentiskumas yra labai didelis ir tik maža nusikalstamų veikų dalis yra realiai fiksuojama oficialioje statistikoje. Iškeliamų baudžiamųjų bylų skaičius labai priklauso nuo su ekonominiais nusikaltimais dirbančių pareigūnų profesinio pasiruošimo, turimų įgūdžių nustatant įvykdytas nusikalstamas veikas, ypač tiriant su finansais susijusias nusikalstamas veikas, ir nuo atitinkamų šalies teisėtvarkos institucijų veiklos gairių bei tikslų. Netikėtumo faktorius taip pat vaidina didelį vaidmenį, nes dalis šių nusikalstamų veikų nustatomos ne gavus nukentėjusios šalies pareiškimą, bet organizuojant netikėtus reidus bei patikrinimus. Svarbų vaidmenį vaidina pareigūnų dirbančių su ekonominiais nusikaltimais skaičiaus konkrečioje šalies teritorijoje, jų motyvacija, įvairių institucijų tarpusavio bendradarbiavimas. Oficialioji statistika, nors ir neparodo tikro ekonominio nusikalstamumo masto, yra naudingas įrankis siekiant išanalizuoti ekonominio nusikalstamumo kriminologinę charakteristiką.

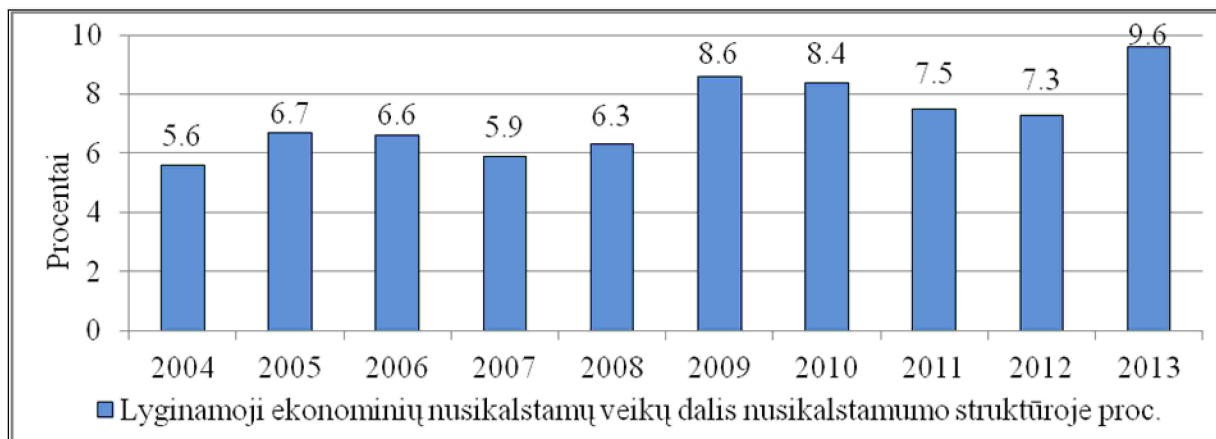
Svarbus parametras nagrinėjant ekonominį nusikalstamumą Lietuvoje yra jo lyginamoji dalis bendrame nusikalstamumo tarpe. Iš 2 paveikslo matyti, kad ekonominių nusikalstamų veikų lyginamoji dalis bendroje nusikalstamų veikų struktūroje per visą analizuojamą laikotarpį didėjo.

⁶¹ Kiškis, A. Nusikalstamumo Lietuvoje 2001 m. charakteristika. *Jurisprudencija*. 2002, 29(21): 67.

⁶² Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012–2014 m. strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2014-02-09].

<<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Planavimodokumentai/Strateginiaiaveiklosplanai/tabid/516/Default.aspx>>.

2004 m. užregistruotos ekonominės nusikalstamos veikos sudarė 5,6 proc. visų registruotų veikų. 2013 m. šis rodiklis jau siekė 9,6 proc. Per dešimtmetį ekonominių nusikaltimų svoris bendroje nusikalstamumo statistikoje išaugo daugiau kaip 1,7 karto.

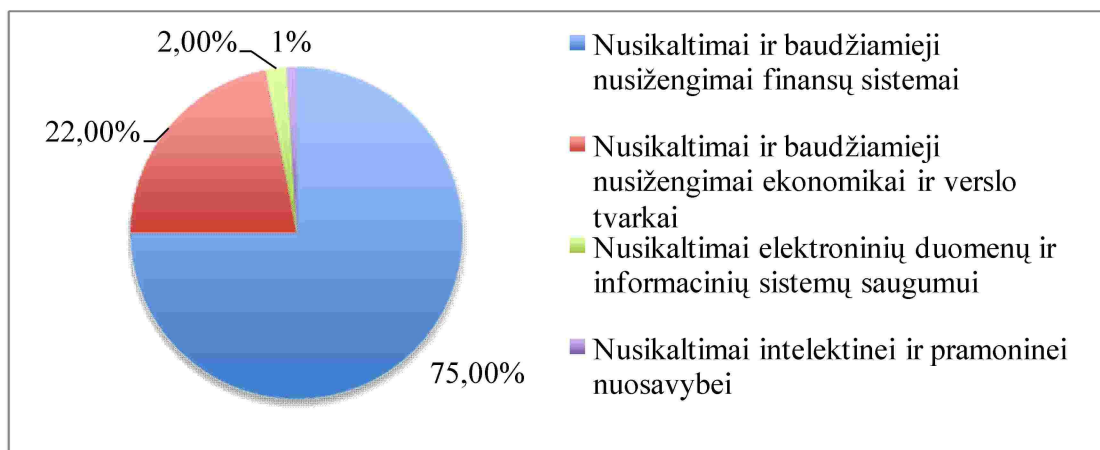
2 paveikslas. **Lyginamoji ekonominių nusikalstamų veikų dalis nusikalstamumo struktūroje 2004-2013m.**

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G)⁶³.

Siekiant geriau suvokti ekonominio nusikalstamumo didėjimo priežastis svarbu tinkamai identifikuoti konkrečias veikas, kurių skaičiaus augimas lėmė ekonominio nusikalstamumo didėjimą. 3 paveiksle matyti, kad 2004–2013 m. didžiausią dalį ekonominio nusikalstamumo struktūroje sudarė „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“ – vidutiniškai apie 75 proc. ir „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ – vidutiniškai apie 22 proc. Mažiausią dalį sudarė „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“ bei „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“, atitinkamai – po 2 proc. ir 1 proc.

⁶³ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G>.

3 paveikslas. Ekonominio nusikalstamumo sudėtis 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G)⁶⁴.

Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei (BK XXIX sk.)

2004 m. nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei ekonominio nusikalstamumo struktūroje sudarė 1,3 proc. Nagrinėjamo laikotarpio metu ši dalis kiekvienais metais mažėjo, o 2013 m. sudarė tik 0,2 proc. visų nusikalstamų veikų ekonomikai. 100 tūkst. gyventojų teko tik 0,54 tokio pobūdžio nusikalstamos veikos (žr. 2 priedą). Per analizuojamą laikotarpį 2004 m. pagal BK XXIX sk. buvo užregistruotos 130 nusikalstamos veikos, o 2013 m. – tik 16. Šių nusikalstamų veikų absoliutus skaičius nuo 2004 iki 2013 m. sumažėjo 8,1 karto. Didžiausią dalį registruotų nusikalstamų veikų intelektinei ir pramoninei nuosavybei 2004–2013 m. sudarė literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio neteisėtas atgaminimas, neteisėtų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas (BK 192 str.). Kadangi nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei sudaro itin mažą dalį ekonominio nusikalstamumo struktūroje, plačiau šiame darbe jie nebus nagrinėjami. Didesnis dėmesys yra skiriamas aptarti nusikaltimams elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui kaip sparčiausiai augančiai grupei, didžiausias dalis ekonominių nusikaltimų struktūroje sudarantiems nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams ekonomikai ir verslo tvarkai bei finansų sistemai.

⁶⁴ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G>.

Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (BK XXX sk.)

2004–2013 m. pastebimas „Nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“ lyginamosios dalies ekonominių nusikaltimų struktūroje didėjimas. Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje šių nusikalstamų veikų lyginamoji dalis sudarė vos 0,3 proc. visų ekonominių nusikalstamų veikų. 2013 m. šis rodiklis jau buvo 7,7 proc. (žr. 1 lentelę). Mažiausiai šių nusikalstamų veikų buvo fiksuojama 2004 m. – 0,44 nusikalstama veika 100 tūkst. gyventojų (per visą Lietuvą užregistruota 15 nusikalstamų veikų pagal šį BK skyrių), daugiausia 2013 m. – 21,03 nusikalstama veika 100 tūkst. gyventojų (atitinkamai – 622 nusikalstamos veikos Lietuvoje). Palyginus 2013 ir 2004 m. statistinius duomenis, šių nusikalstamų veikų rodikliai išaugo beveik 48 kartus.

Iš 2004–2013 m. užregistruotų nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui galima išskirti šias daugiausiai registruotas nusikalstamas veikas: neteisėtą elektroninių duomenų perėmimą ir panaudojimą (BK 198 str.), neteisėtą prisijungimą prie informacinės sistemos (BK 198¹ str.) bei neteisėtą disponavimą įrenginiais, programine įranga, slaptažodžiais, prisijungimo kodais ir kitais duomenimis (BK 198² str.). 2013 m. buvo užregistruota 88 neteisėtų elektroninių duomenų perėmimo ir panaudojimo atvejų (BK 198 str.), šis rodiklis lyginant su baziniais 2004 m. išaugo daugiau kaip 12 kartų. Nusikalstamų veikų susijusių su neteisėtu prisijungimu prie informacinės sistemos (BK 198¹ str.) skaičius sparčiausiai augo 2013 m., kuomet buvo užregistruotos 435 nusikalstamos veikos lyginant su 38 užregistruotomis veikomis 2012 m. Būtent šios rūšies užregistruotų veikų skaičiaus augimas labiausiai įtakojo nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui lyginamosios dalies ekonominių nusikaltimų struktūroje didėjimą.

1 lentelė. Registruotų nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui dinamika Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.

Metai	Užregistruotų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	15	0,44	0,3	-	-
2005	18	0,54	0,3	22,73	22,73
2006	20	0,61	0,4	12,96	38,64
2007	50	1,55	1,2	154,1	252,27
2008	91	2,85	1,8	83,87	547,73
2009	57	1,8	0,8	-36,84	309,09
2010	83	2,68	1,3	48,89	509,09
2011	76	2,51	1,3	-6,34	470,45
2012	154	5,15	2,5	105,18	1070,45
2013	622	21,03	7,7	308,35	4679,55

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G)⁶⁵.

Reiktų pažymėti, kad 2007 m. liepos 21 d. įsigaliojusių įstatymu Nr. X-1233 buvo pakeisti Baudžiamojo kodekso XXX skyriaus straipsnių pavadinimai, nusikalstamų veikų sudėčių požymiai bei sankcijos. Baudžiamosios kriminalizacijos plėtimas atspindi naujus iššūkius ir realijas su kuriomis susiduria šių dienų visuomenė. Teisės aktų kaita gali paaiškinti staigų pirmąjį elektroninių nusikalstamų veikų skaičiaus pokytį 2007 m. Išaugusį užregistruotų elektroninių nusikalstamų veikų skaičių galima sieti ir su padidintu teisėsaugos dėmesiu tokio pobūdžio nusikaltimams. Įvertinusios pasaulines elektroninių nusikaltimų tendencijas, Lietuvos teisėsaugos institucijos į savo prioritetinių veiklos sričių sąrašą įtraukė kovą su virtualios erdvės nusikaltėliais. Pavyzdžiui, Generalinės prokuratūra 2013–2015 metų strateginiame veiklos plane kaip prioritetinę kryptį išskyrė baudžiamąjį persekiojimą dėl nusikaltimų elektroninių ir informacinių sistemų saugumui.⁶⁶ Papildomos pastangos, dėmesys elektroniniams nusikaltimams ir auganti pareigūnų kompetencija

⁶⁵ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G>.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2013–2015 m. strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2014-03-07].

<<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Planavimodokumentai/Strateginiaiaveiklosplanai/tabid/516/Default.aspx>>.

gali paaiškinti itin didelį užregistruotų nusikalstamų veikų informatikai skaičiaus padidėjimą 2013 m.

Analizuojant oficialią statistiką svarbu dar kartą atkreipti dėmesį į šiame darbe jau anksčiau keltą latentiškumo problemą. Ekonominiai nusikaltimai (tame tarpe ir nusikaltimai informatikai) pasižymi dideliu latentiškumu, kuris priklauso nuo daugelio veiksnių: teisėsaugos institucijų aktyvumo, kompetencijos, bendradarbiavimo, pačių nukentėjusiųjų iniciatyvos ir t.t. Dalis gyventojų tapę internetinio nusikaltimo aukomis nežino kur kreiptis pagalbos, kurioms institucijos pranešti, dalis tiesiog nenori prisipažinti tapę sukčių aukomis. Oficialiosios statistikos ir realių skaičių neatitikimą pagrindžia įvairių apklausų duomenys, bankų pateikiamos ataskaitos. 2012 m. Eurobarometro apklausos duomenimis 28 proc. europiečių besinaudojančių internetu yra susidūrę su sukčiavimu elektroniniu paštu, kuomet prašoma pervesti pinigų arba siekiama išgauti asmens duomenis. Lietuvoje šis rodiklis siekia 22 proc. Toje pat apklausoje teigiama, kad 12 proc. interneto vartotojų Lietuvoje gali būti tapę elektroninio sukčiavimo aukomis (šis rodiklis atitinka ES vidurkį).⁶⁷ Remiantis šiais duomenimis nukentėjusių nuo nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui skaičius Lietuvoje turėtų būti didesnis nei užfiksuota oficialiojoje statistikoje, net ir atsižvelgiant į tai, kad dalis apklausos respondentų galėjo netinkamai įvardinti nusikalstamą veiką su kuria susidūrė.

Nusikalstamų veikų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui skaičiaus pokytį galima susieti su keletu reiškinių. Vienas jų – sparti interneto plėtra šalyje. Lietuvos statistikos departamento duomenimis per pastaruosius dešimt metų namų ūkių turinčių interneto prieigą skaičius padidėjo apie 5 kartus (2004 m. interneto prieigą turinčių namų ūkių buvo 10,4 proc., 2013 m. tokių namų ūkių buvo 64,7 proc.). 2013 m. internetu naudojosi 68,5 proc. 16–74 metų amžiaus asmenų. Praktiškai pusė šių internautų naudojosi ir internetinės bankininkystės paslaugomis (46,4 proc. 16–74 metų amžiaus asmenų). Per paskutinius metus prekes ir paslaugas asmeniniais tikslais internetu pirkė ar užsakė 26 proc. visų 16–74 metų amžiaus gyventojų.⁶⁸ Sparči interneto plėtra, elektroninės bankininkystės populiarumas, valdžios siekis perkelti elektronines paslaugas į internetinę erdvę bei prekybos internete pirmieji žingsniai Lietuvoje paskatino ne tik vartotojus aktyviau leisti laiką ir pinigus virtualiojoje erdvėje, bet pakeitė ir nusikalstamų veikų

⁶⁷ Europos komisija. *Cyber security Report 2012*. Brussels, 2012. [žiūrėta 2014-03-01]. <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf>.

⁶⁸ Lietuvos statistikos departamentas prie LRV. Namų ūkiai, turintys asmeninį kompiuterį, interneto prieigą. Požymiai: gyvenamoji vietovė, informacinės technologijos ir metai. [žiūrėta 2014-03-01]. <<http://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize1>>.

metodus. Tai, kad staiga pasikeitusios išorinės aplinkybės, prekybos liberalizavimas, technologiniai pokyčiai, interneto plėtra turi dvigubą poveikį savo darbe nagrinėjo Ian Taylor. Anot jo, šie pokyčiai sukuria stimulą tiek legaliam verslui, tiek atveria naujas galimybes nelegaliai veiklai.⁶⁹

Reikia pažymėti, kad augantis nusikalstamų veikų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui skaičius atspindi ir pasaulines tendencijas. Kompiuterinio saugumo kompanijos „Symatec“ elektroninių nusikaltimų ataskaitoje (angl. k. „*The Norton Cybercrime Report 2011*“) teigiama, kad per 2010 m. nuo vienos ar kitos rūšies elektroninių nusikaltimų nukentėjo 431 mln. žmonių, elektroninių nusikaltimų padaryta žala siekia 114 mlrd. JAV dolerių (kai Lietuvos Respublikos 2014 m. biudžeto pajamos siekė 26 mlrd. litų), o bendra ekonomikai ir fiziniams žmonėms padaryta elektroninių nusikaltimų žala viršija nelegalią narkotikų rinką.⁷⁰ Didėjančią grėsmę elektroniniam saugumui atspindi 2012 m. Eurobarometro apklausos Lietuvoje rezultatai: 84 proc. respondentų sutiko su teiginiu, kad per pastaruosius 12 mėn. padidėjo grėsmė tapti elektroninio nusikaltimo auka, 72 proc. išreiškė susirūpinimą dėl savo asmens duomenų saugumo.⁷¹ Remiantis pasaulinėmis tendencijomis ir 2004–2013 m. fiksuotu žymiu nusikalstamų veikų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui skaičius augimu, galima užtikrintai kelti prielaidą, kad šios rūšies nusikalstamų veikų skaičius ateityje augs.

Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai (BK XXXI sk.)

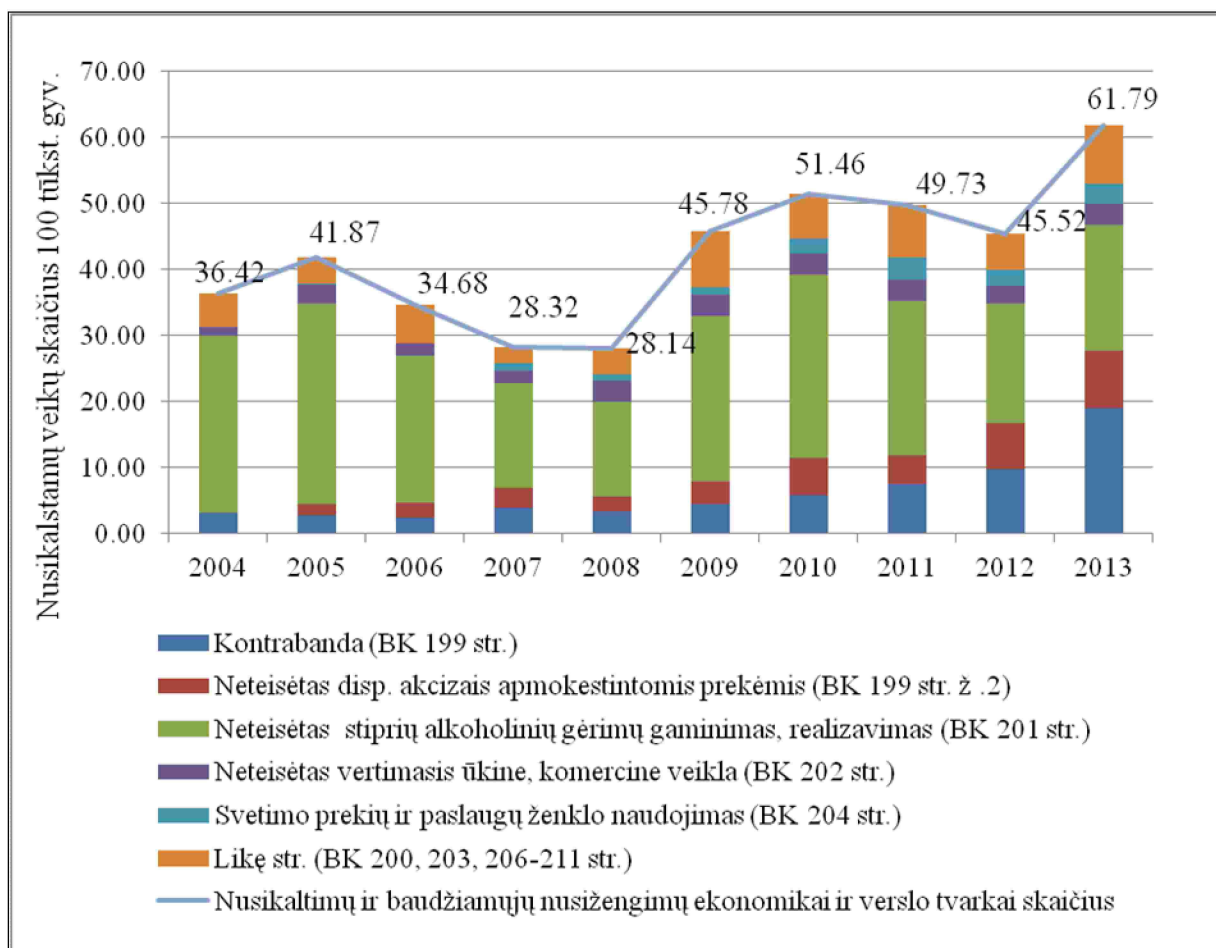
Registruotų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai statistiniai duomenys parodo, kad šių nusikalstamų veikų lyginamoji dalis ekonominio nusikalstamumo struktūroje analizuojamu laikotarpiu išlieka panaši – apie 22,55 proc. Didžiausia ji buvo 2011 m. – 25,4 proc., o mažiausia 2008 m. – 18,2 proc. 2004 m. šių nusikalstamų veikų absoliutus skaičius buvo 1230, 2013 m. – 1828 (žr. 3 priedą). Lyginant 2013 m. užregistruotų nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų skaičių su baziniais 2004 m., jis išaugo beveik 1,5 karto. 4 pav. matyti, kad ekonominio augimo metu 2005–2007 m. šios rūšies ekonominių nusikalstamų veikų skaičius 100 tūkst. gyventojų mažėjo, nuo 2009 m. pradėjo sparčiai augti. 2009 m. šių nusikalstamų veikų skaičius palyginus su 2008 m. šoktelėjo į viršų 1,6 karto. Didžiausią dalį šios rūšies nusikalstamų veikų struktūroje sudarė nusikalstamos veikos pagal tris straipsnius:

⁶⁹ Berdal, M.; Serrano, M. *Transnational organized crime and international security: business as usual?* London: Lynne Rienner Publisher, 2002, p. 2.

⁷⁰ Symatec. *The Norton Cybercrime Report 2011*. Mountain View, 2011. [žiūrėta 2014-03-06]. <http://www.symantec.com/about/news/release/article.jsp?prid=20110907_02>.

⁷¹ Europos komisija. *Cyber security Report 2012*, Brussels 2012. [žiūrėta 2014-03-01] <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf>.

kontrabanda (BK 199 str.), neteisėtas disponavimas akcizais apmokestintomis prekėmis (BK 199² str.) ir neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedematūruoto ar dematūruoto etilo alkoholio, jų skiediklių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas (BK 201 str.) (žr. 4 paveikslą).

4 paveikslas. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai skaičiaus dinamika.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G)⁷².

Registruotų kontrabandos atvejų skaičius 100 tūkst. gyventojų nagrinėjamu laikotarpiu išaugo 6 kartus. 2004 m. 100 tūkst. gyventojų teko tik 3,11 šių nusikaltimų, o 2013 m. jau 18,93 (žr. 4 priedą). Galima pastebėti, kad 2004–2008 m. intervale kontrabandos nusikalstamų veikų skaičius

⁷² Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1G>.

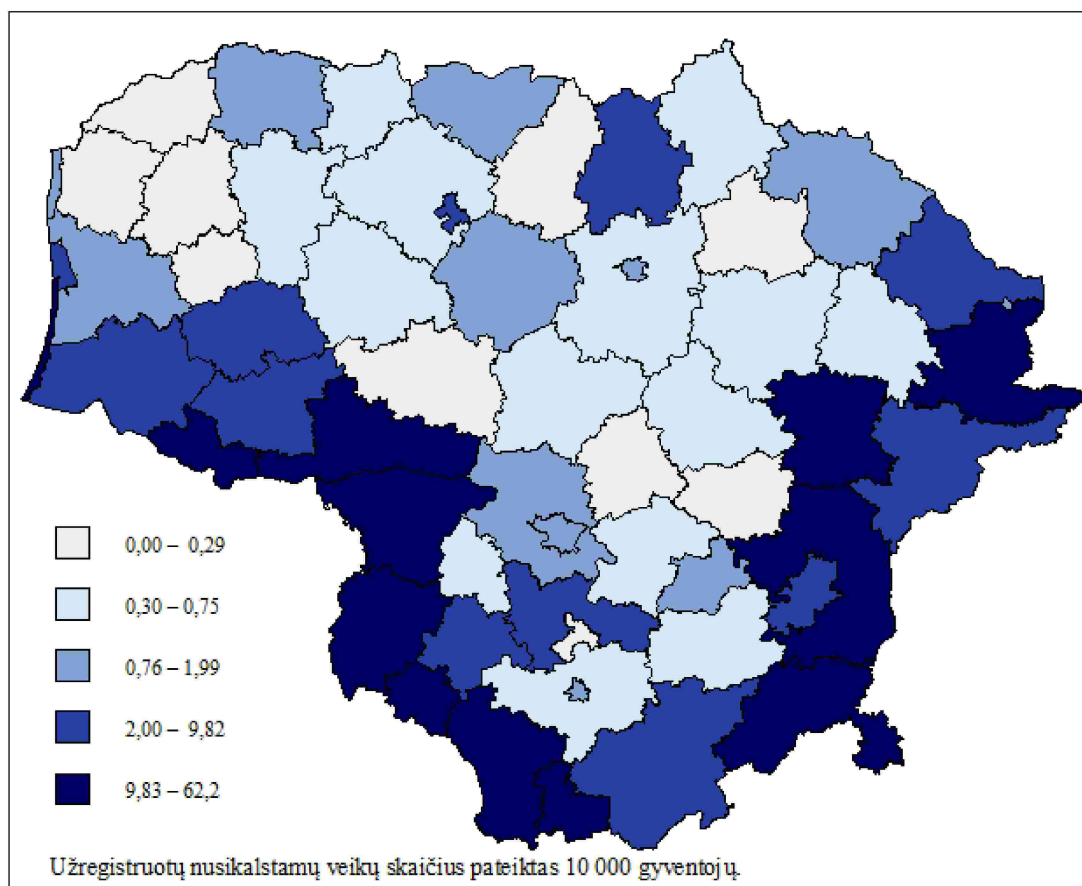
šalyje buvo panašus, šis rodiklis pradėjo didėti nuo 2009. Didžiausias šių užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus šuolis pastebimas 2013 m., kuomet 100 tūkst. gyventojų teko 18,93 užregistruoti kontrabandos atvejai lyginant su 9,74 užregistruotomis veikomis 2012 m. Kontrabandos lyginamoji dalis ekonominių nusikaltimų tarpe nuo 2004 m. iki 2013 m. pakito atitinkamai nuo 2,1 proc. iki 6,92 proc. Pastebima, kad 2013 m. užregistruotų kontrabandos atvejų skaičius beveik susilygino su kita nusikalstama veika – neteisėtu naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiediklių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimu, laikymu, gabenimu ar realizavimu (BK 201 str.), kuri kadaise sudarė didžiausią dalį nagrinėjamų ekonominių nusikaltimų struktūroje. Būtina pažymėti, kad kontrabanda ir neteisėtu disponavimu akcizais apmokestintomis prekėmis užsiimantys asmenys dažnai stengiasi disponuoti tokiu šių prekių kiekiu, kurių bendra vertė neviršytų 250 minimalios gyvenimo lygio dydžio sumos. Tokiu būdu siekiama išvengti asmens baudžiamosios atsakomybės ir sumažinti riziką. Teisės saugos pareigūnams sulaikius tokius asmenis jiems gresia tik administracinė nuobauda (ATPK 210 str.)⁷³, prekių bei transporto priemonės (jei tokia yra) konfiskavimas.

Pateiktame Lietuvos žemėlapyje (žr. 5 paveikslą) atspindi užregistruotų kontrabandos atvejų pasiskirstymas šalies rajonuose. Nagrinėjant šių nusikalstamų veikų sklaidą šalyje, buvo apskaičiuota visų per nagrinėjamą laikotarpį užregistruotų kontrabandos atvejų suma atskiruose rajonuose. Pirmiausia atsižvelgiant į kiekvieno rajono gyventojų skaičių konkrečiais metais buvo išvestas nusikalstamų veikų skaičius 10 000 gyventojų, vėliau kiekvienų metų duomenys buvo susumuoti norint išskirti rizikingiausius rajonus. Analogiška procedūra buvo kartojama sudarant ir kitus Lietuvos žemėlapius, atspindinčius nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu akcizais apmokestintomis prekėmis ir neteisėtu naminių stiprių alkoholinių gėrimų gaminimu, laikymu ir realizavimu, sklaidą šalyje.

Kaip rizikingiausius rajonus būtų galima išskirti Vilkaviškio, Molėtų, Kalvarijų, Lazdijų, Vilniaus, Neringos, Pagėgių, Šalčininkų, Druskininkų, Ignalinos rajonus. Šiuose rajonuose per dešimtmetį buvo užregistruota daugiausia kontrabandos atvejų 10 tūkst. gyventojų. Paskutiniuose iš minėtų keturių rajonų kontrabandos atvejų skaičius pastoviai augo 2009–2013 m. periodu. Tai, kad pasienyje esančiuose Švenčionių ir Varėnos rajonuose yra užfiksuojama mažiau kontrabandos atvejų galima paaiškinti tuo, kad čia nėra įrengta didelių pasienio kontrolės punktų. Taip pat galima prielaida, kad dėl šių rajonų pasienio kontrolės punktų mažareikšmiškumo, į juos yra mažiau investuojama, nediegiami moderniausi patikrinimo įrangą, dirba mažesnis skaičius

⁷³ Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 49-1880.

pareigūnų. Dėl šios priežasties gali susidaryti palankios sąlygos kontrabandos nusikaltimų vykdymui, nes galimybė būti sučiuptiems būna mažesnė nei kituose rajonuose esančiose postuose. Neužkardant nusikalstamos veikos, nefiksuojamas ir jos atlikimo faktas užregistruotos kontrabandos statistikoje.

5 paveikslas. Užregistruotų kontrabandos (BK 199 str.) atvejų skaičius Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_EK-SAV)⁷⁴.

Absoliučiais skaičiais matuojant daugiausia kontrabandos 2013 m. užfiksuota Vilniaus mieste (174 atvejai), Vilniaus rajone (177 atvejai) ir Šalčininkų rajonuose (59 atvejai). Šiuose šalies administraciniuose vienetuose užregistruoti kontrabandos atvejai sudaro tris ketvirtadalius visų 2013 m. šalyje užfiksuotų kontrabandos atvejų, kurių iš viso buvo užfiksuota 560. Padidėjusį užfiksuotos kontrabandos atvejų skaičių šiuose administraciniuose vienetuose galima paaiškinti tuo, kad

⁷⁴ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].
<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-EK-SAV>.

Šalčininkų bei Vilniaus rajonų ribos ribojasi su Lietuvos Respublikos – Baltarusijos Respublikos siena, išorine Šengeno valstybių siena. Šiame pasienyje yra išsidėstę didžiausi Lietuvoje, transporto bei asmenų pralaidumo rodiklių atžvilgiu, tarptautiniai Lavoriškių ir Medininkų pasienio kontrolės punktai, per kuriuos vyksta didelis lengvojo bei krovininio transporto judėjimas abiem kryptimis. Taip pat šiame pasienio ruože yra Kenos geležinkelio pasienio kontrolės punktas, kurį kerta tarptautinė geležinkelio vėžė iš rytų. 2013 m. pastebimas išaugęs kontrabandos užkardymo atvejų skaičius Vilniaus rajone nuo 35 kontrabandos atvejų 2012 m. iki 177 atvejų 2013 m. Šitokią, net 5 kartus padidėjusį, rodiklį galime paaiškinti Medininkų bei Lavoriškių pasienio kontrolės punktuose įrengtomis moderniomis transporto patikrinimo sistemomis, kuriomis patikrinimas yra vykdomas rentgeno spindulių pagalba (peršviečiant transporto priemonę). Šios sistemos pagalba atliekamas nuodugnus ir greitas transporto priemonės patikrinimas labai palengvina poste dirbančių pareigūnų darbą.

Ženklus užfiksuotos kontrabandos rodiklių šuolis pastebimas ir Vilniaus mieste – nuo 84 užfiksuotų kontrabandos atvejų 2012 m. iki 174 atvejų 2013 m. Iš dalies jį galima bandyti paaiškinti tarptautinio keleivinio traukinio Minskas – Vilnius – Minskas maršruto pasikeitimais. Nuo 2013 m. gegužės 1 d. išaugo atvykstančių traukinių Minskas – Vilnius skaičius: iki šios datos per parą atvykdavo 2 traukiniai, po šios datos – 4 traukiniai. 3 iš 4 traukinių pasienio tikrinimai pradėti vykdyti galutinėje maršruto stotelėje Vilniaus geležinkelio stotyje, o ne Kenos geležinkelio stotyje (Vilniaus r.) kaip buvo iki tol. Vilniaus geležinkelio stotyje buvo įkurtas pasienio patikrinimo postas, pasikeitė kontrabandos, kaip nusikalstamos veikos, registracijos vieta. Galime daryti prielaidą, kad traukinio maršruto galutinės stotelės ir pasienio tikrinimo atlikimo vietos pasikeitimas sudarė palankias sąlygas užkardyti kontrabandos atvejus. Pasienio tikrinimus atliekantiems pareigūnams buvo sudarytos palankios sąlygos atlikti savo funkcijas, nes iki tol traukinio patikrinimai būdavo atliekami per itin trumpą laiką traukiniui trumpam sustojus Kenos geležinkelio stotyje bei kartais vykstant iki Vilniaus geležinkelio stoties.

2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublika tapo Europos Sąjungos (ES) nare. Narystę ES lydėjo prisijungimas prie Šengeno erdvės. 2007 m. gruodžio 21 d. buvo panaikinta Šengeno erdvės vidaus sausumos sienų, o 2008 m. kovo 30 d. – oro sienų kontrolė. Prisijungimas prie Šengeno erdvės leido Lietuvos Respublikos piliečiams laisvai judėti visoje ES teritorijoje. Prisijungus prie Šengeno erdvės padidėjo sienų su Baltarusijos Respublika bei Rusijos Federacijos Kaliningrado sritimi reikšmė. Šios sienos tapo visos Šengeno erdvės išorinėmis sienomis, kuriomis yra ribojama ne tik teritorija, bet ir ekonominė erdvė. Lietuva, prisijungusi prie ES, turėjo adaptuoti savo muitų sistemą: padidinti akcizus tam tikrų prekių kategorijoms ir mokesčius iš trečiųjų šalių įvežamoms

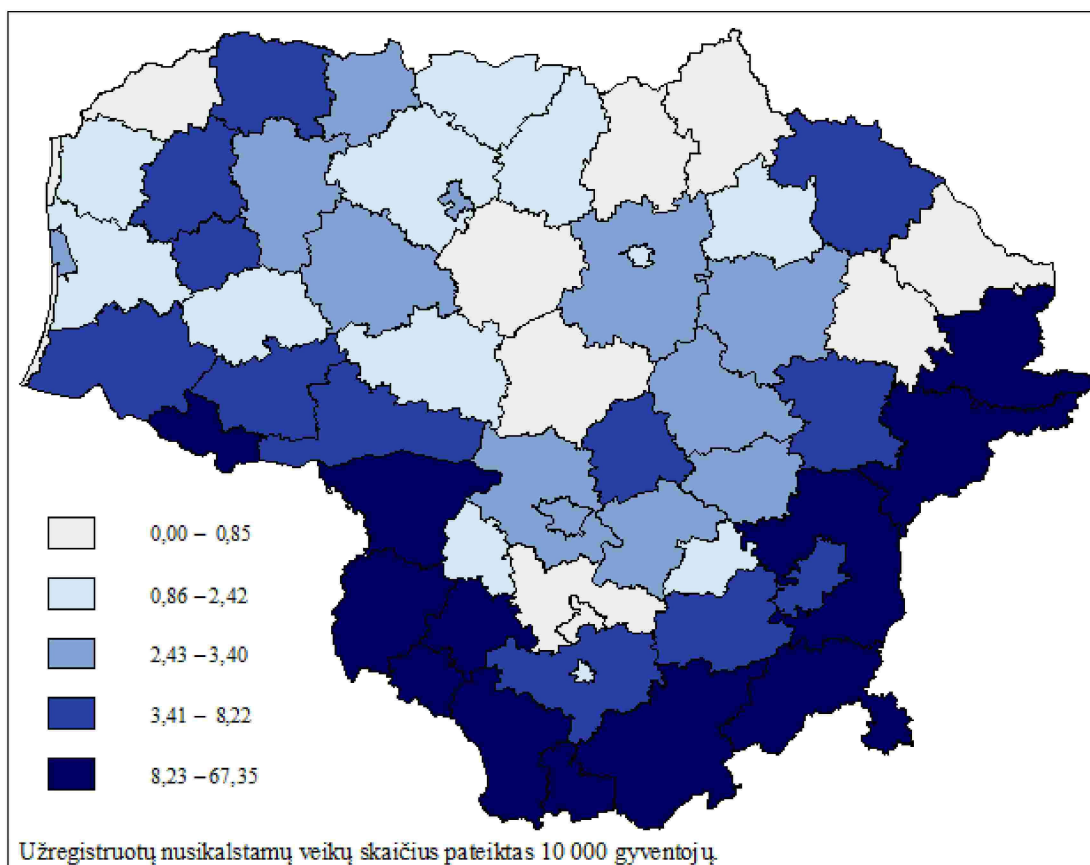
prekėms, pavyzdžiui, įvairiems naftos produktams, tabako gaminiais, vaistams ir pan. Padidėjęs kainų skirtumas tarp tam tikrų prekių kategorijų Lietuvos, Baltarusijos ir Kaliningrado rinkose, padarė įtaką galimo išlošio dydžio augimui vykdant kontrabandą. Lietuvos laisvosios rinkos instituto duomenimis, apie 80 proc. cigarečių, apie 60 proc. stipraus alkoholio ir apie 50 proc. kuro kainos Lietuvoje sudaro mokesčiai, t.y. tuomet, kai jos parduodamos legaliai.⁷⁵ Nelegali prekių apyvarta didžiaja dalimi yra mokesčių vengimo pasekmė. Tai turėjo įtakos kontrabandos skaičių augimui.

Su kontrabanda glaudžiai yra susijęs ir kitas nusikaltimas, tai yra neteisėtas disponavimas akcizais apmokestintomis prekėmis (BK 199² str.). Šios rūšies nusikalstamos veikos į BK įtrauktos tik nuo 2005 m. 2005–2013 m. užregistruotų neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis atvejų daugėjo: 2005 m. 100 tūkst. gyventojų teko 1,63 nusikalstamos veikos, 2013 m. šis rodiklis išaugo daugiau nei 5 kartus iki 8,79 šių nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų. (žr. 5 priedą). Absoliutus šios rūšies užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius padidėjo 200 proc.: 2005 m. buvo užregistruotos 108 nusikalstamos veikos, 2013 m. – 360. Didžiausias šio skaičiaus augimas, kaip ir kontrabandos atveju, pastebimas nuo 2009 m. 2005 m. tarp ekonominių nusikaltimų šios nusikalstamos veikos lyginamoji dalis sudarė 0,89 proc., 2012 m. šis rodiklis jau siekė 3,42 proc.

2005–2013 m. daugiausia šių nusikalstamų veikų užfiksuota Pagėgių, Švenčionių, Vilkaviškio, Kalvarijų, Vilniaus, Druskininkų, Lazdijų, Varėnos, Ignalinos, Šalčininkų rajonuose (žr. 6 pav.). Visi išvardinti rajonai pagal užregistruotų šio pobūdžio veikų skaičių pirmavo ir 2013 m. Paskutiniuose trijuose rajonuose šių veikų skaičius augo visu 2009–2013 m. laikotarpiu. Didelį užregistruotų neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis atvejų skaičių Vilniaus mieste, Vilniaus, Šalčininkų bei Ignalinos rajonuose (52 proc. visų užregistruotų veikų Lietuvoje 2013 m.) galima paaiškinti dėl jų ribomis su Lietuvos – Baltarusijos valstybių siena. Į šalį pavykus nelegaliai įvežti prekes, kurioms taikomas akcizo mokestis, jas reikia kažkur sandėliuoti, realizuoti, paskirstyti potencialiems klientams ir taip gauti norimą nelegalų pelną už šias prekes. Palankias sąlygas šiuos veiksmus atlikti sudaro minėtų rajonų bei miestų geografinė padėtis. Iš Vilniaus eina magistralinis kelias A1, kurio patogiu greitai pasiekti likusius didžiuosius Lietuvos miestus bei kitą tarptautinį kelią „*Via Baltica*“, kuris eina pro Kauną. Minėtu keliu patogiu pasiekti tiek Vakarų, tiek Šiaurės Europos šalis. Varėnos, Druskininkų bei Lazdijų rajonuose šia nelegalia veikla užsiimantiems asmenis viena iš alternatyvių neteisėtai įsivežtų prekių realizacijos rinkų yra Lenkija,

⁷⁵ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Gyventojų požiūrio į kontrabandą ir nelegalių prekių vartojimą tyrimas 2013 m.* Vilnius: 2013. [žiūrėta 2014-02-27]. < <http://www.musulaikas.com/paveikslai/LLRI2013.pdf> >.

turinti dar didesnę rinką nei Lietuva. Lietuvos – Lenkijos sieną galima kirsti ne tik magistraliniais ar rajoniniais keliais, bet ir miško keliukais, taip sumažinant patikrinimo pasienio ruože tikimybę. Deja, iš surinktų statistinių duomenų nepavyko nustatyti konkrečių neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis užkardymo vietų, kuriomis remiantis būtų galima įvardinti konkrečius kelius, ties kuriais yra daugiausia koncentruojamasi gabenant ar sandėliuojant neteisėtai disponuojamas akcizais apmokestintas prekes.

6 paveikslas. Užregistruotų neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis (BK 199² str.) atvejų skaičius Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_EK-SAV)⁷⁶.

Nusikalstamumo latentškumui įvertinti naudojami įvairūs metodai, tame tarpe ir nevyriausybinių organizacijų atliekami tyrimai, „pranešimo apie save tyrimai“ ir pan.⁷⁷ Analizuojant kontrabandos ir neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis sklaidą šalyje buvo

⁷⁶ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-EK-SAV>.

⁷⁷ Babachinaitė, G.; Kiškis, A.; Rudzakis, T.; Uscila, R., *supra* note 16, p. 12.

pasinaudota 2013 m. Lietuvos laisvosios rinkos instituto atliktu gyventojų požiūrio į kontrabandą ir nelegalių prekių vartojimą tyrimu. Jo metu apklaustųjų buvo klausiama, ar jie (arba jų šeimos nariai) 2012 m. įsigijo tam tikrų kontrabandinių ar neoficialiai pardavinėjamų prekių ar paslaugų (žinodami, kad prekės nelegalios, arba pardavėjas pajamų neapskaitė, nebuvo įteisinęs savo veiklos). Kas trečias apklaustasis teigė, kad įsigijo nelegalių cigarečių. Taip teigė 35 proc. apklaustųjų. Antroje vietoje buvo degalai ir kuras. Šių nelegalių prekių įsigijusių gyventojų dalis 2012 m. sudarė 29%.⁷⁸ Reikia turėti omenyje, kad tik dalis pirkusiųjų nelegalias ar kontrabandines prekes atsakė sąžiningai į šį klausimą, tad realūs skaičiai gali būti didesni.

Tyrimo metu taip pat buvo klausiama, kaip gyventojai asmeniškai vertina cigarečių, alkoholio, kuro kontrabandą ir nelegalų šių prekių vartojimą. Lietuvoje didžioji dalis gyventojų visiškai arba greičiau pateisino cigarečių, alkoholio produktų, degalų ir kuro kontrabandą ir nelegalų vartojimą. Lietuvoje 2013 m. 62% gyventojų pateisino kontrabandinių ir nelegalių prekių vartojimą, nepateisinančių dalis siekė 31%. Kontrabandą ir nelegalių prekių vartojimą pateisinančių ir nepateisinančių dalies dinamika rodo, jog gerėjant Lietuvos ekonominei situacijai 2004-2008 m. pateisinančių dalis mažėjo, o nepateisinančių – didėjo. Nuo 2010 m. pateisinančių kontrabandą dalis ėmė didėti, o nepateisinančių – sumažėjo.⁷⁹ Šio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tikrieji kontrabandos ir neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis mastai yra žymiai didesni. Kol gyventojai pateisina tokių prekių vartojimą, kova su šiais nusikaltimais yra itin sunki. Kol didelė dalis visuomenės vartoja kontrabandines ir nelegalias prekes, tol bus ir pasiūla patenkinti šiam poreikiui. Cigaretės, alkoholis, kuras yra dažniausiai pasitaikančios nelegalios prekės dėl to, kad itin didelę dalį jų kainos sudaro mokesčiai, t.y. tuomet, kai jos parduodamos legaliai. Nelegali prekių apyvarta didžiąja dalimi yra mokesčių vengimo pasekmė.

Didžiausią nusikalstamų veikų dalį nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai struktūroje sudarė neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas (BK 201 str.). Vidutiniškai šių nusikalstamų veikų lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų 100 tūkst. gyventojų sudarė 11,8 proc. Svarbu pažymėti, kad ši lyginamoji dalis 2004–2013 m. nuolat mažėjo: nuo 17,35 proc. 2004 m. iki 6,93 proc. 2013 m. 2013 m. pagal šį straipsnį užregistruotas veikų skaičius (absoliutus užregistruotų atvejų kiekis – 561) susilygino su užregistruotais kontrabandos atvejais (absoliutus užregistruotų atvejų kiekis – 560). Neteisėtas

⁷⁸ Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Gyventojų požiūrio į kontrabandą ir nelegalių prekių vartojimą tyrimas 2013 m.* Vilnius: 2013. [žiūrėta 2014-02-27]. <<http://www.musulaikas.com/paveikslai/LLRI2013.pdf>>.

⁷⁹ *Ibid.*

naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiediklių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas kadaise sudarė didžiausią dalį nagrinėjamų ekonominių nusikaltimų struktūroje.⁸⁰ Šios nusikalstamos veikos mažėjimą galima paaiškinti gerėjančiu gyvenimu šalyje, vykstančiais kultūriniais pokyčiais visuomenėje.

Nagrinėjamu laikotarpiu galima išskirti tris laikotarpius: nuo 2005 m. iki 2008 m. užregistruotų veiklų skaičius mažėjo (atitinkamai 30,46 ir 14,45 užregistruotos veikos 100 tūkst. gyventojų), po staigaus pakilimo 2009–2010 m. (atitinkamai 100 tūkst. gyventojų užregistruotos 25,1 ir 27,73 nusikalstamos veikos) vėl sekė šios rūšies nusikalstamų veikų mažėjimas 2011–2013 m. laikotarpyje ir 2013 m. pasiektas mažiausias šios rūšies užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus rodiklis per analizuojamą laikotarpį – 18,96 veikos 100 tūkst. gyventojų. Šių nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimui didelę įtaką turėjo ekonominė krizė, kuomet sumažėjus gaunamoms pajamoms smuko perkamoji vartotojų galia. Jie pasidarė jautresni kainos svyravimui. Finansų ministerija savo ataskaitoje pažymi, kad 2009 m. akcizų tarifą etilo alkoholiui padidinus 15 proc. sumažėjo pajamos surenkamos į šalies biudžetą už šį akcizą.⁸¹ Galime daryti išvadą, kad dalis gyventojų pasirinko pigesnę nelegalaus alkoholio įsigijimo alternatyvą. Išaugus paklausai natūraliai padidėja ir pasiūla.

2012 m. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento užsakymu atliktas „Neteisėtos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas“ parodė, kad per 2011 m. alkoholinius gėrimus, nepaženklintus lietuviškomis banderolėmis, buvo įsigiję tik 5,8 proc. 15–64 metų amžiaus šalies gyventojų. Atlikto tyrimo gauti duomenys apie neapskaityto alkoholio suvartojimą Lietuvoje 1991–2010 m. parodė, kad didžiausias nelegalaus alkoholio kiekis tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam Lietuvos gyventojui buvo nustatytas 1995 metais. Tuo metu jis siekė 4,9 litro absoliutaus alkoholio vienam 15 m. ir vyresniam Lietuvos gyventojui. Po to šis kiekis stabiliai mažėjo - 2010 m. jau tesiekė 0,8 litro absoliutaus alkoholio. 1995 metais nelegalus alkoholis sudarė 45 proc. viso suvartojamo alkoholio, tuo tarpu 2010 metais nelegalus alkoholis besudarė tik 6 proc. bendro alkoholio suvartojimo.⁸²

⁸⁰ Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*, supra note 33, p. 477.

⁸¹ Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Atskirų akcizais apmokestinamų alkoholinių gėrimų grupių tarifų pasikeitimų poveikis biudžeto pajamoms 1996 – 2010 metais. Vilnius, 2011. [žiūrėta 2014-03-08]. <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/komentarai/alkoholio_analize2/fn_alkoholio_akcizu_analize_201104_2.pdf>.

⁸² Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Neteisėtos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas 2014. Vilnius, 2014. [žiūrėta 2014-04-01]. <<http://www.ntakd.lt/index.php/naujienos/pranesimai-spaudai/1181-neteisetos-alkoholio-apyvartos-lietuvoje-ivertinimo-tyrimo-rezultatai>>.

Reikia paminėti, kad ši nusikalstama veika dažniausiai vykdoma nuošaliose, miškingose vietovėse šalia gėlo vandens telkinių. Didelio vandens kiekio reikia uždraustos produkcijos gamybai, o nuošalumas reikalingas siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės, nes neužfiksavus, kad konkretus asmuo dirbo prie aparatų naminiams stipriesiems alkoholiniams gaminti, būna labai sunku įrodyti konkretaus asmens kaltę bei šių įrenginių priklausomybę. Pareigūnams neįrodžius asmens tikslo realizuoti neteisėtai laikomus alkoholinius gėrimus, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholi arba jų skiediklius (mišinius), ši nusikalstama veika yra kvalifikuojama ne kaip nusikaltimas, bet kaip baudžiamasis nusižengimas. 2004 m. iš visų šios rūšies užregistruotų nusikalstamų veikų 48 proc. sudarė baudžiamieji nusižengimai, 2013 m. šis rodiklis buvo sumažėjęs iki 26 proc. (žr. 2 lentelę). Tokių baudžiamųjų nusižengimų skaičiaus mažėjimą galima bandyti paaiškinti nuosekliu ir operatyviu pareigūnų darbu, kada yra užfiksuojamas pats neteisėtai laikomų produktų realizavimo faktas.

2 lentelė. Užregistruoti neteisėto namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimo ir realizavimo (BK 201 str.) atvejai Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nusikaltimai	468	607	474	318	300	526	623	505	403	413
Baudžiamieji nusižengimai	440	405	259	194	162	268	236	201	143	148
Iš viso nusikalstamų veikų	908	1012	733	512	462	794	859	706	546	561

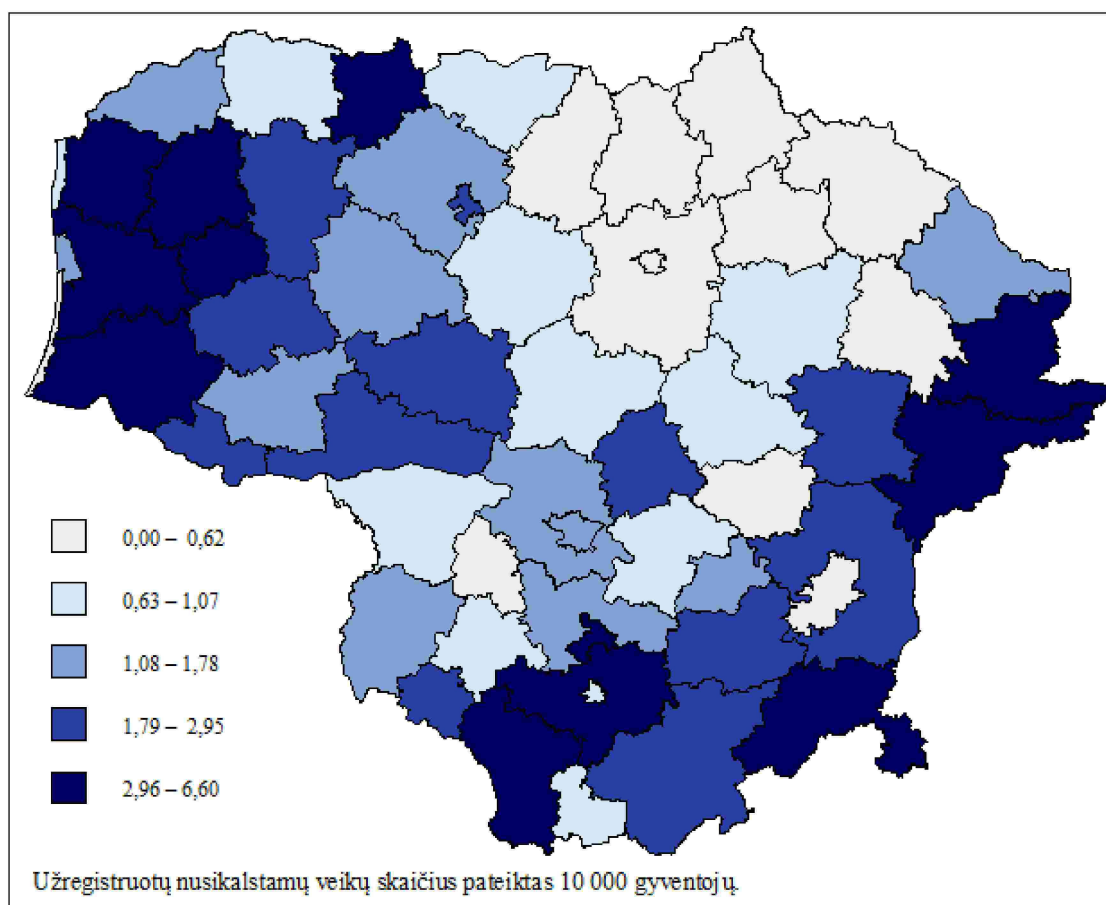
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1Ž)⁸³.

Iš Lietuvos žemėlapyje (žr. 7 paveikslą) pavaizduotų rajonų, kur per visą analizuojamą laikotarpį užfiksuota daugiausia tokių nusikalstamų veikų, galima išskirti Rietavo, Birštono, Klaipėdos Plungės, Šilutės, Šalčininkų, Alytaus, Lazdijų, Ignalinos rajonus. Paskutiniuose keturiuose rajonuose užfiksuoti rodikliai augo ir 2010–2013 metus (priešingai bendrai šios rūšies užregistruotų nusikalstamos veiklos mažėjimo tendencijai). Galima pastebėti, kad šios nusikalstamos veikos tolygiau paplitusios visoje Lietuvos teritorijoje nei kontrabanda ar neteisėtas disponavimas akcizais apmokestintomis prekėmis. Išsiskiria du etnografiniai regionai, kurie ir lietuvių tautos kultūroje išsiskiria vykdoma nelegalia stiprių alkoholinių gėrimų gamyba: Žemaitija ir Dzūkija.

⁸³ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamumą Lietuvos respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-1Z>.

Degtinės varymas nuo pat jos atsiradimo buvo pelninga veikla. Istorijos šaltiniuose nurodoma, kad beveik prie kiekvieno dvaro Lenkijoje, Prūsijoje ir Baltijos šalyse buvo įsikūrusios degtinės gaminimo įmonės, kurių produkcija būdavo realizuojama vietinėje ar kaimyninių šalių rinkose. Šiomis dienomis degtindarių tradicijų ir neteisėto stiprių alkoholinių gėrimų gamybos sieti su dvarų kultūra Lietuvoje nelabai būtų galima. Tiksliausia užregistruotus neteisėto naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimo, laikymo, gabenimo ar realizavimo atvejų skaičių būtų galima sieti su didinamu akcizo mokesčiu stipriems alkoholiniams gėrimams, asmenų nedarbu, Lietuvos okupacijos metais suformuota „rusiška“ gėrimo tradicija (būdinga vyresnės kartos asmenims) bei siekiu pasipelnyti. Žemaitijoje išplitusią stiprių alkoholinių gėrimų gamybos tradiciją būtų galima sieti su poilsiautojų pamėgtomis zonomis, kurortiniais miestais, kuriuose susiformuoja šių nelegaliai gaminamų alkoholinių gėrimų paklausa. Žema šių nelegalių stiprių alkoholinių gėrimų kaina ir labai dažnai ribotas poilsiautojų biudžetas bei įsitikinimas, kad pailsėti galima tik apsisvaiginus, sudaro palankias sąlygas uždarbiauti „naminės degtinės“ gamybą ir prekybą užsiimantiems asmenims. Kaip galime pastebėti iš 7 paveikslė pavaizduoto Lietuvos žemėlapio šiaurės rytų Lietuvos rajonuose (Biržų, Kupiškio, Rokiškio, Pasvalio) tokios rūšies nusikalstamų veikų beveik nėra registruojama. Galimai dėl šiuose rajonuose stiprios aludarystės tradicijos.

7 paveikslas. Užregistruotų neteisėto namų gamybos stiprių alkoholinių gėrimų gaminimo ir realizavimo (BK 201 str.) atvejų skaičius Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_EK-SAV)⁸⁴.

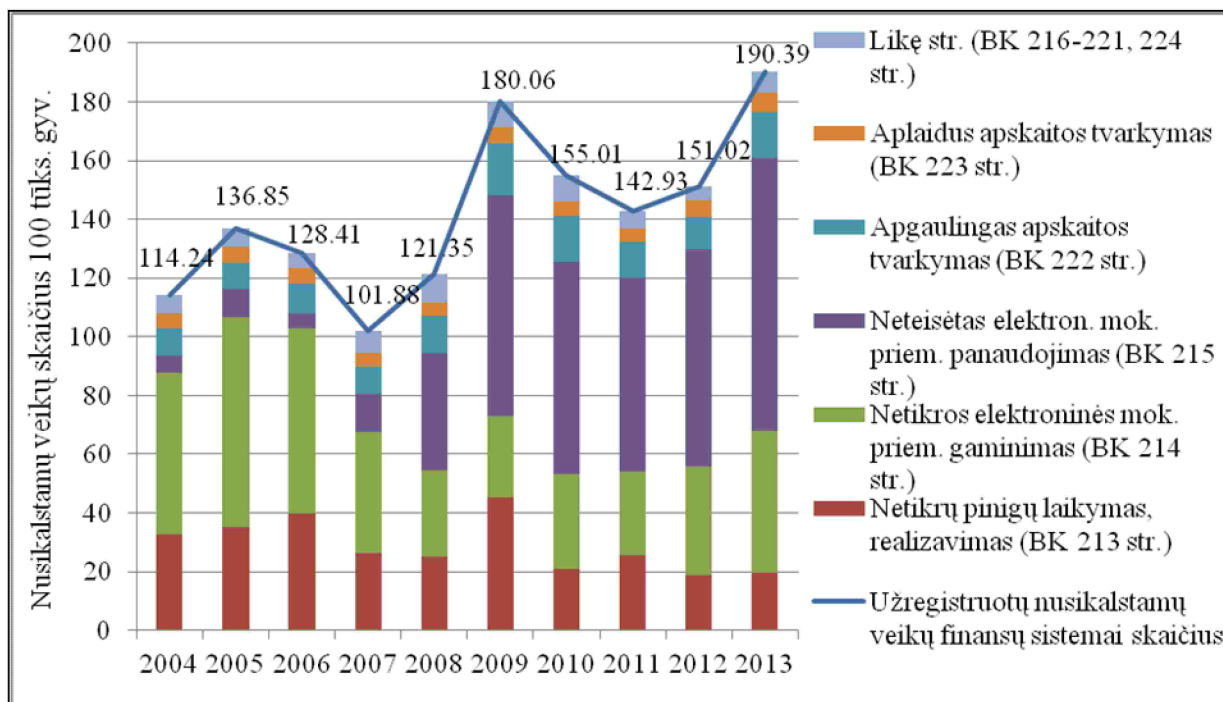
Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai (BK XXXII sk.)

Nagrinėjamo laikotarpio metu užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius pagal baudžiamojo kodekso XXXII skyrių „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“ išaugo nuo 114,24 užregistruotų atvejų 100 tūkst. šalies gyventojų 2004 m. iki 190,39 – 2013 m. (žr. 6 priedą). Didžiausias nusikalstamos veikos rodiklių šuolis 2009 m. sutapo su ekonomine krize šalyje (žr. 8 paveikslą). Išsiskiria ir 2013 m. rodiklių staigus augimas, kurio galimas paaiškinimas – gerėjantis pareigūnų darbas, valstybės institucijų skiriamas didesnis dėmesys šios rūšies nusikaltimams. Kaip jau buvo minėta darbe tiek Lietuvos generalinė prokuratūra, tiek kitos

⁸⁴ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-EK-SAV>.

institucijos kovą su finansiniais nusikaltimais įsitraukė į savo veiklos strateginius planus 2013–2015 m.

8 paveikslas. Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų finansų sistemai skaičiaus dinamika 2004–2013 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_EK-SAV)⁸⁵.

Užregistruotų apgaulingos apskaitos tvarkymo atvejų skaičius turėjo tendenciją didėti. 2004 m. buvo užregistruoti 9,62 atvejai 100 tūkst. gyventojų, 2013 m. – 15,18 (žr. 7 priedą). Per analizuojamą laikotarpį tokių veikų skaičius išaugo 1,6 karto. Didžiausias nusikaltimų skaičius užregistruotas 2009 m. ekonominės krizės metais – 17,74 nusikaltimų 100 tūkst. gyventojų. Šitokių nusikalstamų veikų spartų skaičiaus augimą galima bandyti paaiškinti kilusia ekonomine krize šalyje. Asmenims, vykdančioms ūkinę veiklą, kilusi ekonominė krizė kėlė grėsmę jų išlikimui rinkoje. Dėl siekio išlikti buvo imamasi įvairių priemonių: tiek legalių, tiek įstatymo uždraustų, kurios leistų įmonei toliau vykdyti ūkinę veiklą. Pareigūnams, dirbantiems su finansiniais nusikaltimais, ekonominės krizės metais padidėja tikimybė nustatyti didesnę nei įprasta šių nusikalstamų veikų atvejų skaičių, nes dėl kilusių finansinių sunkumų padidėja tikimybė, kad jų bus

⁸⁵ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-EK-SAV>.

griebiamasi dažniau siekiant išlikti rinkoje ir toliau vykdyti įmonės ūkinę veiklą. Ekonominė krizė supurčiusi šalies ūkį savotiškai išgrynino šalies įmones vykdančias ūkinę veiklą. Ji tolimesnėje konkurencinėje kovoje paliko veikti tik finansiškai stipriausias ir savo išipareigojimus galinčias vykdyti įmones. Tuo tarpu ekonominei krizei traukiantis įmonės palaipsniui galėjo atsisakyti ar sumažinti taikytas nelegalias priemones, kurios ekonominio sunkmečio metais leido išlikti rinkoje, o įmonės, kurios nesugebėjo toliau vykdyti savo veiklos tiesiog turėjo ją sustabdyti arba bankrutuoti. 2013 m. padidėjusių apgaulingos apskaitos tvarkymo atvejų skaičių galima būtų sieti su mažėjančiu šių nusikalstamų veikų latentiskumu, kuris mažėja dėka gerėjančio pareigūnų darbo, nustatant šios nusikalstamos veikos požymius. Nagrinėjant užregistruotus aplaidaus apskaitos tvarkymo atvejus taip pat pastebima didėjimo tendencija. Šių nusikalstamų veikų skaičius nuo 2004 m. iki 2013 m. padidėjo 1,4 karto. Reikia pažymėti, kad ekonominė krizė užregistruotam šios nusikalstamos veikos atvejų skaičiui didelės įtakos neturėjo. Kiek didesnis šių nusikalstamų veikų skaičius registruotas 2013 m. - 7,07 nusikalstamos veikos 100 tūkst. gyventojų.

2004–2013 m. intervale registruotų nusikalstamų veikų susijusių su netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimu, laikymu arba legalizavimu (BK 213 str.) skaičius mažėjo: 2004 m. 100 tūkst. gyventojų vidutiniškai teko 32,78 užregistruotos nusikalstamos veikos, 2013 m. – 19,81. Išimtis buvo tik 2009 m., kuomet šios rūšies nusikalstamų veikų buvo užfiksuota net 79 proc. daugiau nei 2008 m. (žr. 8 priedą).

Netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimo, tikros elektroninės priemonės klastojimo ar neteisėto disponavimo elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis (BK 214 str.) užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius mažėjo nuo 2005 m. (71,33 užregistruotos nusikalstamos veikos 100 tūkst. gyv.) iki 2009 m. (27,85 registruotų nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyv.). Pastebima, kad šis skaičius nuo 2009 m. didėjo, tačiau 2013 m. dar nebuvo pasiekęs 2004 m. rodiklių (žr. 9 priedą). Galima daryti prielaidą, kad šios nusikalstamos veikos atlikimo atvejų skaičius mažėja dėl tobulėjančių apsaugos priemonių, kurias tampa vis sunkiau padirbti ir dėl mažėjančio atsiperkamumo, nes norint kokybiškai padirbti mokėjimo priemones reikia investuoti į brangias technologijas, o investavus gaunama labai maža išlaidų nepadengianti grąža.

Nusikaltimai susiję su neteisėtu elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimu (BK 215 str.) sudaro didžiausią lyginamąją dalį tarp šalyje užregistruotų ekonominių nusikaltimų, vidutiniškai 2004–2013 m. ji sudarė apie 29,54 proc. (žr. 10 priedą). 2004–2013 m. intervale šių nusikaltimų skaičius išaugo 15,8 karto. 2004 m. 100 tūkst. gyventojų teko 5,89 tokio pobūdžio nusikalstamos veikos, o 2013 m. šis rodiklis jau siekė 93,13. Tokį ženklų šių nusikaltimų didėjimą galima paaiškinti vis plačiau naudojamomis elektroninėmis mokėjimo priemonėmis.

Didėjantis transakcijų skaičius elektroninėmis priemonėmis ir elektroninių mokėjimo priemonių sparti sklaida visuomenėje turi tiek teigiamų, tiek neigiamų aspektų. Žmonės yra skatinami atsisakyti mokėjimo operacijų susijusių su grynais pinigais, teigiant, kad elektroninių mokėjimo priemonių pagalba galima daug greičiau ir mobiliau atlikti norimas finansines operacijas. Bankų vykdoma politika naudinga ne tik patiems bankams (optimizuojant kaštus), bet ir teisėtvarkos institucijoms. Visi asmens elektroniniai prisijungimai norint atlikti tam tikras finansines operacijas yra fiksuojami internetinėje banko apsaugos sistemoje, tai suteikia galimybę susekti nelegalius pinigų srautus, lengviau identifikuoti asmens turtą tyrimo metu. F. Schneider atliktas tyrimas parodė, kad per metus 10 proc. padidėjus elektroninių transakcijų skaičiui šalies finansų sistemoje, 5 proc. sumažėja šalies šešėlinės ekonomikos rodikliai. Bankų įsitraukimas ir elektroninių mokėjimo sistemų naudojimas suteikia daugiau skaidrumo atliekamiems sandoriams ir sukelia didesnių sunkumų atlikti šiuos sandorius šešėlinėje ekonomikoje.⁸⁶ Kita vertus, nusikaltėliai persiorientuoja ir nusitaiko į neteisėtą elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimą. Elektroninės bankininkystės ir elektroninių mokėjimų sparti sklaida šalyje turėjo įtakos ir neteisėtų elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimo atvejų skaičiaus augimui.

Apibendrinant galime teigti, kad ekonominis nusikalstamumas nagrinėjamu laikotarpiu augo. Didėjo ne tik užregistruotų veikų skaičius pagal nagrinėtus BK skyrius (XXIX–XXXII), bet ir ekonominio nusikalstamumo dalis bendroje nusikalstamumo struktūroje. Pastebėtas žymus ekonominių nusikalstamų veikų skaičiaus augimas ekonominės krizės metu 2008–2010 m. ir 2013 m. Analizuojant statistinius duomenis reikia atsižvelgti į tai, kad ekonominis nusikalstamumas pasižymi itin dideliu latentišku, tad šių nusikalstamų veikų tikrieji skaičiai lenkia oficialiai užregistruotus atvejus. Kitame poskyryje pagal konkrečius BK skyrius bus analizuojama įtariamųjų ekonominiams nusikaltimams kriminologinė charakteristika.

2.2. Asmenų, įtariamų įvykdžius ekonominius nusikaltimus, kriminologinė charakteristika

Siekiant nupiešti aktualų asmens, įtariamo įvykdžius ekonominius nusikaltimus bei baudžiamuosius nusižengimus, portretą buvo išanalizuoti statistiniai duomenys apie 5635 fizinius asmenis, įtariamus dėl neteisėtos ekonominės veiklos 2011–2013 metais. Ilgesnis laiko tarpas neanalizuojamas sąmoningai. Per dešimtmetį įtariamojo portretas keitėsi, tad siekiant geriau suprasti dabartinę ir aktualią kriminologinę charakteristiką buvo apsiribota trijų metų statistiniais duomenimis. Analizuojamų skaičių atvejis pakankamas norint daryti statistiškai reikšmingas

⁸⁶ Schneider, F. *The Shadow Economy in Europe*. 2013, p. 18. [žiūrėta 2014-03-05].
< <http://ec.europa.eu/digital-agenda/futurium/en/content/shadow-economy-europe-2013>>.

išvadas. Be to, trijų metų laikotarpis padeda sumažinti atsitiktinių aplinkybių poveikį. Įtariamų asmenų charakteristika kaip nagrinėjimo objektas pasirinktas dėl keleto priežasčių: duomenų prieinamumo ir kiekio, detaliai užfiksuotų statistinių duomenų apie šių asmenų amžių, užimtumą, išsilavinimą. Šiam darbui panaudoti Informatikos ir ryšių departamento pateikti duomenys apie įtariamus asmenis pagal šiuos baudžiamojo kodekso straipsnius: nusikaltimus elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (BK 196–198² str.), kontrabanda (BK 199 str.), neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiediklių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas (BK 201 str.), kreditinis sukčiavimas (BK 207 str.), netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimas, laikymas arba realizavimas (BK 213 str.), netikrų elektroninės mokėjimo priemonės gaminimas, tikros elektroninės mokėjimo priemonės klastojimas ar neteisėtas disponavimas elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis (BK 214 str.), mokesčių nesumokėjimas (BK 219 str.), apgaulingas apskaitos tvarkymas (BK 222 str.), aplaidus apskaitos tvarkymas (BK 223 str.). Remiantis statistinių duomenų analize ir užsienio šalių tyrinėtojų išvalgomis, šiame darbo poskyryje pristatoma asmenų, įtariamų įvykdžiusius ekonominius nusikaltimus, kriminologinė charakteristika.

Dalis mokslininkų tyrinėja ekonominius nusikaltimus įvykdžiusius asmenis per jiems būdingas elgesio ir psichologines savybes. Tyrinėtojai J. Collins ir F. Schmidt kaip svarbias savybes išskiria ekstravertiškumą, gudrumą, arogantiškumą, atkaklumą ir žemą tolerancijos lygį.⁸⁷ Anot R. Baumhart svarbiausi asmens, įvykdžiusio ekonominį nusikaltimą, psichologiniai bruožai yra cinizmas ir agresyvumas.⁸⁸ M. Clinard dar nurodo egocentrizmą, emocinį nesaugumo jausmą, narciziškumą, egoizmą, cinišką ir neigiamą požiūrį į kitus, kai vadovaujamasi principu, kad kiekvienas turi savo kainą.⁸⁹ Pasak D. Jones ir C. Kavanagh, nusikaltėliai vedami oportunistinio elgesio pasitelkia manipuliacijas, kurių pagalba jie sugeba įkalbinti kitus asmenis įvykdyti nusikalstamas veikas už juos ir taip pasiekti savo užsibrėžtų tikslų. Kiti asmenys jiems reikalingi kaip priemonės įgyvendinti savo nusikalstamus sumanymus bei apsisaugoti, jei kartais vykdomas nusikaltimas būtų užkardytas.⁹⁰

Priešingą poziciją atstovaujantis G. Forti ir A. Visconti teigia, kad svarbiau už asmens charakterio savybes įgyvendinant šias nusikalstamas veikas yra tai, kokias pozicijas privačioje

⁸⁷ Collins, J.; Schmidt, F. Personality, integrity, and white collar crime: a construct validity study. *Personnel Psychology*, 1993, 46(2): 309. [žiūrėta 2014-03-08].

<<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-6570.1993.tb00875.x/abstract>>.

⁸⁸ Caneppele, S.; Calderoni, F., *supra* note 6, p. 170.

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ Jones, G. E.; Kavanagh, M. J. An experimental examination of the effects of individual and situational factors on unethical behavioral intentions in the workplace. *Journal of Business Ethics*. 1996, 15(5): 517. [žiūrėta 2013-09-07]. <<http://www.jstor.org/discover/10.2307/25072775?uid=3738480&uid=2&uid=4&sid=21103740527377>>.

įmonėje ar valstybiniame sektoriuje šis asmuo užima, iš kurių jis gali atlikti ekonominę nusikalstamą veiką.⁹¹ Vienas pirmųjų asmens statusą ir užimamas pareigas kaip esminius bruožus, nagrinėjant ekonominius nusikaltimus įvykdžiusio asmens portretą, įvardijo E. Sutherland. Jis paneigdamas nusistovėjusį nusikaltėlio įvaizdį ir įvesdamas „baltų apykaklių“ nusikaltėlio sąvoką, pastarąjį apibūdino kaip vidutinio amžiaus vyrą, kuris užima garbingą ir aukštą socialinę padėtį visuomenėje arba aukštą poziciją profesinėje veikloje.⁹²

Lietuvos situaciją analizavę A. Dapšys ir K. Jovaišas įvardina, kad ekonominių nusikaltimų subjektai paprastai būna pareigūnai, verslininkai ir kiti asmenys, susiję su materialinių vertybių bei lėšų valdymu, tvarkymu bei panaudojimu. Anot jų, ekonominiai nusikaltimai dažniausiai yra grupiniai, organizuoti.⁹³ Šiai pozicijai pritaria ir J. Ferguson, kuris teigia, kad aukšto statuso asmenys ar asmenys, užimantys aukštas pareigas, įgyvendindami nusikalstamas veikas ekonomikai dažniausiai veikia ne vieni. Jie suburia apie save patikimų žmonių komandą, kurių rankomis bandoma organizuoti norimą veiklą.⁹⁴ Aukšto statuso asmenys iš anksto stengiasi susipažinti su galimomis pasekmėmis, pasitelkia teisininkus siekdami geriau įvertinti ir sumažinti savo riziką būti pagautiems bei visais įmanomais būdais siekia galimą baudžiamąją atsakomybę deleguoti kitam asmeniui.

J. Ferguson analizuodamas ekonominius nusikaltimus vykdančius asmenis nurodė, kad šių veikų dažniausiai imamasi dėl kelių priežasčių: asmens negalėjimu pasiekti norimų tikslų teisėtu būdu, patirties trūkumu sprendžiant iškilusias finansines problemas ir asmens siekiu bet kokiomis priemonėmis užsitarnauti norimą statusą. Autorius nurodo, kad ekonominiai nusikaltimai, kurie yra susiję su korupcija valstybiniame sektoriuje, įmonių veikla ar su tam tikra laisvąja profesija, yra padaromi aukštesnio statuso, tam tikrą išsilavinimą turinčių asmenų, o ekonominiai nusikaltimai kaip sukčiavimas, turto grobstymas ar išvaistymas dažniausiai yra padaromi žemesnės klasės individų, kurių užimamoms darbo vietoms nereikia specifinių žinių ar išsilavinimo.⁹⁵

Literatūroje rasta keletas mėginimų grupuoti ekonominius nusikaltimus atliekančius asmenis. D. Weisburd, E. Waring ir E. Chayet teigia, kad „baltų apykaklių“ nusikaltimus vykdančius asmenis galima suskirstyti į mažiausiai dvi grupes. Pirmajai grupei jie priskiria nusikaltėlius, kurie turi kontaktą su baudžiamojo teisingumo sistema, dėl kurios jie jaučiasi saugūs ir yra linkę dažniau

⁹¹ Pontell, H.; Geis, G., *supra* note 5, p. 495.

⁹² Weisburd, D.; Waring, E., *supra* note 7, p. 6.

⁹³ Dapšys, A., *supra* note 17, p. 91-92.

⁹⁴ Ferguson, J.; Marzilli, A., *supra* note 40, p. 56.

⁹⁵ Simpson, S.; Weisburd, D. *The Criminology of White-Collar Crime*. New York: Springer, 2009, p. 48.

rizikuoti nusikalsti. Kitai grupei būtų galima priskirti nusikaltėlius, kurie šio kontakto su baudžiamuoju teisingumu neturi, todėl yra atsargūs ir nusikaltimus įvykdo rečiau.⁹⁶

Minėti autoriai atlikę tyrimą nustatė, kad tik 9% nusikaltėlių, įvykdžiusių nusikaltimus buvo bedarbiai, ir tai buvo didelis kontrastas palyginus su likusiais nusikaltimais. Tuo tarpu iš visų dirbusių nusikaltėlių net apie 90% dirbo tose srityse bei užėmė tokias pozicijas, iš kurių buvo patogu įvykdyti „baltų apykaklių“ nusikaltimus. Apie trečdalis iš visų dirbančių asmenų, įvykdžiusių ekonominius nusikaltimus, užėmė atsakingas arba vadovaujančias pareigas įmonėse. D. Weisburd, E. Waring ir E. Chayet pasiūlė pagal konkrečias veikas ir charakteristikas išskirti keturias grupes:

1. Asmenys, kurie įvykdė pažeidimus antimonopolinėje ir vertybinių popierių srityje, buvo vidutinio amžiaus asmenys, dažniausiai vyrai, užimantys aukštas valstybės tarnautojų pareigas, dažnu atveju įmonių vadovai. Asmenys buvo turtingi bei turėjo aukštąjį išsilavinimą;

2. Asmenys, kurie buvo apkaltinti mokesčių slėpimų bei kyšininkavimu, dažniausiai buvo vyrai, jų tarpe buvo daugiau bedarbių ir mažiau išsilavinusių asmenų nei pirmoje grupėje. Iš dirbančių įtariamųjų daugiausia dirbo viešajame sektoriuje, apie trečdalis jų buvo įmonių vadovai arba užėmė vadovaujančias pareigas viešojo sektoriaus įmonėse;

3. Asmenys, kurie vykdė sukčiavimus susijusius su kreditais ar siekė apgaule pasipelnėti iš kitų. Iš šių asmenų mažiau nei pusė turėjo nuolatinį darbą, apie penktadalis šių asmenų nusikaltimo įvykdymo metu buvo bedarbiai, dažnas jų finansiškai nebuvo saugus. Šie asmenys buvo jaunesnio amžiaus. Šioje dalyje gana didelę dalį nusikaltėlių sudarė moterys;

4. Asmenys, įvykdę apgavystes susijusias su bankų veikla, kreditinėmis mokėjimo kortelėmis, išsiskyrė jaunesniu amžiumi. Šių asmenų finansinė padėtis yra pati nestabiliausia, dauguma jų buvo bedarbiai. Tarp nusikaltusiųjų buvo labai panašus vyrų ir moterų santykis.⁹⁷

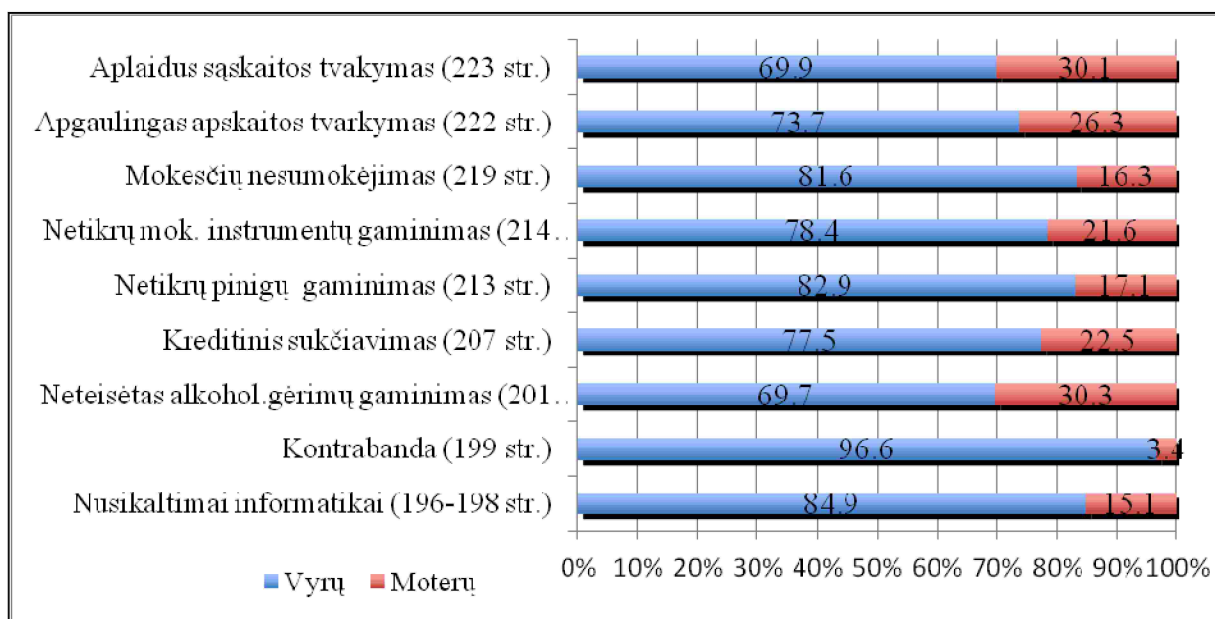
Kriminologijos vadovėlyje siūlomas ekonominių nusikaltėlių grupavimas pagal šių asmenų užimamą socialinį statusą. 1. Aukščiausiam statusui priklausantys asmenys užima aukštas pareigas, turi valdžią ir gali daryti poveikį valdžios institucijoms. Iš būdingų nusikalstamų veikų galima paminėti korupciją. 2. Vidutiniam statusui priklausantys asmenys, ekonominėje veikloje užima vadovaujančias pareigas, suteikiančias galimybę daryti jiems naudingą poveikį šioje srityje. Šioje srityje būtų galima įvardinti sukčiavimą. 3. Žemiausio statuso žmonės, ekonominėje veikloje negalintys daryti jokio poveikio. Būdingi ekonominiai nusikaltimai – neteisėtas stiprių alkoholinių gėrimų gaminimas, kontrabandos nusikaltimai.⁹⁸

⁹⁶ Weisburd, D.; Waring, E., *supra* note 7, p. 5.

⁹⁷ *Ibid.*, p. 24.

⁹⁸ Babachinaitė, G., *et al. Kriminologija: vadovėlis*, *supra* note 33, p. 480.

Iš surinktų duomenų apie įtariamus (kaltinamus) asmenis, įvykdžius ekonomines nusikalstamas veikas Lietuvos Respublikoje, galime pastebėti, kad vyrauja vyriškos lyties įtariamieji (žr. 9 paveikslą). Šis rodiklis svyruoja nuo 69,7 proc. (neteisėtas stiprių alkoholinių gėrimų gaminimas, laikymas, realizavimas, BK 201 str.) iki 96,6 proc. (kontrabanda, BK 199 str.). Moteriškos lyties įtariamųjų dalis padidėja pagal nusikalstamas veikas, susijusias su aplaidžiu (BK 223 str.) ir apgaulingu (BK 222 str.) apskaitos tvarkymu – atitinkamai 30,1 proc. ir 26,3 proc. Išvedus vidurkį pagal visas analizuojamas nusikalstamas veikas ekonomikai įtariamieji pasiskirsto taip: 77,2 proc. vyrų ir 22,8 proc. moterų. Likusių įtariamųjų, kaltinamų įvykdžius kitas nusikalstamas veikas, pasiskirstymas pagal lytį: 89,5 proc. vyrų ir 10,5 proc. moterų. Tai, kad vyriškos lyties asmenys dominuoja įtariamųjų dėl ekonominių nusikaltimų statistikoje atitinka ir kitų šalių tendencijas. Pavyzdžiui, Jeilio universiteto tyrinėtojai nagrinėdami asmenų, įvykdžiusių ekonominius nusikaltimus JAV, charakteristikas nustatė, kad iš 1094 nusikaltėlių 85,5% buvo vyriškos lyties asmenys, kai kitus nusikaltimus padariusių asmenų tarpe vyriškos lyties atstovų buvo 68,6%.⁹⁹

9 paveikslas. Asmenų, įtariamųjų nusikalstamų veikų ekonomikai vykdymu, pasiskirstymas pagal lytį (2010 – 2013 m.).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2010–2013 m. laikotarpį (Forma_2)¹⁰⁰.

⁹⁹ Benson, M.; Simson, S. *White-Collar Crime: An Opportunity Perspective*. New York: Routledge, 2009, p. 29.

¹⁰⁰ Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2>.

M. Benson ir S. Simson tirdami atskleidė, kad pagal amžių ekonominius nusikaltimus buvo linkę atlikti vyresnio amžiaus asmenys, kurių vidurkis buvo 40 metų, tuo tarpu kitus nusikaltimus atliko asmenys, kurių amžiaus vidurkis buvo 30 m.¹⁰¹ Nagrinėjant Lietuvos situaciją ir išvedus vidurkį pagal šio skyriaus pradžioje išsiskirtus baudžiamojo kodekso straipsnius gaunami panašūs rezultatai dėl pasiskirstymo pagal amžių. 56,9 proc. asmenų, įtariamų ekonominės nusikalstamos veikos padarymu, buvo vyresnio amžiaus ir priklausė 30–59 m. kategorijai: atitinkamai 25,3 proc. buvo 30–39 metų, 31,6 proc. buvo 40–59 metų. Tik 34,2 proc. priklausė 18–29 m. amžiaus kategorijai. Tuo tarpu likusių įtariamųjų, kaltinamų kitomis nusikalstamomis veikomis, pasiskirstymas pagal amžiaus grupes atrodė taip: 18–29 m įtariamieji sudarė – 41,6 proc., 30–39 m. – 22,1 proc., 40–59 m. – 23,6 proc.

Atsižvelgiant į minėtus duomenis galima daryti išvadą, kad asmenys, įtariamai įvykdę nusikalstamas veikas ekonomikai, yra vyresnio amžiaus nei asmenys, įtariamai įvykdę kitus nusikaltimus. Lietuvoje trečdalis asmenų, kurie buvo įtariamai atlikę ekonominius nusikaltimus, turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, 40,8 proc. turėjo vidurinį išsilavinimą, 23,7 proc. pagrindinį. Tarp likusių įtariamųjų asmenų, turėjusių aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą, buvo tik 13 proc. Didžioji jų dalis turėjo vidurinį išsilavinimą – 42,2 proc., o 32,5 proc. – pagrindinį. Remiantis šiais duomenimis galima daryti išvadą, kad ekonominiais nusikaltimais įtariamų asmenų turimas išsilavinimas yra aukštesnis nei likusių įtariamųjų.

Autoriaus nuomone žymiai naudingiau yra nagrinėti įtariamų asmenų charakteristikas pagal konkrečias veikas, taip mėginant grupuoti ir išskirti pagal specifinius požymius tam tikras įtariamųjų grupes. Pagal surinktus statistinius rodiklius įtariamuosius ekonominių nusikalstamų veikų vykdymu, siūloma sugrupuoti į keturias grupes:

1. Asmenys, kaltinami aplaidžiu (BK 223 str.), apgaulingu apskaitos tvarkymu (BK 222 str.) ir mokesčių nesumokėjimu (BK 219 str.), išsiskiria tuo, kad šie asmenys buvo vyresnio amžiaus – pusės įtariamųjų amžius svyravo nuo 40–59 m. (žr. 11 priedą). Daugiau nei pusė šiam tipui priskirtų įtariamųjų užėmė aukštas pareigas, buvo įmonės vadovai (žr. 12 priedą). Kitas svarbus skiriamasis bruožas yra tai, kad du trečdaliai pagal šias nusikalstamas veikas įtariamų asmenų turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą (žr. 10 paveikslą).

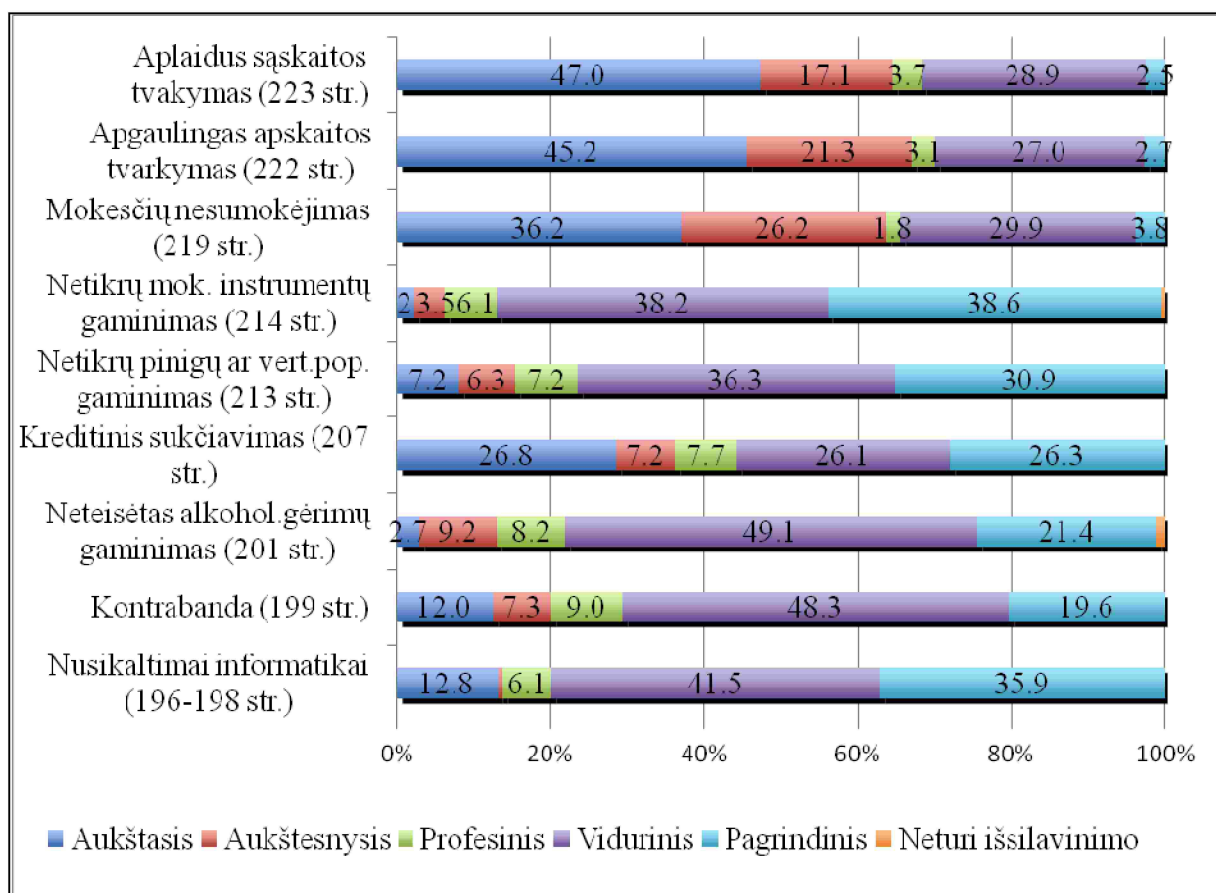
2. Asmenys, kaltinami kontrabanda (BK 199 str.), kreditiniu sukčiavimu (BK 207 str.), netikru elektroninės mokėjimo priemonės gaminimu (BK 214 str.), netikrų pinigų ar vertybinių popierių gaminimu (BK 213 str.), išsiskyrė mažesniu išsilavinimu nei pirmai grupei priskirti

¹⁰¹ Benson, M.; Simson, S., *supra* note 99, p. 29.

įtariamieji. 37,2 proc. šiai grupei priskirtų įtariamųjų turėjo vidurinį išsilavinimą, 28,9 proc. – pagrindinį, 18 proc. aukštąjį arba aukštesnįjį. Čia reiktų pastebėti, kad tarp įtariamų kreditiniu sukčiavimu asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis buvo didesnė nei šios grupės vidurkis – 27 proc. Šiai grupei priskirtų įtariamųjų amžius svyruoja nuo 21 iki 39 metų (60 proc. įtariamųjų priskiriami šiai amžiaus kategorijai). Dėl prarastų ir neužfiksuotų duomenų negalima daryti statistiškai reikšmingos išvados dėl šiai grupei priskirtų įtariamųjų užimtumo. Vis gi iš pateiktos diagramos vaizdžiai matyti, kad didelė dalis šių įtariamųjų buvo bedarbiai (žr. 12 priedą).

3. Asmenys, įtariamai neteisėtu naminių stiprių alkoholinių gėrimų gaminimu ir realizavimu (BK 201 str.), išsiskiria tuo, kad yra patys vyriausi lyginant su kitomis grupėmis. 48,9 proc. įtariamųjų buvo 40–59 metų, 17,5 proc. buvo 60 m ir vyresni. 50 proc. jų turėjo vidurinį išsilavinimą, 21,4 proc. pagrindinį. Turinčių aukštąjį išsilavinimą buvo vos 2,7 proc. Galima daryti išvadą, kad šiai grupei yra priskiriami žemesnio socialinio statuso ir vyresni įtariamieji. Dar vienas bruožas išskiriantis šią grupę iš kitų yra didesnis moteriškos lyties įtariamųjų keikis (30,3 proc.).

4. Asmenys, įtariamai dėl nusikalstamos veikos elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui (BK 196–198² str.), pasižymi jaunesniu amžiumi. Net 38,1 proc. įtariamųjų buvo 18–20 metų, 9 proc. – nepilnamečiai. Reiktų atkreipti dėmesį, kad per dešimtmetį pasikeitė šiai grupei priskiriamų asmenų pasiskirstymas pagal išsilavinimą. Palyginus 2005–2007 m. ir 2010–2013 m. duomenis paaiškėjo, kad pirmuoju atveju daugiau kaip 50 proc. įtariamųjų nusikalstama veika elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui turėjo aukštąjį arba aukštesnįjį išsilavinimą. Nagrinėjant vėlesnį laikotarpį aukštojo išsilavinimo procentinė dalis kas metus mažėjo. 2010–2013 m. duomenimis aukštasis išsilavinimas nebeturėjo reikšmės ir didžiausia dalis įtariamųjų (41,5 proc.) turėjo vidurinį išsilavinimą. Mažiausiai ketvirtadalis asmenų, įtariamų įvykdžius šias nusikalstamas veikas, mokėsi.

10 paveikslas. Asmenų, įtariamųjų nusikalstamų veikų ekonomikai vykdymu, pasiskirstymas pagal išsilavinimą (2010–2013 m.).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie LR VRM, pateikiamais duomenimis už 2010–2013 m. laikotarpį (Forma_2)¹⁰².

Apibendrinant šį skyrių, 2004–2013 m. ekonominis nusikalstamumas turėjo tendenciją didėti. Užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų rodiklis 2013 m. lyginant su baziniais 2004 m. padidėjo 1,8 karto. Analizuojant statistinius duomenis reikia atsižvelgti į tai, kad ekonominis nusikalstamumas pasižymi itin dideliu latentišku, tad šių nusikalstamų veikų tikrieji skaičiai lenkia oficialiai užregistruotus atvejus. Užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius augo dviem periodais: 2008–2010 m. ir 2013 m. Pirmu atveju ekonominio nusikalstamumo didėjimą galima sieti su Lietuva pasiekusia pasauline finansų krize. Antru atveju didėjančią užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių galima sieti su šiuos nusikaltimus tiriančių tarnybų aktyvumu.

¹⁰² Informatikos ir ryšių departamentas prie LR VRM. Duomenys apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje. [žiūrėta 2014-03-01].

<http://www.ird.lt/infusions/report_manager/report_manager.php?metai=2013&menuo=12&idAta=1&rt=1&oldYear=2013&id=198&idStat=10®ionas=0&id3=1#Atas-2>.

Analizuojant konkrečias veikas labiausiai išsiskyrė išaugęs užregistruotų neteisėtų elektroninės mokėjimo priemonių ar jų duomenų panaudojimo atvejų skaičius, kontrabanda ir neteisėtas disponavimo akcizais apmokestinomomis priemonėmis. Dalis nusikalstamų veikų nagrinėjamo laikotarpio metu turėjo mažėjimo tendenciją: mažėjo užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius, susijusių su pinigų ar vertybinių popierių gamyba, laikymu arba legalizavimu, netikrų ar klastojamų tikrų mokėjimo priemonių panaudojimu.

Nusikalstamas veikas ekonomikai dažniau atlieka vyrai nei moterys: 8 iš 10 kaltinamųjų yra vyrai. Ekonominėmis nusikaltimomis veikomis įtariamais asmenys yra vyresnio amžiaus, turėjo aukštesnį išsilavinimo lygį nei kitomis nusikalstamomis veikomis įtariamais asmenys. Remiantis trim pagrindiniais kriterijais (pasiskirstymu pagal amžių, išsilavinimą, užimtumą) buvo pasiūlyta ekonominiais nusikaltimais įtariamus asmenis sugrupuoti į keturias grupes.

3. EKONOMINIO NUSIKALSTAMUMO IR MAKROEKONOMINIŲ VEIKSNIŲ ANALIZĖ

Nusikalstamumui įtaką darančių veiksnių analizė yra labai svarbi norint prognozuoti nusikalstamumo sklaidą, suvokti galimas ateities grėsmes ir joms tinkamai pasiruošti. Viena iš tyrinėjimo krypčių yra ekonomikos ir nusikalstamumo ryšio analizė. Daug mokslininkų dėmesio yra sulaukę nusikaltimų nuosavybei, gatvės nusikaltimų (angl. k. *street crimes*) ir makroekonominių ryšių empiriniai tyrimai. Ekonominio nusikalstamumo ir makroekonominių rodiklių ryšys tyrinėtas rečiau. Lietuvoje išsamių tyrimų apie makroekonominių rodiklių ir nusikalstamumo ryšį būta vos keletas. Ekonominis nusikalstamumas Lietuvos kontekste šiuo požiūriu nebuvo analizuotas. Šioje darbo dalyje pagrindžiamas tyrime naudojamų makroekonominių determinantų pasirinkimas, pristatomas naudojamas regresinės analizės modelis. Šiuo tyrimu siekiama nustatyti Lietuvos makroekonominių rodiklių ir ekonominio nusikalstamumo ryšį.

3.1. Makroekonominių determinantų pagrindimas

Vienas labiausiai cituojamų ir didelę įtaką tyrimams apie nusikalstamumą padariusių ekonomistų G. Becker savo veikale „Nusikaltimas ir bausmė. Ekonominis požiūris“ remdamasis neoklasikinėmis prielaidomis pasiūlė nusikalstamumą nagrinėti ir vertinti kaip bet kokią kitą įprastą individui veiklą. Neoklasikai teigia, kad asmuo priimdamas vieną ar kitą sprendimą vadovaujasi racionalių protu: pasveria galimas elgesio naudas ir kaštus. Anot G. Becker, prieš atlikdamas nusikaltimą asmuo taip pat pasveria subjektyvias naudas ir galimus kaštus (sankcijos dydį). Individas renkasi nelegalią veiklą tuomet, kai tikėtina grynoji nusikaltimo nauda (ji būna teigiama, kai nusikalstamos veiklos nauda viršija kaštus) yra didesnė nei tikėtina nauda iš legalios veiklos.¹⁰³

Kaip teisingai pastebi C. Detotto ir E. Otranto, nuo šios G. Becker publikacijos paskelbimo 1965 m. pasirodė itin daug teorinių ir empirinių straipsnių nagrinėjančių ekonomikos ir nusikalstamumo ryšį.¹⁰⁴ Paskutinių keturių dešimtmečių laikotarpyje skirtingi mokslininkai tyrinėjo nusikalstamumo ryšį su įvairiais makroekonominiais rodikliais: nedarbo lygiu, vidutiniu darbo užmokesčiu, pajamų pasiskirstymu pagal visuomenės grupes, skurdo lygiu, bendru vidaus produktu

¹⁰³ Becker, G., *supra* note 9, p. 170.

¹⁰⁴ Detotto, C.; Otranto, E., *supra* note 11, p. 296.

(BVP), bendru nacionaliniu produktu. Anot P. Buonanno, atlikusio išsamią tokių tyrimų meta-analizę, dažniausiai yra analizuojamas nusikaltimų nuosavybei (angl. k. *property crimes*) ir vieno kurio nors makroekonominio rodiklio ryšys.¹⁰⁵ S. Xenakis ir L. Cheliotis pažymi, kad gerokai rečiau yra nagrinėjamas ekonominių nusikalstamumų, viešosios tvarkos pažeidimų ryšys su ekonominiais rodikliais.¹⁰⁶ Kadangi tyrimų nagrinėjančių išskirtinai ekonominius nusikaltimus ir makroekonominius rodiklius nėra daug, šiame darbe pasinaudota papildomais tyrimais, nagrinėjančiais kitų rūšių nusikalstamumo ir ekonomikos ryšį, siekiant išsirinkti tinkamiausius makroekonominius determinantus tolimesniam empiriniam tyrimui.

Nedarbo lygis yra vienas dažniausiai naudojamų ekonomikos rodiklių apskritai, tad nenuostabu, kad nagrinėjant ekonomikos daromą įtaką nusikalstamumui daugybė mokslininkų kaip vieną iš pagrindinių kintamųjų į savo tyrimus įtraukia būtent nedarbo lygio pokyčius. Nepaisant to, kad akademinės literatūros apie nedarbo ir nusikalstamumo ryšį yra gausu, tačiau skirtingų tyrimų rezultatai dažnai prieštarauja vienas kitam ir iki šios dienos nėra rasto bendro konsensuso dėl nusikalstamumo ir nedarbo ryšio. Remdamiesi minėto G. Becker darbo išvadomis, susidariusią situaciją mėgina paaiškinti D. Cantor ir K. Land. Anot jų, nedarbas sumažina galimybę legaliai užsidirbti ir gali padidinti motyvus nusikalsti. Kita vertus, sumažėja išlošio galimybė bei progų nusikalsti. Nusikaltimų aukos taip pat gali neturėti darbo, dažniau būti namie – tuo pačiu akyliau prižiūrėti savo turtą. Be to, dėl sumažėjusių pajamų sunkmečio metu galimai pavogto ar pasisavinto turto dydis gali būti mažesnis. Autoriai šiais argumentais pagrindžia, kad galimas nedarbo ir nusikalstamumo ryšys gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas, dėl to būtina jį nagrinėti empiriškai.¹⁰⁷ Skirtingų tyrimų, nagrinėjančių nedarbą ir nusikalstamumą, išvadas galima suskirstyti į tris grupes.

Vieni tyrėjai randa statistiškai reikšmingą, tačiau silpną ryšį tarp nedarbo lygio kitimo ir nusikaltimų rodiklių kitimo. Pavyzdžiui, S.D. Lewitt empiriškai tyrinėjęs ryšį tarp nedarbo lygio ir nusikaltimų nuosavybei Jungtinėse Amerikos Valstijose nuo 1973 m. iki 2001 m. rado tik silpną ryšį tarp šių rodiklių. Nusikalstamumo mažėjimą S.D. Lewitt mėgino aiškinti kitais neekonominiais

¹⁰⁵ Buonanno, P. The socioeconomic determinants of crime: a review of the literature. *Working papers* 63, University of Milano-Bicocca, 2003, p. 26. [žiūrėta 2014-03-15].
<http://boa.unimib.it/bitstream/10281/22981/1/The_Socioeconomic_Determinants_of_Crime.pdf>.

¹⁰⁶ Xenakis, S.; Cheliotis, L. Crime and economic downturn: The Complexity of Crime and Crime Politics in Greece since 2009. *British Journal of Criminology*. 2013, 53: 721. [žiūrėta 2014-01-15].
<<http://bjc.oxfordjournals.org/content/early/2013/06/21/bjc.azt034>>.

¹⁰⁷ Cantor, D.; Land, K., *supra* note 12, p. 319-320.

rodikliais (abortų, policininkų, kalėjimuose kalinčių asmenų skaičiaus kitimu ir pan.).¹⁰⁸ Panašų silpną ryšį tarp bendro nusikalstamumo ir nedarbo lygio rado A. Nilsson ir J. Agell. Pasak jų, nedarbo lygio sumažėjimas 1 proc. lemia bendro nusikalstamumo sumažėjimą 1,2 proc.¹⁰⁹ S. Cook, D. Watson ir L. Parker rado silpną ryšį, tačiau atkreipė dėmesį, kad koreliacijos stiprumui įtaką daro tai, ar kinta vyrų ar moterų nedarbas.¹¹⁰ N. Mocan ir T. Bali nagrinėdami JAV duomenis, pademonstravo, kad augantis nedarbo lygis turi didesnę reikšmę užregistruotam nusikaltimų nuosavybei skaičiaus didėjimui nei mažėjantis nedarbo lygis užregistruotam nusikaltimų mažėjimui.¹¹¹

Dalis akademikų randa stiprų ryšį tarp nedarbo ir nusikaltimų nuosavybei rodiklių. Statistiškai reikšmingą teigiamą koreliaciją tarp nusikaltimų nuosavybei rodiklių ir nedarbo lygio patvirtino S. Raphael ir R. Winter–Ebmer nagrinėję JAV federacinių valstijų duomenis. Jų darbo išvadose nurodyta, kad nedarbo lygio kitimas gali turėti iki 40 proc. įtakos nusikaltimų nuosavybei skaičiaus kitimui.¹¹² A. Nilsson ir J. Agell tyrime rašoma, kad svarus nedarbo sumažėjimas 1990-aisiais Švedijoje sumažino apiplėšimų ir automobilių vagysčių skaičių atitinkamai 15 proc. ir 20 proc.¹¹³ Žinoma, tokia situacija galėjo susidaryti dėl asmenų sėslumo, kurie neturėdami darbo dažniau buvo namuose, nevyko atostogauti ir pan. taip sudarydami nepalankias sąlygas vagims įvykdyti nusikalstamas veikas. Egzistuojantį stiprų ryšį tarp nedarbo lygio ir nusikalstamumo savo tyrime rado A. Lukašov ir O. Lukašova.¹¹⁴

Kai kurie mokslininkai neranda jokio statistiškai reikšmingo ryšio tarp nedarbo lygio ir nusikalstamumo arba nustato ryšį tarp šių rodiklių tik trumpuoju laiko periodu. E. Gould su kolegomis savo tyrime atskleidė, kad žymus ir staigus nedarbo lygio pasikeitimas analizuojamu konkrečiu periodu gali turėti stiprią koreliaciją su nusikaltimų nuosavybei skaičiaus kitimu, tačiau nagrinėjant ilgesnį laiko periodą šis ryšys silpsta. Mokslininkai analizuodami JAV duomenis nuo

¹⁰⁸ Levitt, S. D. Understanding why crime fell in the 1990s: Four factors that explain the decline and six that do not. *The Journal of Economic Perspectives*. 2004, 18 (1): 186. [žiūrėta 2014-01-01]. <<http://pricetheory.uchicago.edu/levitt/Papers/LevittUnderstandingWhyCrime2004.pdf>>.

¹⁰⁹ Nilsson, A.; Agell, J. *Crime, unemployment and labor market programs in turbulent times*. The Institute for Labour Market Policy Evaluation. Uppsala, 2003, p.14. [žiūrėta 2014-01-01]. <<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2003/wp03-14.pdf>>.

¹¹⁰ Cook, S.; Watson, D.; Parker, L. New evidence on the importance of gender and asymmetry in the crime–unemployment relationship. *Applied Economics*, 2014, 46(2): 119. [žiūrėta 2014-01-01]. <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00036846.2013.835481>>.

¹¹¹ Mocan, H.; Bali, T. Asymmetric crime cycles, *NBER Working Papers 11210*, National Bureau of Economic Research, 2005, p. 22. [žiūrėta 2014-01-01]. <http://www.nber.org/papers/w11210.pdf?new_window=1>.

¹¹² Raphael, S.; Winter–Ebmer, R. Identifying the effect of unemployment on crime. *Journal of Law and Economics*. 2011, 41: 259–283. [žiūrėta 2014-01-08]. <<http://www.jstor.org/stable/10.1086/320275>>.

¹¹³ Nilsson, A.; Agell, J., *op. cit.*, p. 5.

¹¹⁴ Lukašov, A.; Lukašova, O. Nedarbas ir nusikalstamumas Baltarusijoje: tarpusavio ryšys ir tendencijos. *Jurisprudencija*, 1999, 11(3): 88.

1970 m. iki 1997 m. nerado jokių įrodymų pagrindžiančių nedarbo lygio ir nusikalstamumo sąveiką ilguoju periodu, tačiau remiantis tais pačiais statistiniais duomenimis laikotarpiu nuo 1993 m. iki 1997 m. nustatytas statistiškai patikimas ir stiprus ryšys tarp nedarbo lygio ir nusikaltimų nuosavybei skaičiaus kitimo.¹¹⁵

Kitas paplitęs makroekonominis rodiklis naudojamas analizuojant nusikalstamumo ir ekonomikos ryšį yra BVP. C. Detotto ir E. Oranto savo tyrime atkreipė dėmesį, kad nedarbo lygis kaip makroekonominis rodiklis negali pilnai atspindėti šalies ekonominės padėties, nes jis labiau susijęs su socialiniu diskomfortu. Norint pastebėti tam tikrus pokyčius, susijusius su bendru ekonomikos padėties gerėjimu, kaip pagrindinį makroekonominį rodiklį reiktų analizuoti bendrąjį vidaus produktą, kuris geriau atspindi rinkoje vykstančius verslo ciklus.¹¹⁶

R. Fadaei–Tehrani ir T. Green analizuodami nusikaltimų nuosavybei ir bendrojo vidaus produkto kitimo rodiklius rado statistiškai reikšmingą ryšį tarp nusikaltimų nuosavybei skaičiaus mažėjimo ir švietimui skiriamų asignacijų didėjimo, vidutinių pajamų augimo ir BVP augimo. Kartu šie trys faktoriai paaiškino apie 74 proc. nusikaltimų nuosavybei skaičiaus kitimo JAV per 1980–1997 m.¹¹⁷ V. Rudzkienė nagrinėdama Lietuvos socialinių–ekonominių rodiklių įtaką nusikalstamumui 1989–1999 m. nustatė, kad didėjantis šalies BVP neturėjo įtakos analizuojamo laikotarpio nusikalstamumui.¹¹⁸

Šiame darbe rengiant analizės modelį buvo pasinaudota A. Krüger tyrimu, kuriame buvo analizuojama ekonomikos svyravimų koreliacija su skirtingos ryšies nusikaltimais (tame tarpe buvo išskirti ir ekonominiai nusikaltimai).¹¹⁹ Mokslininkas analizavo Švedijos BVP kitimą ir užregistruoto nusikalstamumo rodiklius. Nusikaltimai buvo sugrupuoti į penkias kategorijas: seksualiniai, smurtiniai, nuosavybės teisių pažeidimai, ekonominiai, nusikaltimai susiję su alkoholio-narkotikų vartojimu. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad seksualiniai, smurtiniai ir nusikaltimai susiję su nuosavybe yra atvirkščiai proporcingi ekonomikos augimui: didėjant bendram vidaus produktui šių nusikaltimų skaičius mažėja. Išvadose nurodyta, kad ekonominiai nusikaltimai ir ekonomikos augimas turi teigiamą ryšį: 1 proc. ekonomikos augimas koreliuoja su 1,7 proc. ekonominių nusikaltimų skaičiaus padidėjimu. A. Krüger pozityvų ryšį tarp ekonominių nusikaltimų skaičiaus didėjimo ir ekonomikos augimo aiškino tuo, kad kylant šalies BVP, ekonominių

¹¹⁵ Gould, E.; Weinberg, B.; Mustard, D. Crime Rates and Local Labor Market Opportunities in the United States: 1979-1997. *The Review of Economics and Statistics*, 2002, 84(1): 45. [žiūrėta 2014-01-08]. <<http://www.terry.uga.edu/~mustard/labor.pdf>>.

¹¹⁶ Detotto, C.; Otranto, E., *supra* note 11, p. 297.

¹¹⁷ Fadaei-Tehrani, R.; Green, T.M. Crime and Society. *International Journal of Social Economics*. 2002, 29(10): 786. [žiūrėta 2014-01-08]. <<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=847756>>.

¹¹⁸ Rudzkienė, V., *supra* note 18, p. 160.

¹¹⁹ Krüger, N. A., *supra* note 8, p. 180.

nusikaltimų išlošis taip pat daugėja motyvų įvykdyti šiuos nusikaltimus. Be to, ekonomikos klestėjimo metu tam tikra grupė žmonių pradeda jausti didesnę spaudimą uždirbti kuo daugiau pinigų, siekiant pritapti prie tam tikro gyvenimo būdo. Visa tai, anot mokslininko, gali paaiškinti kodėl gerėjant makroekonominiams rodikliams ekonominių nusikaltimų skaičius auga.¹²⁰ Kitas galimas paaiškinimas būtų, kad augant šalies BVP, atitinkamai auga ir finansiniai teisėtvarkos institucijų, atsakingų už ekonominių nusikaltimų užkardymą, pajėgumai. Jie suteikia galimybę padidinti už iki teisminius tyrimus atsakingų darbuotojų skaičių, inicijuoti šių pareigūnų kvalifikacijos kėlimą bei modernesnių tyrimo metodų taikymus siekiant nustatyti nusikalstamos veikos ekonomikoje požymius.

C. Hale tyrinėdamas Didžiosios Britanijos nusikalstamumą nagrinėjo tris faktorius: nedarbo lygį, BVP ir vartojimo lygį. Autorius tyrimo metu paneigė iškeltą hipotezę, kad nedarbas ir nusikaltimų nuosavybei skaičius ilguoju periodu koreliuoja. Šių dviejų rodiklių ryšys yra stiprus tik nagrinėjant trumpus laiko periodus. Tyrimo metu patvirtinta prielaida dėl pastovaus ir stipraus ryšio tarp vartojimo išlaidų ir nusikaltimų nuosavybei tendencijų.¹²¹ E. Gould tyrime sujungė du rodiklius: nedarbo lygį ir vidutinį darbo užmokestį. Kartu šie rodikliai galėjo paaiškinti didesnę dalį nusikaltimų skaičiaus kitimo.¹²² Vieną iš įdomesnių tyrimų, nagrinėjant nusikalstamumo ir ekonomikos ryšį tiesiogiai neanalizuojant makroekonominių rodiklių, atliko R. Rosefeld ir R. Farnango. Jie į savo tyrimą įtraukė vartotojų pasitikėjimo indeksą. Autorių teigimu šis rodiklis geriau atspindi asmens finansinę situaciją, perkamąją galią ir ateities perspektyvas nei objektyvūs makroekonominiai rodikliai. Be to, šis indeksas unikalus tuo, kad parodo tai, kaip žmonės jaučiasi einamuoju laikotarpiu ir kaip vertina savo ateities ekonominę padėtį.¹²³ Kitaip tariant ne objektyvų, o subjektyvų ekonomikos vertinimą.

Šiame darbe iš aptartų makroekonominių rodiklių pasirinkti du esminiai: nedarbo lygis ir BVP. Nedarbo lygis padeda identifikuoti diskomforto lygį šalyje, atspindi socialinę gyventojų būklę. BVP gerai atspindi verslo ciklus ir koreliuoja su kitais ekonomikos rodikliai, atspindi valstybės ekonomikos augimą. Abu šie rodikliai yra dažnai taikomi analogiškuose tyrimuose, nagrinėjant ekonomikos nusikaltimų nuosavybei ryšį. Šių rodiklių ir ekonominių nusikaltimų ryšys nėra plačiai nagrinėtas.

¹²⁰ Krüger, N. A., *supra* note 8, p. 182.

¹²¹ Hale, C. Crime and the business cycle in post war Britain revisited. *British Review of Criminology*. 1998, 38: 696. [žiūrėta 2014-01-08].

<<http://bjc.oxfordjournals.org/skaietykla.mruni.eu/content/38/4/681.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=CRIME+AND+THE+BUSINESS+CYCLE+IN+POST-WAR+BRITAIN+REVISITED&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>.

¹²² Gould, E.; Weinberg, B.; Mustard, D., *supra* note 115, p. 50.

¹²³ Farnango, R.; Rosenfeld, R. *supra* note 10, p. 739.

3.2. Tyrimo metodologija

Šioje analizėje nagrinėjamas ryšys tarp dviejų pagrindinių makroekonominių rodiklių – nedarbo lygio, bendrojo vidaus produkto ir nepriklausomo kintamojo ekonominio nusikalstamumo. Kaip jau buvo apsibrėžta pirmame šio darbo skyriuje, ekonominis nusikalstamumas darbe skaičiuojamas kaip visuma nusikalstamų veikų pagal keturis BK¹²⁴ skyrius: XXIX sk. – „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“; XXX sk. – „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“; XXXI sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“; XXXII sk. – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“. Analizuojamas 2004–2013 metų laikotarpis. Šis laikotarpis buvo pasirinktas dėl to, kad 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas. Taip pat keitėsi IRD registruojamų nusikalstamų veikų tvarka. Nuo 2004 m. visos metinės IRD ataskaitos apie užregistruotas nusikalstamas veikas pateikiamos pagal naują tvarką. Ryšiui ištirti pasirinktas tiesinės regresijos modelis. Šis modelis naudojamas tada, kai norima nustatyti kaip kinta priklausomas kintamasis keičiantis vienam nepriklausomam kintamajam. Šis modelis dažnai taikomas socialiniuose moksluose ir ne kartą buvo pritaikytas tyrimuose, ieškojusiuose ryšio tarp skirtingų makroekonominių rodiklių ir nusikalstamumo. Regresinei analizei atlikti naudotasi „StataSE“ programa. Tiesinė kintamojo Y priklausomybė nuo kintamojo X reiškia lygtimi:

$$y_t = \alpha + \beta x_t + \varepsilon_t$$

čia y_t = žymi atitinkamos rūšies nusikalstamumo dydį, išreikštą skaičiumi, laiko periode t , α = žymi konstantą, β = žymi ekonominio rodiklio koeficientą tiriamam ryšiui, x_t = žymi ekonominį rodiklį, ε_t = žymi likusią neišaiškintą modelio bei ryšio dalį, kurios lauktina vertė lygi nuliui. Suprasdami, kad nedarbo lygis bei BVP turi stiprų tiesioginį ryšį, šie rodikliai analizuoti skirtingose regresijose, tam kad būtų išvengta situacijos, kuomet regresijoje būtų parodomas vien tik šių dviejų nepriklausomų kintamųjų tarpusavio ryšys.

Abiejų nepriklausomų rodiklių duomenys buvo paimti iš Lietuvos statistikos departamento oficialios duomenų bazės. Tyrime naudojami duomenys yra matuojami ketvirčiais, pradedant pirmuoju 2004-tų metų ketvirčiu ir baigiant 2013-tų metų paskutiniu ketvirčiu. Duomenų matavimas ketvirčiais buvo pasirinktas, nes tokiu būdu yra sukuriama tikslesnis tyrimas, padidinamas analizės imties dydis bei sumažinama paklaidos tikimybė. BVP rodiklis buvo sudarytas

¹²⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1733.

skaičiuojant bendrojo vidaus produkto dalį tenkančią vienam gyventojui to meto kainomis (litas). Nedarbo lygis pateikiamas procentais nuo visos darbo jėgos. Duomenys apie užfiksuotas nusikalstamas veikas Lietuvoje 2004–2013 metais buvo gauti iš IRD internetiniame puslapyje pateiktos statistinės informacijos. Siekiant gauti statistiškai tikslesnius duomenis tyrime buvo naudojami išvestiniai duomenys: nusikaltimų skaičius tenkantis 100 tūkst. gyventojų (toliau lentelėse trumpinamas – visas nusikalstamumas), ekonominių nusikaltimų skaičius tenkantis 100 tūkst. gyventojų (toliau – ekonominis nusikalstamumas). Atskirose regresijos modeliuose yra analizuojamas ryšys tarp nepriklausomų kintamųjų ir ekonominio nusikalstamumo ir ryšys tarp nepriklausomų kintamųjų ir viso nusikalstamumo. Taip siekiama patikrinti, ar skiriasi ryšio stiprumas tarp ekonominio nusikalstamumo, bendro nusikalstamumo ir tarp nepriklausomų kintamųjų – makroekonominių rodiklių. 3 lentelėje pateiktos tyrime naudotų nemodifikuotų duomenų skaitinės charakteristikos.

3 lentelė. **Naudojamų duomenų skaitinės charakteristikos**

Kintamasis	Imtis	Moda	St. nuokrypis	Min.	Max.
Bendras nusikalstamumas	40	652.3475	53.74679	540.56	740.83
Ekonominis nusikalstamumas	40	47.3315	12.27704	28.22	80.65
BVP	40	7633.548	1789.242	4024.121	10882.82
Nedarbo lygis	40	10.8275	4.487875	4.1	18.3

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LRV ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį. Regresija apskaičiuota naudojantis „StataSE“ programa.

Vienas iš svarbiausių reikalavimų naudojant regresijos modelį tam tikram laiko periodui yra duomenų stacionarumas (tiek priklausomų, tiek nepriklausomų kintamųjų). Duomenys yra laikomi stacionarūs, kai jų medianos ir standartinės variacijos nesikeičia laikui bėgant. Tyrimo rezultatai gali būti laikomi klaidingi ir nepatiki, jeigu prieš atliekant analizę nėra atsižvelgta į šį reikalavimą. Siekiant užtikrinti tyrimo patikimumą buvo atliktas Augmented Dickey–Fuller testas, kuris yra pripažintas kaip vienas patikimiausių būdų tikrinant duomenų stabilumą. Gavus rezultatus buvo pastebėta, kad duomenys nėra stacionarūs. Norint tęsti tyrimą, duomenys buvo modifikuoti, sukuriant natūraliuosius logaritmus bei kiekvieno kintamojo procentinį pokytį. Šis duomenų modifikavimas užtikrina duomenų stabilumą ir tyrimo rezultatų patikimumą, nes gali užtikrinti tikslesnius rezultatus.

Kintamųjų natūralieji logaritmai buvo sukurti pagal šią formulę, kuri pateikta su pavyzdiniu BVP kintamuoju:

$$\ln BVP = \ln(BVP)$$

Po to buvo sukurti procentiniai pokyčiai:

$$\Delta \ln BVP = \ln BVP - l.\ln BVP$$

Tad gauti modifikuoti duomenys atrodo taip:

$$\Delta \ln BVP_t = \ln BVP_t - \ln BVP_{t-1},$$

čia $\Delta \ln BVP_t$ yra procentinis BVP pokytis, $\ln BVP_t$ yra natūralusis BVP logaritmas ketvirtyje t , o $\ln BVP_{t-1}$ yra natūralusis BVP logaritmas ankstesniame ketvirtyje. 4 lentelėje yra pateiktos modifikuotų duomenų skaitinės charakteristikos.

4 lentelė. **Modifikuotų duomenų skaitinės charakteristikos.**

Kintamasis	Imtis	Moda	Std. Var.	Min	Max
$\Delta \ln$ Bendras nusikalstamumas	39	0.0021273	0.074765	-0.1227856	0.1401711
$\Delta \ln$ Ekonominis nusikalstamumas	39	0.0170756	0.2191959	-0.5879104	0.4369538
$\Delta \ln$ BVP	39	-0.0214196	0.0982308	-0.1728792	0.2532377
$\Delta \ln$ Nedarbo lygis	39	-0.0026549	0.113529	-0.1655145	0.3589451

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LR V ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį. Regresija apskaičiuota naudojantis „StataSE“ programa.

Duomenų modifikavimas leido užtikrinti tai, kad būtų įvertintos šių kintamųjų praeities vertės. Tai užtikrina, kad būtų patikrintas istorinis ryšys tarp kintamųjų, kuris gali būti reikšmingas ir įtakingas vertinant kitų periodų kintamųjų koreliaciją.

3.3. Ekonominio nusikalstamumo būklės ir makroekonominių rodiklių analizė

Siekiant geriau suprasti ekonominių nusikaltimų ir BVP ryšį, buvo analizuotas tiek ryšys tarp BVP dalies tenkančios vienam gyventojui ir užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų, tiek ryšys tarp visų užregistruotų nusikalstamų veikų 100 tūkst. gyventojų ir BVP dalies tenkančios vienam gyventojui. Atliktų skaičiavimų rezultatai pateikiami 5 ir 6 lentelėse.

5 lentelėje aprašytas bendro nusikalstamumo ir BVP ryšio modelis. Remiantis 5 lentelėje pateikta informacija, galima daryti išvadas, kad modelis tinkamas skaičiavimams ir tolimesnėms prognozėms. Regresijos parinkimo kokybei yra skaičiuojamas koreliacijos koeficiento kvadratas, dar vadinamas determinacijos koeficientu. Šio koeficiento dydis yra vienas iš tiesinio modelio įvertinio kokybės kriterijų. Kuo jis didesnis, tuo didesnė variacijos dalis paaiškinama modeliu ir tuo atitinkamai mažesnis kitų faktorių vaidmuo. Praktiškai taikant tiesinę regresinę analizę dažniausiai reikalaujama, kad $R^2 \geq 0,25$. Šios lygties R^2 reikšmė yra 0,35. Tai reiškia, kad 35 proc. priklausomo kintamojo (nusikalstamumo) variacijos yra paaiškinama šiuo modeliu. Kitas svarbus kriterijus yra P, kuris turi būti mažesnis už 0,05 norint užtikrinti 95 proc. statistinį reikšmingumą. Kadangi šiame modelyje nepriklausomo kintamojo reikšmė yra 0,045, t.y. $0,045 < 0,05$, vadinasi modelis statistiškai reikšmingas. Iš pateiktų koeficientų galima spręsti, kad BVP dalies vienam gyventojui augimo padidėjimas 1 procentu lemia bendro nusikalstamumo lygio mažėjimą 0,2 proc. Galima daryti išvadą, kad didėjant bendram vidaus produktui galima tikėtis nusikalstamumo lygio mažėjimo, tačiau ryšys tarp šių dviejų rodiklių yra silpnas. Išvada, kad BVP ir bendro nusikalstamumo ryšys yra silpnas, sutampa su jau anksčiau Lietuvoje atliktu V. Rudzkienės tyrimu.¹²⁵

5 lentelė. **Bendro nusikalstamumo ir BVP regresijos modelio santrauka.**

$\Delta \ln$ Bendras nusikalstamumas	Koef.	Std. Var.	t	P	[95 % konf. int.]	
$\Delta \ln$ BVP	-0.2011505	0.1171599	-2.01	0.045*	-0.4395142	0.0372132
LD	-0.2334989	0.0888385	-3.08	0.004*	-0.4542423	-0.0927555
L2D	-0.1819336	0.958568	1.90	0.066	-0.0130886	0.3769558

* - 95 % reikšmingumas. $R^2 = 34.45\%$

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LR V ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį. Koreliacija ir regresijos tarp kintamųjų apskaičiuotos naudojantis „StataSE“ programa.

Stipresnis neigiamas ryšys buvo rastas tarp BVP vienam gyventojui dalies augimo ir ekonominio nusikalstamumo. BVP dalies vienam gyventojui augimo padidėjimas vienu procentu lemia 0,8 proc. ekonominių nusikaltimų sumažėjimą. Šiuo atveju modelis paaiškina netgi 51,32 proc. priklausomo kintamojo (ekonominio nusikalstamumo) variacijos (žr. 6 lentelę). Taip pat turime pabrėžti, jog BVP rodiklio dydis praeituose ketvirčiuose turi įtakos esamo momento

¹²⁵ Rudzkienė, V. *supra* note 18, p. 105.

nusikalstamumo lygiui – tad ryšys egzistuoja ir gali būti paaiškintas ne tik dėl kintamųjų matuotų vienu laiko tarpu, tačiau taip pat ir dėl istorinio ryšio. Ankstesnio ketvirčio BVP duomenys stipriai koreliuoja su ekonominių nusikalstamų veikų skaičiumi.

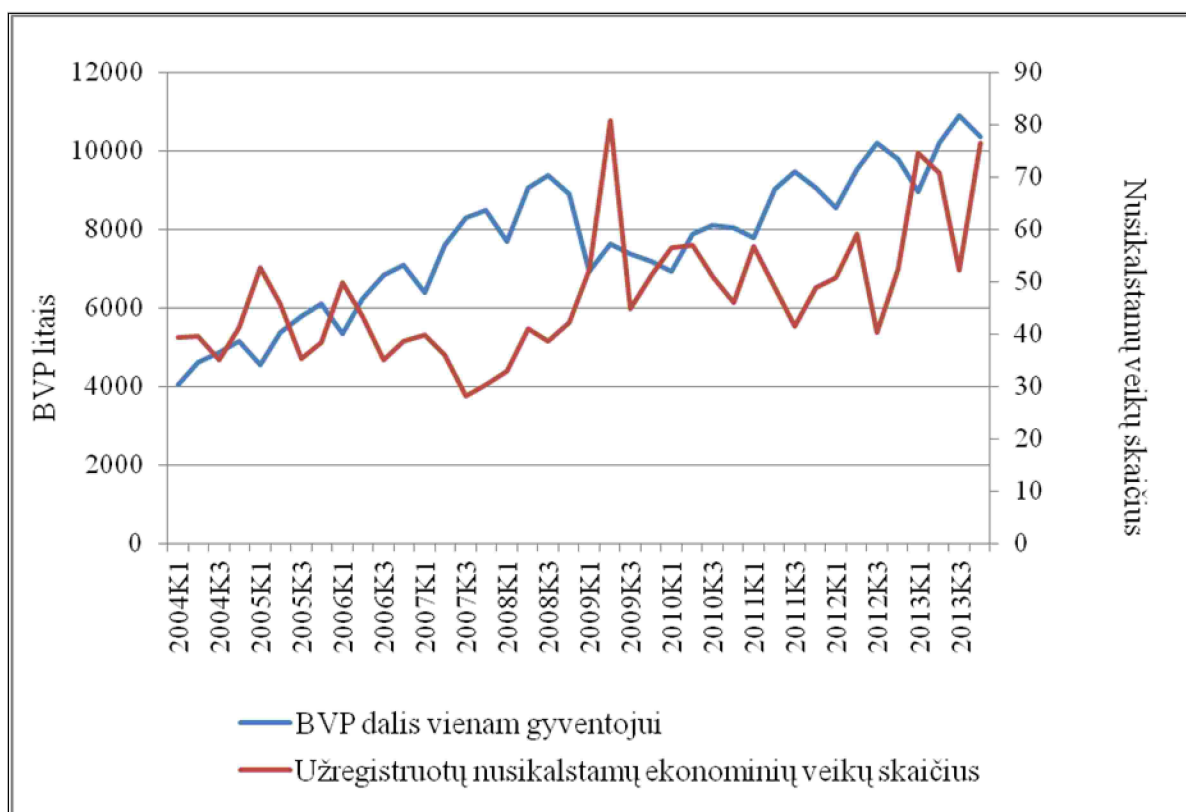
6 lentelė. Ekonominio nusikalstamumo ir BVP regresijos modelio santrauka.

ΔlnEkonominis nusikalstamumas	Koef.	Std. Var.	t	P	[95 % konf. int.]	
ΔlnBVP	-0.7709905	0.2455589	-2.81	0.008*	-1.190584	-0.1913971
LD	-0.8185281	0.3408629	-2.40	0.022*	-1.512019	-0.1250372
L2D	0.9911365	0.3342149	2.70	0.006*	0.3111712	1.671102

* - 95 % reikšmingumas. $R^2 = 51.32\%$

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LR V ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį. Koreliacija ir regresijos tarp kintamųjų apskaičiuotos naudojantis „StataSE“ programa.

BVP dalies vienam gyventojui ir ekonominių nusikalstamų veikų priešingi ciklai vaizdžiai matyti linijinėje diagramoje (žr. 11 paveikslą): didėjant BVP ekonominių nusikalstamų veikų skaičius mažėja, mažėjant BVP ekonominių nusikalstamų veikų skaičius auga. Šitokią ryšį galima paaiškinti tuo, kad ekonominės krizės metais asmenys siekdami išlikti rinkoje ar vykdyti savo finansinius įsipareigojimus linkę daryti ekonominius nusikaltimus, kuriais siekiama ekonominės naudos. Finansinių sunkumų metais vykdant įmonės veiklą slepiami mokesčiai, apgaulingai tvarkoma apskaita, darbuotojams atlyginimai mokami vokeliuose. Asmenys, kurie nebesugeba planuoti savo finansų, vykdyti finansinių įsipareigojimų bankams bei kitiems kreditoriams, imasi nusikalstamų veikų susijusių su elektroniniais mokėjimais ar jų priemonių kūrimu. Tuo tarpu ekonominio pakilimo metais motyvas daryti nusikalstamas veikas ekonomikai mažėja, nes atsiranda daugiau legalių būdų kaip užsidirbti, atsiranda daugiau galimybių emigruoti į ekonomiškai stiprias šalis ir ten gauti didesnę darbo užmokestį.

11 paveikslas. **BVP dalies tenkančios vienam gyventojui ir užregistruotų nusikalstamų veikų ekonomikai 100 tūkst. gyventojui skaičiaus dinamika.**

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LRV ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenimis už 2004–2013 m. laikotarpį.

Šiame tyrime atskleistas neigiamas stiprus ryšys tarp BVP ir ekonominių nusikaltimų prieštarauja darbe minėto Krüger Švedijoje atlikto tyrimo išvadoms, kuriuose teigiama, kad didėjantis BVP ir ekonominiai nusikaltimai turi pozityvų ryšį – vienam augant, auga ir kitas. Savo išvadas dėl pozityvaus ryšio tarp šių dviejų rodiklių mokslininkas grindė tuo, kad augant ekonomikai didėja išlošio dydis.¹²⁶ Skirtingus tyrimo rezultatus būtų galima paaiškinti ir tuo, kad gali skirtis ekonominių nusikaltimų vykdymo motyvai Lietuvoje ir Švedijoje. Abiejų šalių atvejais siekiama ekonominės naudos, tačiau Lietuvoje itin stiprus ir išlikimo motyvas (tiek asmeniniu, tiek įmonės veiklos atžvilgiu), kurio vedami asmenys daro nusikalstamas veikas ekonomikai. Kitas paaiškinimas galėtų būti susijęs su skirtingais tyrimų laikotarpiais, ilgesniu tiriamuoju laikotarpiu, taip pat į šio darbo rėmus pateko ekonominė krizė, kuri galėjo daryti įtaką gautiems rezultatams. Užregistruotų ekonominių nusikaltimų skaičius Švedijoje galėjo išaugti dėl imigracijos. Ekonominio pakilimo metais išsivysčiusiose šalyse susidaro palankios sąlygos įsidarbinti asmenims iš

¹²⁶ Krüger, N. A., *supra* note 8, p. 182.

ekonomiškai silpnesnių valstybių, nes vietiniai darbdaviai suinteresuoti darbuotojams mokėti kuo mažesnę atlygį, o imigrantai dažnu atveju būna daug pigesnė darbo jėga nei vietiniai šalies gyventojai, kurie nesuinteresuoti dirbti už mažą atlyginimą. Ekonominės krizės metais susidaro atvirkštinis procesas, kai išsivysčiusių valstybių vykdoma politika būna nukreipta prieš imigrantus, užimančius darbo vietas, ir suteikiamas dėmesys darbo vietas užleisti šalies piliečiams, įvairiomis priemonėmis ribojant imigrantų srautus į šalį. Kitas galimas paaiškinimas būtų, kad augant šalies BVP, atitinkamai auga ir finansiniai teisėtvarkos institucijų, atsakingų už ekonominių nusikaltimų užkardymą, pajėgumai. Jie suteikia galimybę padidinti už iki teisminių tyrimus atsakingų darbuotojų skaičių, inicijuoti šių pareigūnų kvalifikacijos kėlimą bei modernesnių tyrimo metodų taikymus siekiant nustatyti nusikalstamos veikos ekonomikoje požymius.

Analizuojant nedarbo lygio ryšį su nusikalstamumu, rastas mažiau statistiškai reikšmingas ryšys. Kaip matyti iš lentelių 7 ir 8, nei bendras nusikalstamumas, nei ekonominis nusikalstamumas neturėjo statistiškai reikšmingos koreliacijos su nedarbo lygiu. Šis modelis nepadeda paaiškinti priklausomo kintamojo variacijos. Galima nebent pastebėti, kad nustatytas ryšys yra teigiamos krypties. Teorijoje rasta atvejų, kuomet ryšio tarp nedarbo lygio ir nusikalstamumo taip pat nebuvo nustatyta. Iš tyrimo metu gautų rezultatų, galime daryti prielaidą, kad nedarbo lygis šalyje neturi reikšmingos įtakos ekonominių nusikaltimų veikų skaičiaus augimui. Žinoma, siekiant tikslesnių duomenų apie egzistuojantį ryšį reiktų atlikti platesnį tyrimą analizuojant ilgesnį periodą ar šalies geografinius vienetus.

7 lentelė. **Bendro nusikalstamumo ir nedarbo lygio regresijos modelio santrauka.**

$\Delta \ln$ Bendras nusikalstamumas	Koef.	Std. Var.	t	P > t 	[95 % konf. int.]	
$\Delta \ln$ Nedarbo lygis	0.0699681	0.0955063	0.73	0.468	-0.1235461	0.2634822

* - 95 % reikšmingumas. $R^2 = 4.43\%$

8 lentelė. **Ekonominio nusikalstamumo ir nedarbo lygio regresijos modelio santrauka.**

$\Delta \ln$ Ekonominis nusikalstamumas	Koef.	Std. Var.	t	P > t 	[95 % konf. int.]	
$\Delta \ln$ Nedarbas	0.2033491	0.3070642	0.66	0.512	-0.418822	0.8255201

* - 95 % reikšmingumas. $R^2 = 6.54\%$

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis Lietuvos statistikos departamentu prie LRV ir Statistikos departamento prie LR VRM pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį. Koreliacija ir regresijos tarp kintamųjų apskaičiuotos naudojantis „StataSE“ programa.

Turime paminėti, kad gauti rezultatai turi būti vertinami kritiškai dėl kelių priežasčių. Į tyrimo laiko rėmus (2004–2013 m.) patenka ekonominė krizė (2008–2010 m.), kuri sukėlė didelius pokyčius įvairiuose gyvenimo srityse. Todėl lieka tikimybė, kad tyrimo duomenys yra paveikti pašalinių procesų, nesusijusių su kiekvienu rodikliu tiesiogiai. Tai potencialiai galėtų kenkti mūsų naudojamam regresijos modeliui ir privesti prie mažiau tikslių rezultatų. Be to, didesnis analizės imties dydis visada turi didelę įtaką rezultatams bei statistiniam reikšmingumui. Nepaisant to, kad tyrime naudojami metiniai ketvirčių duomenys, kurie iš tikro ženkliai padidina imtį, visada lieka prielaida, kad dar didesnė imtis galėtų atskleisti tikslesnius rezultatus. Ilgesnis laikotarpis pasitarnautų šio tyrimo tikslumui ateityje. Šio darbo rėmuose dėl naujojo BK kodekso keitimo ir ribotos prieigos prie statistikos apie užregistruotas ekonomines nusikalstamas veikas tai nebuvo įmanoma. Nagrinėjant ekonomikos ir ekonominio nusikalstamumo ryšį buvo pasirinkti du nepriklausomi kintamieji: BVP ir nedarbo lygis. Šis pasirinkimas buvo pagrįstas atsižvelgiant į egzistuojančią mokslinę literatūrą, tačiau reikia pažymėti, kad kitų kintamųjų įvedimas į tyrimą galėtų atskleisti naujų/skirtingų rezultatų bei niuansų, tačiau dėl ribotos darbo apimties to padaryti negalima. Svarbu paminėti ir tai, kad atskleista koreliacija tarp kintamųjų dar neparodo priežastinio ryšio. Vis dėlto suprantant visus šio tyrimo apribojimus, nustatyti rezultatai gali būti laikomi patikimais.

Apibendrinant šį skyrių, buvo išsirinkti du pagrindiniai makroekonominiai determinantai – nedarbo lygis ir bendrojo vidaus produkto dalies vienam gyventojui kitimas. Empirinio tyrimo metu buvo analizuojamas ryšys tarp šių dviejų rodiklių ir ekonominio nusikalstamumo. Šis ryšys buvo analizuojamas pasinaudojus regresinės analizės modeliu. Tyrimo metu buvo patvirtinta iškelta hipotezė, kad ekonominiai nusikaltimai yra atvirkščiai priklausomi nuo ekonominio augimo rodiklių. Buvo nustatytas neigiamas ryšys tarp BVP kitimo ir ekonominių nusikaltimų skaičiaus. Augant šalies ekonomikai, didėjant vienam gyventojui tenkančiai BVP daliai, ekonominių nusikaltimų skaičius turi tendenciją mažėti. Šalyje lėtėjant ekonomikos augimui ir mažėjant vienam gyventojui tenkančiai BVP daliai, ekonominių nusikaltimų skaičius turi tendenciją didėti. Buvo rastas neigiamas ryšys tarp bendro nusikalstamumo ir BVP, tačiau šis ryšys buvo žymiai silpnesnis. Analizuojamo laikotarpio metu, nenustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp nedarbo lygio ir ekonominio nusikalstamumo.

IŠVADOS

1. Visuotinai nėra pripažintos ir apibrėžtos vienos kriminologinės ekonominio nusikalstamumo sąvokos. Konsensuso trūkumas dėl šios sampratos yra mokslinė problema, reikalaujanti atskiro tyrimo. Tačiau skirtingas ekonominio nusikalstamumo sąvokos interpretavimas suteikia mokslininkams galimybę į ją pažvelgti iš skirtingų pozicijų, tokiu būdu sudarant palankias sąlygas tobulinti teisės aktus, numatyti tolimesnę šių nusikalstamų veikų raidą. Kriminologinė ekonominė nusikalstamumo struktūra apibrėžiama Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XXIX–XXXII skyriuose įvardintomis nusikalstamomis veikomis.

2. 2004–2013 m. ekonominio nusikalstamumo rodikliai, atsižvelgiant į tam tikrus svyravimus, augo. 2013 m. užregistruotų nusikalstamų ekonominių veikų skaičius lyginant su 2004 m. duomenimis išaugo 77 proc. Lyginamoji ekonominių nusikaltimų dalis oficialiojoje nusikaltimų statistikoje turėjo tendenciją didėti. Ekonominių nusikaltimų svoris bendroje nusikalstamumo statistikoje išaugo daugiau kaip 1,7 karto (nuo 5,6 proc. 2004 m. iki 9,6 proc. 2013 m.).

3. 2004–2013 m. didžiausią dalį ekonominio nusikalstamumo struktūroje sudarė „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai“ – 75 proc. ir „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“ – 22 proc. Mažiausią dalį sudarė „Nusikaltimai elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui“ bei „Nusikaltimai intelektinei ir pramoninei nuosavybei“, atitinkamai – 2 proc. ir 1 proc.

4. Sparčiausiai augo nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui rodikliai – užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius padidėjo beveik 48 kartus. Šių nusikaltimų lyginamoji dalis bendroje ekonominio nusikalstamumo struktūroje padidėjo nuo 0,3 proc. iki 7,7 proc.

5. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai 2004–2013 m. išaugo 69,7 proc. Jų struktūroje didžiausią dalį sudarė neteisėtas naminių stiprių alkoholinių gėrimų, nedenatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiediklių (mišinių) ir aparatų jiems gaminti gaminimas, laikymas, gabenimas ar realizavimas (BK 201 str.), tačiau šios nusikalstamos veikos užregistruotų atvejų skaičius nagrinėjamu laikotarpiu turėjo mažėjimo tendenciją. Daugiausia šių nusikalstamų veikų užregistruojama Žemaitijos bei Dzūkijos etnografiniuose regionuose.

6. Kontrabandos (BK 199 str.) ir neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis (BK 199² str.) užregistruotų veikų skaičius 2004–2013 m. išaugo daugiau kaip 5 kartus. Daugiausia

šių nusikalstamų veikų atliekama pasienio rajonuose, kurie ribojasi su Lietuvos – Rusijos bei Lietuvos – Baltarusijos siena.

7. 2004–2013 m. nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai finansų sistemai išaugo 66,7 proc. Trečdalį šių veikų sudarė nusikaltimai susiję su neteisėtu elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimu (BK 215 str.). Pastarųjų užregistruotų atvejų skaičius 2004–2013 m. išaugo 15,8 karto.

8. Nusikalstamas veikas ekonomikai dažniau atlieka vyrai nei moterys (8 iš 10 įtariamųjų – vyrai). Šių veikų padarymu įtariamieji asmenys yra vyresnio amžiaus ir turi aukštesnį išsilavinimo lygį nei įtariamieji likusiomis nusikalstamomis veikomis.

9. Siūloma įtariamuosius ekonominių nusikalstamų veikų atlikimu sugrupuoti pagal 4 nusikaltėlio portretus. Pirmai grupei yra priskiriami asmenys, įvykdę tokias nusikalstamas veikas, kaip apgaulingas ir aplaidus apskaitos tvarkymas, mokesčių nesumokėjimas. Šie įtariamieji yra vyresnio amžiaus, turi aukštesnį išsilavinimą, dauguma jų užima aukštas arba vadovaujančias pareigas įmonių struktūroje. Antrai grupei yra priskiriami įtariamieji, kaltinami kontrabanda, kreditiniu sukčiavimu, netikru elektroninės mokėjimo priemonės gaminimu. Šie kaltinamieji yra jaunesni, turi žemesnį išsilavinimo lygį nei pirmos grupės atstovai, nemaža jų dalis bedarbiai. Trečiai grupei priskiriami asmenys yra kaltinami neteisėtu naminių stiprių alkoholinių gėrimų gaminimu ir realizavimu. Šie asmenys pasižymi žemesniu socialiniu statusu, yra vyresnio amžiaus. Ketvirtai grupei priskirti įtariamieji, kaltinami nusikalstamomis veikomis elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui. Šie asmenys pasižymi itin jaunu amžiumi. Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje šiomis nusikalstamomis veikomis kaltinami asmenys išsiskyrė dideliu procentu aukštąjį išsilavinimą turinčių, tačiau pastaraisiais metais vis daugiau šias nusikalstamas veikas atlikusių asmenų turėjo tik vidurinį ar pagrindinį išsilavinimą.

10. Rastas statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys tarp ekonominio nusikalstamumo ir bendrojo vidaus produkto kitimo. Bendrajam vidaus produktui augant, užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius turi tendenciją mažėti. Jam mažėjant – užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius auga.

11. Nedarbo lygio ir ekonominio nusikalstamumo ryšys yra teigiamos krypties, tačiau statistiškai nėra reikšmingas. Nedarbo lygis nepaaiškina ekonominių nusikaltimų skaičiaus svyravimo.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos administracinės teisės pažeidimų kodeksas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 49-1880.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 1961, Nr. 18-147.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 38-1733.
4. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. nutarimas Nr. IX-1383 „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 32-1318.
5. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. gruodžio 18 d. nutarimas Nr. 954 „Dėl ekonominių nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos“. *Valstybės žinios*. 1993, Nr. 72.

Specialioji literatūra

1. Babachinaitė, G., et al. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2010.
2. Babachinaitė, G.; Kiškis, A.; Rudzki, T.; Uscila, R. *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos: metodinis leidinys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. [žiūrėta 2013-12-15].
<http://www3.mruni.eu/~akiskis/alfredo-str-latent_nus_tyrimo_metodikos2009.pdf>.
3. Becker, G. Crime and Punishment: An Economic Approach. *The Journal of Political Economy*. 1968, 76 (2): 169–217. [žiūrėta 2013-05-02].
<<http://www.wv.uni-magdeburg.de/bizecon/material/becker.1968.pdf>> .
4. Benson, M.; Simson, S. *White-Collar Crime: An Opportunity Perspective*. New York: Routledge, 2009.
5. Berdal, M.; Serrano, M. *Transnational organized crime and international security: business as usual?* London: Lynne Rienner Publisher, 2002.
6. Bingzhi, Z.; Yunfeng, W. On Limiting and Abolishing the Death Penalty for Economic Crimes in China. *Chinese Sociology and Anthropology*. 2009, 41(4): 14-40. [žiūrėta 2013-10-25].

- <<http://connection.ebscohost.com/c/articles/44768337/limiting-abolishing-death-penalty-economic-crimes-china>>.
7. Buonanno, P. The socioeconomic determinants of crime: a review of the literature. *Working papers 63*, University of Milano-Bicocca, 2003. [žiūrėta 2014-03-15].
<http://boa.unimib.it/bitstream/10281/22981/1/The_Socioeconomic_Determinants_of_Crime.pdf>.
 8. Burda, R. *Nusikaltimai ekonomikai: sampratos modeliavimas ir šiuolaikinė tyrimo metodikos koncepcija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2000. Rudzkis, T. *Nusikaltimai komercinio draudimo srityje (kriminologinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
 9. Burke, R. H. *An Introduction to Criminological theory*. Oregon: Willan publishing, 2005.
 10. Caneppele, S.; Calderoni, F. *Organized Crime, Corruption, and Crime Prevention*. London: Springer, 2014.
 11. Cantor, D.; Land, K. Unemployment and Crime Rates in the Post-World War II United States: A Theoretical and Empirical Analysis. *American Sociological Review*. 1985, 50: 317–332. [žiūrėta 2013-11-27].
<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/2095542?uid=3738480&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21103589242327>>.
 12. Carrabine, E., et al. *Criminology: A Sociological Introduction*. New York: Routledge, 2008.
 13. Collins, J.; Schmidt, F. Personality, integrity, and white collar crime: a construct validity study. *Personnel Psychology*, 1993, 46(2): 295–311. [žiūrėta 2014-03-08].
<<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-6570.1993.tb00875.x/abstract>>.
 14. Conklin, J. E. *Criminology*. Boston: Prentice Hall, 2012.
 15. Cook, S.; Watson, D.; Parker, L. New evidence on the importance of gender and asymmetry in the crime–unemployment relationship. *Applied Economics*, 2014, 46(2): 119–126. [žiūrėta 2014-01-01]. <<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00036846.2013.835481>> .
 16. Dapšys, A. Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką. *VII Baltijos šalių kriminologų simpoziumo, vykusio 1993 12 2–4 Vilniuje, straipsnių rinkinys*. Vilnius: Teisės institutas, 1995.
 17. Detotto, C.; Otranto, E. Cycles in Crime and Economy: Leading, Lagging and Coincident Behaviours. *Journal of Quantitative Criminology*. 2012, 28: 295–317. [žiūrėta 2014-02-02].
<<http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10940-011-9139-5>>.

18. Europos komisija. *Cyber security Report 2012*. Brussels, 2012. [žiūrėta 2014-03-01].
<http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_390_en.pdf>.
19. Fadaei-Tehrani, R.; Green, T.M. Crime and Society. *International Journal of Social Economics*. 2002, 29(10): 781–795. [žiūrėta 2014-01-08].
<<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?articleid=847756>>.
20. Farnango, R.; Rosenfeld, R. The impact of economic conditions on robbery and property crime: the role of consumer sentiment. *Criminology*. 2007, 45(4): 735–769. [žiūrėta 2014-02-02].
<http://www.researchgate.net/publication/227723243_the_impact_of_economic_conditions_on_robbery_and_property_crime_the_role_of_consumer_sentiment*/file/5046352b0cb363f60b.pdf>.
21. Ferguson, J.; Marzilli, A. *White-Collar Crime*. New York: Chelsea House Publisher, 2010.
22. Gould, E.; Weinberg, B.; Mustard, D. Crime Rates and Local Labor Market Opportunities in the United States: 1979-1997. *The Review of Economics and Statistics*, 2002, 84(1): 45–61. [žiūrėta 2014-01-08]. <<http://www.terry.uga.edu/~mustard/labor.pdf>>.
23. Hale, C. Crime and the business cycle in post war Britain revisited. *British Review of Criminology*. 1998, 38: 681–698. [žiūrėta 2014-01-08].
<<http://bjc.oxfordjournals.org.skaitykla.mruni.eu/content/38/4/681.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=CRIME+AND+THE+BUSINESS+CYCLE+IN+POST-WAR+BRITAIN+REVISITED&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT>>.
24. Jeog, Y. C. Legal Compliance and Korea's Financial Services Market: A Strategic Approach. *Pacific Rim Law & Policy Journal Association*. 2011, p. 483–572. [žiūrėta 2014-02-02].
<<http://digital.law.washington.edu/dspace-law/bitstream/handle/1773.1/1026/20PacRimLPolyJ483.pdf?sequence=1>>.
25. Jones, G. E.; Kavanagh, M. J. An experimental examination of the effects of individual and situational factors on unethical behavioral intentions in the workplace. *Journal of Business Ethics*. 1996, 15(5): 511–523. [žiūrėta 2013-09-07].
<<http://www.jstor.org/discover/10.2307/25072775?uid=3738480&uid=2&uid=4&sid=21103740527377>>.
26. Kiškis, A. Nusikalstamumas Lietuvoje: ką pakeitė teisės reforma? *Jurisprudencija*. 2006, 3(81): 32–39.
27. Kiškis, A. Nusikalstamumo Lietuvoje 2001 m. charakteristika. *Jurisprudencija*. 2002, 29(21): 66–71.

28. Krüger, N. A. The impact of economic fluctuations on crime: a multiscale analysis. *Applied Economic Letters*. 2011, 18: 179–182. [žiūrėta 2013-04-02]. <<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504850903508267>>.
29. Levitt, S. D. Understanding why crime fell in the 1990s: Four factors that explain the decline and six that do not. *The Journal of Economic Perspectives*. 2004, 18 (1): 170. [žiūrėta 2014-01-01]. <<http://pricetheory.uchicago.edu/levitt/Papers/LevittUnderstandingWhyCrime2004.pdf>>.
30. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Gyventojų požiūrio į kontrabandą ir nelegalių prekių vartojimą tyrimas 2013 m.* Vilnius: 2013. [žiūrėta 2014-02-27]. <<http://www.musulaikas.com/paveikslai/LLRI2013.pdf>>.
31. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. *Lietuvos šešėlinė ekonomika*, 2013, 1(2). [žiūrėta 2014-04-04]. <http://files.lrinka.lt/LSE2013_2/LSE.pdf>.
32. Lietuvos Respublikos finansų ministerija. Atskirų akcizais apmokestinamų alkoholinių gėrimų grupių tarifų pasikeitimų poveikis biudžeto pajamoms 1996–2010 metais. Vilnius, 2011. [žiūrėta 2014-03-08]. <http://www.finmin.lt/finmin.lt/failai/komentarai/alkoholio_analize2/fm_alkoholio_akcizu_analize_201104_2.pdf>.
33. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2012–2014 m. strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2014-02-09]. <<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Planavimodokumentai/Strateginiaiaveiklosplanai/tabid/516/Default.aspx>>.
34. Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2013–2015 m. strateginis veiklos planas. [žiūrėta 2014-03-07]. <<http://www.prokuraturos.lt/Veikla/Planavimodokumentai/Strateginiaiaveiklosplanai/tabid/516/Default.aspx>>.
35. Lukašov, A; Lukašova, O. Nedarbas ir nusikalstamumas Baltarusijoje: tarpusavio ryšys ir tendencijos. *Jurisprudencija*, 1999, 11(3); 87–92
36. Mocan, H.; Bali, T. Asymmetric crime cycles. *NBER Working Papers 11210*, National Bureau of Economic Research. 2005. [žiūrėta 2014-01-01]. <http://www.nber.org/papers/w11210.pdf?new_window=1>.
37. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Neteisėtos alkoholio apyvartos Lietuvoje įvertinimas 2014. Vilnius, 2014. [žiūrėta 2014-04-01]. <<http://www.ntakd.lt/index.php/naujienos/pranesimai-spaudai/1181-neteisetos-alkoholio-apyvartos-lietuvoje-ivertinimo-tyrimo-rezultatai>>.

38. Nilsson, A.; Agell, J. *Crime, unemployment and labor market programs in turbulent times*. The Institute for Labour Market Policy Evaluation. Uppsala, 2003. [žiūrėta 2014-01-01].
<<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2003/wp03-14.pdf>>.
39. Piesliakas, V. Ekonominiai nusikaltimai Europos Valstybės ir JAV teisėje. *LPA Mokslo darbai*. 1993, 1.
40. Pontell, H.; Geis, G. *International Handbook of White-Collar and Corporate Crime*. New York: Springer, 2007.
41. Raphael, S.; Winter-Ebmer, R. Identifying the effect of unemployment on crime. *Journal of Law and Economics*. 2011, 41: 259–283. [žiūrėta 2014-01-08].
<<http://www.jstor.org/stable/10.1086/320275>>.
42. Rudzkienė, V. Lietuvos kriminalinių ir socialinių – ekonominių rodiklių ryšių analizė. *Jurisprudencija*. 2002, 26(18): 99–106.
43. Rudzakis, T.; Panomariovas, A. Nusikalstamų veikų draudimo srityje kriminologinės sampratos problema. *Jurisprudencija*. 2006, 6(84): 48–53.
44. Schneider, F. *The Shadow Economy in Europe*. 2013. [žiūrėta 2014-03-05].
<<http://ec.europa.eu/digital-agenda/futurium/en/content/shadow-economy-europe-2013>>.
45. Shover, N.; Hochstetler, A. *Choosing White-Collar Crime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
46. Simpson, S.; Weisburd, D. *The Criminology of White-Collar Crime*. New York: Springer, 2009.
47. Sjögren, H.; Skogh, G. *New Perspectives on Economic Crime*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2004.
48. Sumner, C. *The Blackwell Companion to Criminology*. Wiley-Blackwell Publishing, 2007.
49. Sutherland, H. White-Collar Criminality, *American Sociological Review*, 1940, 5(1): 1–12. [žiūrėta 2014-01-03]. <<http://cooley.libarts.wsu.edu/criminology/Documents/sutherland.pdf>>.
50. Symantec. *The Norton Cybercrime Report 2011*. Mountain View, 2011. [žiūrėta 2014-03-06].
<http://www.symantec.com/about/news/release/article.jsp?prid=20110907_02>.
51. Weisburd, D.; Waring, E. *White-Collar Crime and Criminal Careers*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
52. Xenakis, S.; Cheliotis, L. Crime and economic downturn: The Complexity of Crime and Crime Politics in Greece since 2009. *British Journal of Criminology*. 2013, 53: 719–745. [žiūrėta 2014-01-15] <<http://bjc.oxfordjournals.org/content/early/2013/06/21/bjc.azt034>>.

Statistiniai duomenys:

1. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. Nusikalstamumo statistika. [žiūrėta 2014-04-04]. <http://www.ird.lt/viewpage.php?page_id=197>.
2. Lietuvos statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos vyriausybės. Oficialios statistikos portalas. [žiūrėta 2014-04-04]. <<http://www.stat.gov.lt/liuvos-statistikos-sistema>>.

Čebatorius T. Ekonominio nusikalstamumo kriminologinė charakteristika / Teisės ir valdymo studijų programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. dr. T. Rudzkis. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2014. – 78 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuota ir įvertinta ekonominio nusikalstamumo kriminologinė charakteristika Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m. Pagrindinis darbo tikslas: pateikti nusikalstamų veikų ekonomikai Lietuvos Respublikoje kriminologinę charakteristiką ir identifikuoti ekonominio nusikalstamumo ryšį su makroekonominiais rodikliais. Pirmoje darbo dalyje aptarta ekonominių nusikalstamų veikų samprata ir ekonominio nusikalstamumo struktūra. Antroje darbo dalyje pateikta statistinių duomenų analizė apie ekonominio nusikalstamumo Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m. sklaidą. Nustatyta ekonominio nusikalstamumo augimo tendencija. Šioje darbo dalyje taip pat pateikta asmenų, įtariamų 2011–2013 m. įvykdžius ekonomines nusikalstamas veikas, charakteristika. Trečioje darbo dalyje regresinės analizės metodu tirtas ryšys tarp ekonominių nusikalstamų veikų ir makroekonominių determinantų. Skaičiuojant koreliacijos bei determinacijos koeficientus, rastas statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys tarp ekonominio nusikalstamumo ir bendro vidaus produkto rodiklių. Tarp nedarbo lygio ir ekonominio nusikalstamumo tiriamuoju periodu nerasta statistiškai reikšmingo ryšio.

Pagrindiniai žodžiai: ekonominis nusikalstamumas, nusikalstamos veikos ekonomikai, nusikalstamumo sklaida, makroekonominiai rodikliai, kriminologinė charakteristika.

Čebatorius T., Criminological characteristics of economic criminality / Master's thesis in Law and Management. Supervisor doc. Dr. T. Rudzkis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2014. – 78 p.

ANOTATION

The Master's thesis presents criminological characteristic of economic criminality in Lithuania during years 2004–2013. It aims to present the analysis of economic criminality in Lithuania by examining the relationship between macroeconomic variables and number of economic crimes. In the first part of the study theoretical background and concepts of economic criminality and economic crimes are presented. In the second part statistical analysis of 2004–2013 registered economic crimes in Lithuania is performed. Moreover, there is presented generalized characteristics of persons who committed economic criminal offences. The third part of the work investigates the relationship between macroeconomic determinants and economic criminality. Conclusions that there exist a statistically significant negative relationship between GDP and economic criminality are drawn by determining the coefficients of correlation. Number of economic crimes is declining in case there is a growth of national GDP. However, the obtained analysis part does not show a significant relationship between unemployment and economic criminality

Keywords: economic criminality, economic crime, pattern of economic criminality, economic indicators, criminological characteristics.

Čebatorius T., Ekonominio nusikalstamumo kriminologinė charakteristika / Teisės ir valdymo studijų programos magistro baigiamasis darbas. Vadovas doc. Dr. T. Rudzkiš. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2014. – 78 p.

SANTRAUKA

Ekonominis nusikalstamumas Lietuvoje yra aktuali socialinė problema. Ekonominio nusikalstamumo rodiklių ir struktūros pokyčių analizė, kriminologiniai asmenų charakteristikos tyrimai yra itin svarbūs siekiant efektyvinti kontrolės mechanizmus ir prevencijos programas, todėl būtina atsakyti į klausimą kaip kinta ir kas lemia nusikalstamų veikų skaičiaus kitimą.

Tyrimo objektas – ekonominis nusikalstamumas Lietuvos Respublikoje. Tyrimo tikslas – pateikti nusikalstamų veikų ekonomikai Lietuvos Respublikoje kriminologinę charakteristiką ir identifikuoti ekonominio nusikalstamumo ryšį su makroekonominiais rodikliais. Pagrindiniai uždaviniai: išanalizavus ekonominio nusikalstamumo teorinę sampratą, atskleisti ekonominio nusikalstamumo struktūrą; išanalizuoti ekonominio nusikalstamumo sklaidą Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.; pateikti asmenų, įtariamų įvykdžius nusikalstamas veikas ekonomikai, kriminologinę charakteristiką; regresinės analizės metodu nustatyti šalies makroekonominių rodiklių ir ekonominio nusikalstamumo rodiklių ryšį.

Atlikus 2004–2013 m. ekonominio nusikalstamumo Lietuvos Respublikoje statistinių duomenų analizę darytina išvada, kad nagrinėjamu laikotarpiu ekonominio nusikalstamumo rodikliai didėjo. 2013 m. užregistruotų nusikalstamų ekonominių veikų skaičius lyginant su 2004 m. duomenimis išaugo 77 proc. Sparčiausiai 2004–2013 m. augo nusikaltimų elektroninių duomenų ir informacinių sistemų saugumui rodikliai. Šių nusikaltimų skaičius analizuojamo laikotarpio metu išaugo 48 kartus. Kitos itin išaugusios nusikalstamos veikos analizuojamu laikotarpiu – kontrabanda, neteisėtas disponavimas akcizais apmokestintomis prekėmis ir neteisėtas elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimas.

Atlikus tyrimą rastas statistiškai reikšmingas neigiamas ryšys tarp ekonominio nusikalstamumo ir bendrojo vidaus produkto kitimo. Augant Lietuvos bendrajam vidaus produktui, užregistruotų ekonominių nusikalstamų veikų skaičius turi tendenciją mažėti ir atvirkščiai. Tarp nedarbo lygio ir ekonominio nusikalstamumo tiriamuoju periodu nerasta statistiškai reikšmingo ryšio.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados. Darbe pateikiamos 8 lentelės, 11 paveikslų ir 12 priedų. Darbo apimtis – 78 puslapiai.

Čebatorius T., Criminological characteristics of economic criminality / Master's thesis in Law and Management. Supervisor doc. Dr. T. Rudzkis. – Vilnius: Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2014. – 78 p.

SUMMARY

Economic crime is one of the social problems that Lithuania has been facing during the recent decade. In order to reduce the problem or prevent its existence it is necessary to understand the underlying ideas behind it, the key indicators, which shows its tendency as well as mechanism through which it operates.

This research focuses on economic criminality in Lithuania in the year 2004–2013. It aims to present the analysis of economic criminality in Lithuania by examining the relationship between macroeconomic variables and number of economic crimes. To reach this goal the study examines the conception of economic crime and economic criminality, statistical analysis of 2004–2013 registered economic crimes in Lithuania is performed, generalized characteristics of persons who committed economic criminal offences are presented. Furthermore, the relationship between macroeconomic variables and number of economic crime is analyzed.

The author finds that the number of economic crimes in Lithuania has increased by 77 percentage point comparing year of 2004 with year of 2013. The fastest growing trend was captured by economic crimes that are related to IT sector, smuggling, illegal possession of excisable goods and illegal electronic payment instrument or data usage.

Additionally, the author concludes that there exist a statistically significant negative relationship between GDP and number of committed economic crimes. Number of economic crimes is declining in case there is a growth of national GDP. However, the obtained analysis part does not show a significant relationship between unemployment and number of committed economic crimes.

The research paper consists of 3 main parts and conclusions. There are 8 tables, 11 figures and 12 appendixes. The total length of this paper is 78 pages.

PRIEDAI

1 priedas

Metai	Bendras nusikalstamų veikų skaičius	Ekonominių nusikaltimų skaičiaus dinamika Lietuvos Respublikoje 2004–2013 m.				
		Absoliutus skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
					Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	93419	5233	154,96	5,6	-	-
2005	89815	6062	182,45	6,7	17,7	17,7
2006	82155	5450	166,67	6,6	-8,7	7,6
2007	73741	4337	134,22	5,9	-19,5	-13,4
2008	78090	4934	154,27	6,3	14,9	-0,4
2009	83203	7143	225,84	8,6	46,4	45,7
2010	77669	6516	210,38	8,4	-6,9	35,8
2011	79523	5931	195,86	7,5	-6,9	26,4
2012	82492	6046	202,36	7,3	3,3	30,6
2013	84715	8098	273,75	9,6	35,3	76,7

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1Ž).

2 priedas

Metai	Nusikaltimų intelektinei ir pramoninei nuosavybei (BK XXIX sk.) skaičiaus dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	130	3,85	2,5	-	-
2005	106	3,19	1,7	-17,1	-17,1
2006	97	2,97	1,8	-6,9	-22,9
2007	80	2,48	1,8	-16,5	-35,6
2008	62	1,94	1,3	-21,8	-49,6
2009	35	1,11	0,5	-42,8	-71,2
2010	38	1,23	0,6	10,8	-68,1
2011	21	0,69	0,4	-43,9	-82,1
2012	20	0,67	0,3	-2,9	-82,6
2013	16	0,54	0,2	-19,4	-86

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai (BK XXXI sk.) skaičiaus dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	1230	36,42	23,5	-	-
2005	1391	41,87	22,9	15	15
2006	1134	34,68	20,8	-17,2	-4,8
2007	915	28,32	21,1	-18,3	-22,2
2008	900	28,14	18,2	-0,6	-22,7
2009	1448	45,78	20,3	62,7	25,7
2010	1594	51,46	24,5	12,4	41,3
2011	1506	49,73	25,4	-3,4	36,5
2012	1360	45,52	22,5	-8,5	25
2013	1828	61,79	22,6	35,7	69,7

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Užregistruotų kontrabandos (BK 199 str.) atvejų dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	105	3,11	2,01	-	-
2005	93	2,8	1,53	-10	-10
2006	79	2,42	1,45	-13,6	-22,2
2007	122	3,78	2,82	56,2	21,5
2008	108	3,38	2,19	-10,6	8,7
2009	138	4,36	1,93	29	40,2
2010	179	5,78	2,75	32,6	85,9
2011	228	7,53	3,84	30,3	142,1
2012	291	9,74	4,81	29,3	213,2
2013	560	18,93	6,92	94,4	508,7

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Užregistruotų neteisėto disponavimo akcizais apmokestintomis prekėmis (BK 199 ² str.) atvejų dinamika 2005–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2005	54	1,63	0,89	-	-
2006	70	2,14	1,28	31,3	31,3
2007	100	3,09	2,3	44,4	89,6
2008	69	2,16	1,4	-30,1	32,5
2009	108	3,41	1,51	57,9	109,2
2010	174	5,62	2,67	64,8	244,8
2011	161	4,33	2,21	-23	165,7
2012	207	6,93	3,42	60	325,2
2013	360	8,79	3,21	26,8	439,3

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2005–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų finansų sistemai (XXXII sk.) skaičiaus dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	3858	114,24	73,7	-	-
2005	4547	136,85	75	19,8	19,8
2006	4199	128,41	77	-6,2	12,4
2007	3292	101,88	75,9	-20,7	-10,8
2008	3881	121,35	78,7	19,1	6,2
2009	5695	180,06	79,7	48,4	57,6
2010	4801	155,01	73,7	-13,9	35,7
2011	4328	142,93	73	-7,8	25,1
2012	4512	151,02	74,6	5,7	32,2
2013	5632	190,39	69,5	26,1	66,7

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Užregistruotų apgaulingo apskaitos tvarkymo (BK 222 str.) atvejų dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	325	9,62	6,21	-	-
2005	300	9,03	4,95	-6,1	-6,1
2006	343	10,49	6,29	16,2	9,0
2007	295	9,13	6,8	-13	-5,1
2008	409	12,79	8,29	40,1	33,0
2009	561	17,74	7,86	38,7	84,4
2010	487	15,72	7,47	-11,4	63,4
2011	365	12,05	6,15	-23,3	25,3
2012	326	10,91	5,39	-9,5	13,4
2013	449	15,18	5,55	39,1	57,8

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Užregistruotų netikrų pinigų ar vertybinių popierių pagaminimo, laikymo arba legalizavimo (BK 213 str.) atvejų dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	1107	32,78	21,15	-	-
2005	1170	35,21	19,3	7,4	7,4
2006	1298	39,7	23,82	12,8	21,1
2007	852	26,37	19,65	-33,6	-19,6
2008	806	25,2	16,33	-4,4	-23,1
2009	1430	45,21	20,02	79,4	37,9
2010	648	20,92	9,94	-53,7	-36,2
2011	774	25,56	13,05	22,2	-22,0
2012	561	18,78	9,28	-26,5	-42,7
2013	586	19,81	7,24	5,5	-39,6

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

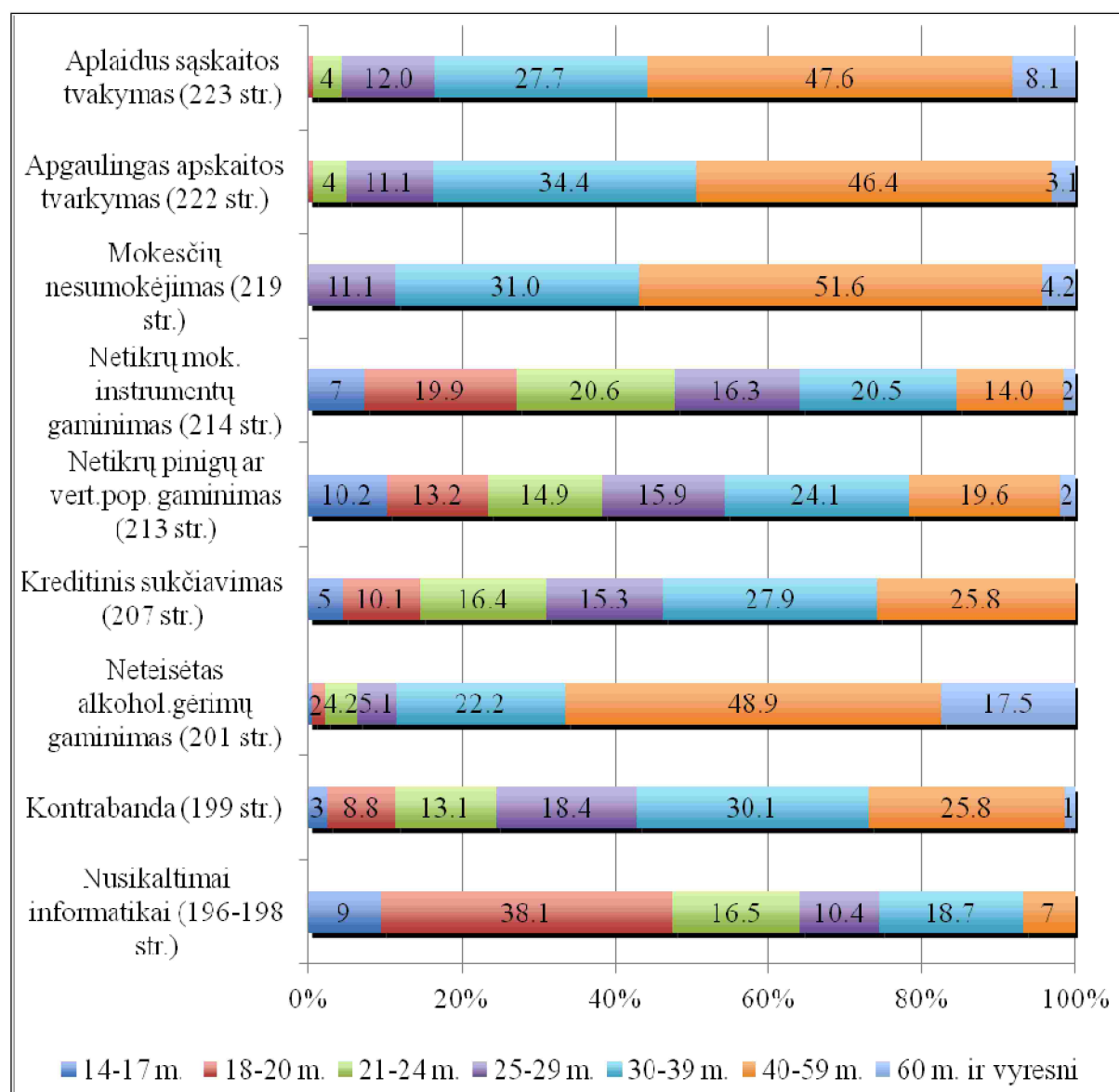
Metai	Užregistruotų netikros elektroninės mokėjimo priemonės gaminimo, tikros elektroninės priemonės klastojimo ar neteisėto disponavimo elektronine mokėjimo priemone arba jos duomenimis (BK 214 str.) atvejų dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	1849	54,75	35,33	-	-
2005	2370	71,33	39,1	30,3	30,3
2006	2063	63,09	37,85	-11,6	15,2
2007	1333	41,25	30,73	-34,6	-24,7
2008	941	29,42	19,07	-28,7	-46,3
2009	881	27,85	12,33	-5,3	-49,1
2010	1004	32,42	15,41	16,4	-40,8
2011	867	28,63	14,62	-11,7	-47,7
2012	1105	36,98	18,27	29,2	-32,5
2013	1424	48,14	17,59	30,2	-12,1

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

Metai	Užregistruotų neteisėto elektroninės mokėjimo priemonės ar jos duomenų panaudojimo (BK 215 str.) atvejų dinamika 2004–2013 m.				
	Absoliutus užregistruotų nusikalstamų veikų skaičius	Skaičius 100 tūkst. gyventojų	Lyginamoji dalis tarp ekonominių nusikaltimų (proc.)	Kitimo tempas (proc.)	
				Grandininis	Bazinis (2004 m.)
2004	199	5,89	3,8	-	-
2005	319	9,6	5,26	63	63
2006	161	4,92	2,95	-48,8	-16,5
2007	417	12,91	9,62	162,4	119,2
2008	1274	39,83	25,82	208,5	576,2
2009	2376	75,12	33,26	88,6	1175,4
2010	2233	72,1	34,27	-4	1124,1
2011	1998	65,98	33,69	-8,5	1020,2
2012	2209	73,93	36,53	12	1155,2
2013	2755	93,13	34,02	26	1481,2

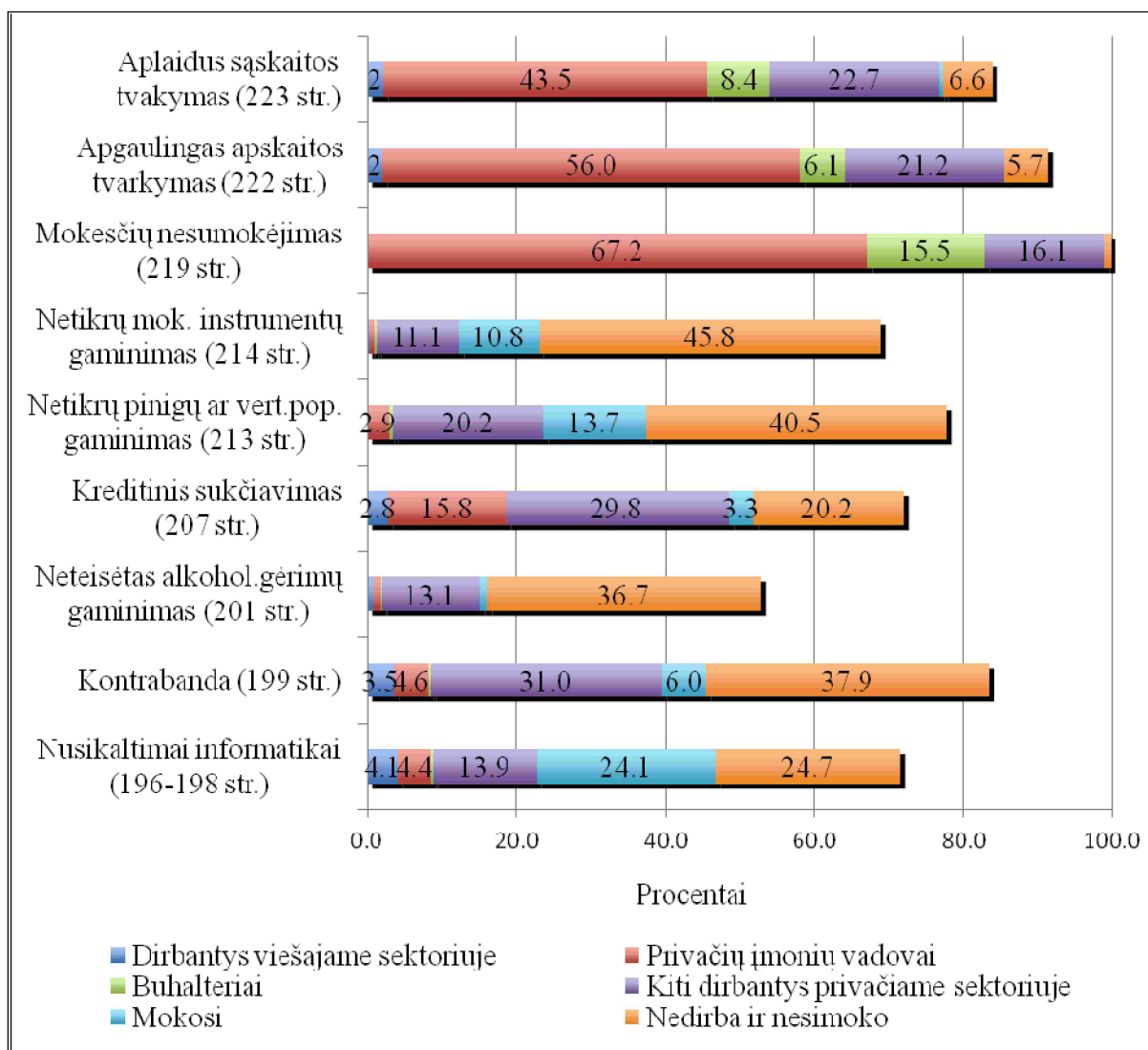
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis IRD pateikiamais duomenis už 2004–2013 m. laikotarpį (Forma_1G, Forma_1Ž).

**Asmenų, įtariamųjų nusikalstamų veikų ekonomikai vykdymu, pasiskirstymas
pagal asmens amžių 2010–2013 m.**

Šaltinis. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (IRD) duomenų apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje per 2010–2013 m. (Forma 2).

**Asmenų, įtariamųjų nusikalstamų veikų ekonomikai vykdymu, pasiskirstymas
pagal asmens užimtumą 2010–2013 m.**

Šaltinis. Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (IRD) duomenų apie įtariamų (kaltinamų) asmenų nusikalstamumą Lietuvos Respublikoje per 2010–2013 m. (Forma 2).